MAHMUT MAKAL

BİZİM KÖY

Ara Güler'in fotoğraflarıyla...

Literatür®

Mahmut Makal

Aksaray’ın Demirciköy'ünde doğdu (1 Ocak 1930). İlköğrenimini köyünün okulunda, meslek eğitimini İvriz Köy Enstitüsü'nde ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yaptı. Yazı hayatına I948'de Varlık dergisinde başladı. Kitapları da Varlık Yayınevi'nce yayımlandı. Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen ve müfettiş olarak görev yaptı. Bakanlık, eğitim teknikleri öğrenimi ve araştırmaları için 1962’de bir yıl İngiltere'ye yolladı. 1964-1965 öğretim yılında, Paris’te Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde sosyoloji okudu. 1971-1972 öğretim yılında Venedik Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı okuttu. Yurtdışı izlenimlerini Ötelerin Havasıadıyla kitaplaştırdı. Dil Derneği, Edebiyatçılar Derneği ve Türkiye Yazarlar Sendikası üyesidir. I966’da Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kuruluşu UNESCO'nun "Tüm Kitaplarıyla Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü"nü, I967’de Türk Dil Kurumu Ödülü'nü aldı. UNESCO tarafından Dünya gençliğine örnek insan seçildi. 1979-1980 yıllarında, Ahmet Taner Kışlalı döneminde Kültür Bakanlığı Başdanışmanlığı ve Kültür Yüksek Kurulu Üyeliği yaptı. Bazı yapıtları, Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca başta olmak üzere birçok dile çevrildi ve o ülkelerde yayımlandı...

Yayımlanmış Eserleri:Bizim Köy, Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevda, Köye Gidenler, Kalkınma Masalı, Ötelerin Havası, Yeraltında Bir Anadolu, Zulüm Makinesi, Karanlığı Zorlayanlar, Değişenler

(Bizim Köy, 1975), Köy Enstitüleri ve Ötesi, Bir İşçinin Günlüğünden, Ağlatı, Anımsı Acımsı, Bozkırdaki Kıvılcım-Enstitülüler, Deli Memedin Türküsü.

BİZİM KÖY

Mahmut Makal

Birinci Basım, 1950 Literatür Yayınları'ndan

Birinci Basım (16. Basım), Nisan 2008

ÖNSÖZ

Mahmut Makal'ın Bizim Köyü yayımlanalı elli dört yıl oldu. Aradan yarım yüzyıl geçmesine karşın, yayımlandığı yıllarda bir yandan övgülerle yüceltilen, öte yandan Türk köylüsünü yoksul gösterdiğinden, yazarı bürokrasinin kıskacına alınarak kovuşturmalarla baskı altında tutulansonradan adı Bizim Köy olacak "Bir Köy Öğretmeninin Notları"nda saptananların çoğu, sorunlar köyden kente taşındığında görülecektir ki, bugün de güncelliğinden bir şey yitirmemiştir. Kendi deyimiyle, "yüzünde ergenlik kabarcıkları türeyen" on sekiz yaşındaki bir köy öğretmenini getirin gözlerinizin önüne. Dönemin valileri, akla hayale sığmayan suçlamalarla hakkında kovuşturmalar düzenleyip, çalıştığı Nurgöz köyüne müfettişler gönderirken, propagandalarını yoksulluk üzerine kuran partinin cumhurbaşkanı, Makal’ı Çankaya’ya davet edip, "Bir sorunun olursa kimseye gitme, doğrudan bana gel" diyerek, onu doğduğu köye atamak isteyecekti.

"Bizim Köy" olayı, o zamana dek kimsenin göze alamadığı, bürokrasiye karşı toplumsal bir çıkış olduğundan, her kesimde şaşkınlık yaratmıştır. Dönemin, iktidardan yana ya da iktidara karşı kişilerinin, "yazar" denince gözlerinde görkemli kişilerin canlandırıldığı bir kültür ortamında, on sekiz yaşındaki bir köy öğretmeniyle karşılaşınca, yazılanları ona yakıştırmayacaklar, bu notların, kitabın yayımcısı Yaşar Nabi Nayır ya da adlı sanlı yazarlarca kaleme alındığı söylentisini yayacaklardır. Çünkü dönemin birçok yazarı, yeryüzüne birkaç saatliğine gelip kendine göre bir hayatı olan yaratıkların da bir gerçeği olacağını akıllarına getirmeden, yüzyıllarca adam yerine konmayan insanların yaşadığı "köyden roman çıkmayacağı" yargısında bulunacaklardır.[1] Oysa köyden yazar çıkmakla kalmamış; Makal, Hititlerden bu yana Anadolu insanının yaşam koşullarını ve doğayla savaşımını bütün çıplaklığıyla gözler önüne serme yürekliliğini göstermiştir. Yaşar Nabi Nayır, kitaba yazdığı önsözde "Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir. Bizim Köyün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık hakkına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir" diyecektir.[2] "Bir Köy Öğretmeninin Notları"ndan oluşan bu gözlemler, kuşkusuz yalnızca bir "tutanak" değildir, ama üslubundan ve iğneleyici söyleminden

de anlaşılacağı üzere, köylüyü bu durumda bırakanları "suçlama"dır. Notlar yazınsal boyutuyla değerlendirildiğinde görülecektir ki, Makal, Bizim Köyde abartısız betimlemeleri, derinlikli eleştirileri ve iğneleyici yaklaşımıyla, Türk öykücülüğünün kısa, gerçekçi, yalın anlatımlı örneğini vermiştir. O zamana dek, kırlarda su şırıltısına karışan şarkılarıyla gözümüzde canlandırılan köylü kızı, Makal'da, "Saçları, korcalak denen yanmış saman parçalarıyla donanmış, kardan karıkan, sulanan gözlerini elleriyle ovalayarak ive ive[3] giderken" yansıyacaktır yazına. Doğayı sese boğan koyunların "yapağısı yolunup derelere atılmış leşleri"yle karşılaşacaktır okur. Köylünün aydını sayılan öğretmenin elleri "kaplumbağanın buruşuk ayakları"na dönmüştür. Sofrasında ancak, "saman ve tozdan kaymak tutmuş" yemek vardır.

"Cennet ayaklarının altında" dediğimiz kadınlarımız, analarımız ne haldedir? "Havalar ısındı mı işi iş kadınların. Kışın uyuşukluğu yavaş yavaş geçer, güneşi emdikçe canlanır bedenleri... Çıkarlar duvarın dibine, serili seriliverirler. Ama buraları aynı zamanda aptes bozma yeri olduğundan, bir de kokar mı pis pis! / Fes bir yana, yemeni bir yana. Yatarlar birbirinin dizine. Hiç usanmazlar akşamlara kadar, bit ayıklarlar. Çatlat ha çatlat! 'Korkmayın, tüketiriz kökünü diye!' / Başlar kokar mı, karmakarışık saçları kıpkızıl kesilir mi kanla. Parmak tırnakları benzer mi ezilmiş serçe başına...[4] Ayaklar, eller sanki kapkara birer taş parçası. Yüzlerindeki kirin donu güneşte çözülür de kara kara terler akar şakaklarından."[5]

Bir, bin bir renkle parlatılmış ojeli tırnakları getirin gözlerinizin önüne, bir de bit kırarken "ezilmiş serçe başına" dönen tırnakları...

Bu betimlemeleriyle Makal, köyü bir ütopya ("yokülke" ya da "dışülke" [ütopia])[6] gibi anlatanların, köylünün geliştiğini savunan politikacıların, düzen övgücüsü bürokratların yüzüne, yalın dilini bir projektör gibi kullanarak gerçeğin şamarını vuruyor. Bizim Köy, dostu düşmanı şoke eden sarsıcı gücünü buradan almıştır.

Bizim Köy, birçoklarının vurguladığı gibi, bir tanıklığı simgelediği, okuyanı ürperten Anadolu gerçeklerini yansıttığı için mi; toplum kesimlerinde yankı uyandırmış, köylünün bin yıllardır yaşadığı gerçekler Makal'ın dilinde bir patlamaya mı yol açmıştı?...

Bu sorulara aranacak yanıtlar, Makal'ın gözlemlerini ve saptamalarını yorumlamada ancak biçimsel bir çıkış noktası olabilir. Bizim Köy'ün toplumsal gerçekler açısından irdelenmesi kaçınılmazdır; ama toplumsal öneminin yanında sanatsal değeri de görmezden gelinmemelidir. Bizim

Köy'ün sanatsal bir değeri olmasaydı, Tahsin Yücel gibi, yargılarında ağzı bin kilitli bir yazar,"... Bizim Köy benim için 1950'de bir başyapıttı, 1995'te de bir başyapıt. Çelişki olsun diye söylemiyorum, 1979'da da, benim için yazınımızın kırsal yaşama ilişkin en ilginç iki yapıtının Edgü'nün Kimse'siyle Makal'ın Bizim Köyü olduğunu söylemiştim. Anlatılan nesne ya da olayın kendisi sanılacak ölçüde yalın anlatımıyla, sıradanı şiire dönüştüren gözlem gücüyle (karnından yanan lamba), yoksulun o soylu ve varla yok arası gülümsemesiyle donanmış genç anlatıcının duyarlı olduğu kadar da nesnel yaklaşımıyla, Bizim Köy, kim ne derse desin, yazınımızda bir doruktur"[7] der miydi?

Bizim Köy, bugüne değin ya çarpıcı sözlerle göklere çıkarılmış, ya da kimi yazarlarca,[8] çıkarına gölge düşen bürokrat ve politikacılarca yerin dibine batırılmıştır. "Zaman" denen şaşmaz ölçüye bakın ki, kılıcını kınından öfkeyle sıyırmış nice politikacının adı sanı anılmazken, Mahmut Makal bugün de yazarlığın onurlu katında ürünlerini çoğaltarak, Bizim Köy'e yenilerini katmaktadır.

Belirli çevrelerce kuru bir köy izlenimi olarak nitelenen Bizim Köy, Cumhuriyet Türkiye'sinin en canlı tanığıdır. Türkiye'nin insan tarihi, toplumsal görünümü bütün boyutlarıyla bu

Bizim Köyde yansımaktadır. Bizim Köy, Cumhuriyet döneminin getirdiklerinin, getirilenlerin ne ölçüde uygulandığının, köyden yetişmiş bir aydın gözüyle tanıklığıdır. Bizim Köyün yalın üslubu öylesine çarpıcıdır ki, politik yatırımlar, bürokratik düzenlemeler anlatılan bu gerçekler karşısında iflas etmiştir. Başta valiler olmak üzere, her düzeydeki bürokratın, köy gerçeklerinin üstünü örtüp yazarını "vatan haini", "komünist" diye suçlamalarının temelinde yatan budur. Oysa sağduyulu, uyanık, çağdaş bir kafa, köyden yansıyan bu tepkiyi değerlendirip uygarlaşmanın neresinde olduğumuzu saptayarak çözüm arayışlarına koyulabilirdi. Çünkü, yazılanlar, köyden çıkıp aydınlanma yolunda kendini geliştirmiş bir yazarın içtenlikli uyarılarıdır. Ulusal kültür gelişimini çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın ölçüsü sayan toplumlarda ülke gerçeğine yönelik gözlemleri yansıtmanın büyük önem taşıdığı unutulmamalıdır.

Sonradan Bizim Köy adıyla kitaplaşacak "Bir Köy Öğretmeninin Notları" Varlık dergisinde yayımlanmaya başladığında Cumhuriyet yirmi beş yılını doldurmuş, bu sürede bir kuşak yetişmiştir. Cumhuriyet ilan edildiğinde on beş yaşında olanlar, yönetimi ellerinde tutmaktadırlar. Cumhuriyet'in başarısından da başarısızlığından da onlar sorumludur. Ne

var ki, bürokrasi sarmalında eleştirilmeyi içine sindiremeyen kişiler, Atatürk'ün, gerçeği dile getirme söyleminin tam tersine, gerçeklerin dile getirilmesinden korkmuşlar; bu korkuyla, gelişmeye yönelmiş çağdaş düşünce akımlarının önünü tıkamışlardır. Öyle ki, dışsal eleştiri bir yana, kendi içlerinden, onlara sorumluluklarını anımsatanlara bile düşman kesilmişlerdir. Türkiye'de demokrasinin gerçek anlamda yerleşemeyişinin nedeni budur. Oysa böyle bir tutum, Cumhuriyet anlayışıyla taban tabana zıtlık gösterir. Devrimleriyle Cumhuriyet'i kurumlaştıran Atatürk'ün ortadan silip süpürmek istediği yalnızca kör inanç değildir, aynı ölçüde bu kör döngüdür de. O'nun, "Gerçeği söylemekten korkmayınız!" sözü erki elinde bulunduranlarca kulak ardı edilmesine karşın, Makal, bu ilkeyi, köy yaşamından somut gözlemlerle kanıtlayarak, Türk insanının gerçeğini dile getirmekten kaçınmamış, yaşamı boyunca bu uğurda geri adım atmadan savaşmıştır.

Cumhuriyetin ilanından yedi yıl sonra doğan Mahmut Makal, Cumhuriyetin filiz verdiği bir kuşaktan olmanın onurunu taşır. Oysa onun kültürel kökleri bin yıllar öncesinin derinliklerine uzanır. Dile getirdiği sorunların tarihi de derinlerdedir. Köyden yetişen bu güçlü gözlemciyi, kurulu düzenin donmuş kafaları bir türlü anlamak istememişlerdir. Cumhuriyetin, verimini almaya başladığı bir dönemde Makal'ın söylediklerine kulak verilmeliydi; tam tersine, bu yapılmamış, Atatürk'ün deyimiyle, köylüye çağdaşlığın yolunu açacak düşünceler yasaklanmıştır. Oysa Makal, Cumhuriyeti "ilelebet" kılacak sorunların özüne değiniyor, "yetişen yeni nesiller"i çağıyla, insanıyla, yönetimiyle hesaplaşmaya çağırıyor; kor ateşi küle gömer gibi, gerçekleri görmezden gelen bilinçsiz bürokratların yanılgılarını yüzlerine vuruyor, Atatürk'ün kendi kendisinin efendisi saydığı Türk köylüsünün gerçek durumunu gözler önüne seriyordu. Bizim Köy, her düzeyde, "efendilik" temeline dayanan toplumsal yapıyı sarsmıştır. O, köyü de kapsayacak demokratikleşmenin bu yolla gerçekleşeceği inancındadır.

Belirtildiği gibi, Makal "Bir Köy Öğretmeninin Notları"nı yazıp Varlık dergisine gönderdiğinde on yedi, bilemedin on sekiz yaşlarındadır. Köy Enstitüsünde, daha çok da klasikler yoluyla dünyanın bellibaşlı yazarlarını okuma olanağı bulmuştur. Okuma, ona görmeyi, yaşananı algılamayı, ilkelliğin kökeninde yatan nedenlerin ayrımında olmayı öğretmiştir. Goethe'nin deyimiyle, ışığı yalnızca görmemiştir, duymuştur da. Günlük işlerden, içeriye girip çıkan tavukları kovalamaktan gündüzleri okuyup

yazmaya olanak bulamayan Makal’ın, bu notları hangi koşullarda yazdığını, nasıl bir ortamda yaşadığını yansıtan gözlemlerinden öğreniyoruz:

"Okuyup yazmaya en elverişli vakit, geceleri. Yazın bu serin gecelerinde babamgil damda yatıyorlar. İçerde ben tek başıma kalıp da gecenin sessizliğine bürününce kendimde bir rahatlık duyuyorum. Artık okumaya yazmaya sıra geliyor. Okumak neyse, yatakta da olur, otururken de... Ama yazmak bir sorun! Yazmadan da olmuyor. Bir el dürtüklüyor içimden. Her gördüğüm insan, hayvan, eşya sanki;

'Beni dile getir' diye sesleniyor bana. Anadolu'nun bilinmeyen köyünü anlatmak istiyorum. Yoksa bu sıkıntılı durumda insan bildiğini de unutuyor, iki sözcüğü bir araya getiremiyor.

Şöyle bir yerleşemedim gitti. Kitapları, kâğıtları filan bavuldan çıkarıp bir köşeye garip kuş örneği yuva kuracak olsam ertesi gün her biri bir yana savruluyor. Çocuklar kaptıkları gibi uçuruyorlar dışarıya. Başka çare olmadığı için her keresinde bavuldan çıkarıp yerlere yaymak, işim bitince yine toplayıp bavula yerleştirmek gerekiyor.

Yumurtlayacak tavuk gibi, yazacağını konular kafamda sıralanırken akşamı dört gözle beklerim. Akşam da, anlattığını gibi, yazabilirsen yaz. Dağınıklığa da katlanır oldum. Ama üstünde yazacak bir şey olsa. Masa, sandalye gibi şeyler ne gezer buralarda'.

Bir aralık iki taş getirdim dışarıdan. Karşılıklı diktim; bir tahta bularak ikisinin üstüne oturttum. Oldu sana bir masa. Daha iyisini aramayacağını, ama iki gün içinde babam kaldırıp atmış dışarı, 'Ne edeceğini şaşırdı gayrı bizim oğlan!' diyerek.

İki kötü bavul var. Onları üst üste koyarak masa yerine kullanmak istedim. Altıma da bir yastık aldım oturmak için. Birkaç gün de böyle geçti; bu da sökmedi. Hem çok sıkıntılı oldu.

Son çare olarak -şu satırları öyle yazıyorum- çulun üstüne bağdaş kurup oturuyorum. Büktüğüm dizlerimin üstüne bir kitap alıp onun üstünde yazıyorum.

Bunlarda kabulüm, yeter ki...

Babam, bir gece damdaki delikten bakıp da geç vakit hâlâ ışık altında oturduğumu görünce huylanmış. 'Cinler yatırmıyor' diye hemen koşmuş Kalemci Hoca’ya, benim için muska yazdırmaya."

Bu notları o dar koşullarda kaleme alırken, yazdıklarının ileride ağır tartışmalara yol açacağını düşündüğünü sanmıyorum Makal’ın. O, köyünün insanını, hayvanını, eşyasını, olaylarını yazmadan edememiştir. Ondan önce

de köyü yazanlar olmuştur. Bu genç köy öğretmeninin gözlemledikleri, "Sen ne güzel bulursun gezsen Anadolu'yu / Dertlerden kurtulursun gezsen Anadolu'yu" diyenlerin düş ürünü gözlemlerinden ayrı bir dünyadır. Karabibik de, Küçük Paşa da köye yöneliştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu Yaban'da, Anadolu insanının yüreğinde işleyen derin yarayı görmüştür. Bu yazarlar köyü içtenlikle dile getirseler de, onlarınki köye dıştan bakıp yorumlarda bulunmaktan öte gitmez. Yaşar Nabi'nin dediği gibi, Makal köyde doğmuş, köyde yaşamıştır. Onu, yaşadığı topraklar yeşertmiştir. Onlarınki, yalnızca bir Anadolu edebiyatı yaratma yolundaki çabalardır. Görüldüğü gibi, dışarıdan bakanlar ağlamaklı tragedya sahneleri çizerken, Makal böyle bir yakınına yoluna gitmemiş, olayları gözler önüne sererek yargıyı okuyana bırakmıştır. Üslubundaki yumuşak gibi görünen "iğneleyici" söylem, üslubunun en etkili yönüdür. Anlatımını abartılı betimlemelerle anlaşılmaz kılmaktan uzak durur. Toplumsal gerçekleri çarpıcı sözcüklerle yansıtır. Bunu yalın anlatımına, Ataç'ın deyimiyle dili "bezeksiz donaksız" kullanmasına, gerçekleri özünden kavrama yeteneğine borçludur. Örneğin, onun köyüne ilişkin yazılar yazdığını öğrenen Veli, Sadri Ertem'i, Sabahattin Ali'yi çağrıştıran bir üslupla, "Burda denenleri ive ive yazıyon ya, defterde kalmasın; hökümet babaya sal da ne diyecese dişin halımıza..." derken; köylünün, Makal'ın bitten, sabana güdük eşeklerin koşulmasından, köylünün aş ekmek bulamamasından söz etmesini tepkiyle karşıladığını anlıyoruz. Bunların yazılması, köylüler açısından "köyün sırrını ele verme"dir. Köylünün de ağır eleştirisine uğrayan Makal, bu çelişkiyi, "Güleriz ağlanacak halimize" deyimini kullanarak açıklar; köylüyü, ne bir sözcük fazla, ne eksik, kendi dilsel mantığıyla konuşturur. Örneğin, evde un kalmayınca ekmek bulamayan, açlıktan kurtulmak için, "dört yıl sonra düğün yapmak" koşuluyla on yaşındaki kızı Ayşe'yi yüz liraya "satan" Badı Mistik, Makal'ın babasına şöyle dert yanar:

"Ulan Ismayıl, bre kardaşım, ben elin içine çıkamıyom, o gitmiş bilmem nerelere ilaniyet vermiş ki, benim ekmeğim olmadığını. Bunlar iyilik getirmez. Allah da kayıl olmaz[9] buna, kul da. Ne der bunu duyanlar yavu? Mamıdefendi hiç sonunu düşünmüyor herhalde! Geçen gün duyunca beynimin kapağı attı valla. Doğru evinize varıp çatacaktım. Ulan eşşeoğlu eşşek diyecadim, Mamıdefendi'ye. Tükendiyse benim unum tükendi. Sana bok yemek düşer. Cine inneallahıma sabrettim. Sahabının hatırı içün köpeğine taş atma, demiş atalar. Sen olmayaydın Ismayıl, komazdım ahdımı!... "

Töre onu gerektiriyor: "Kol kırılır yen içinde!", kendi içinde sabrınla kavrulacaksın, acından ölsen belli etmeyeceksin! Badi Mistik, açlığının bilinmesini onursuzluk sayıyor. Makal, köylünün böyle düşünmesine karşın; gerçeği örten perdeyi kaldırarak, söylenmesi gerekeni söylemiştir. Makal'ın Bizim Köy'ü, 1950'lerde, köylünün bin yıllardır süren suskunluk kilidinin anahtarını büküp ona gerçeğin kapılarını ardına kadar açmıştır.

Bıyıkları terlemeden bunca gerçeği gören Makal’ı anlamak bir yana; aydınlarımız(!) bu duyarlığı hiç değilse olgunluk yaşlarında göstermiş olsaydı, Cumhuriyet Türkiye'si, bugün çağdaş dünyanın böylesine uzağına düşer miydi? Yaşadığımız çağda gerçeklere sırt çevirdiğimizi görüp, Atatürk'ün koyduğu ilkelerden saptıkça, Makal gibi bir köy bilgesinin, elli yıl önce toplumu ne yönde uyardığının önemini daha iyi kavrıyoruz. 2003'lere geldik; Cumhuriyet’in üçüncü kuşağı işbaşında. Ne yazık ki bugün de okuma yazma bilmeyenler var ülkemizde. Köye öğretmen göndermiyorlar. Köylü, beşinci sınıf öğrencisi bir kızı, öğrendiklerini unutmasınlar diye öbürlerine öğretmen yapıyor. Oysa, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk başlattığı işlerden biri, kadınerkek ayırmaksızın, insanımızın yurt yüzeyinde eğitim görüp aydınlatılmasına, Türk ulusunun bilgi yoluyla çağdaşlaştırmasına yöneliktir. İlk aşama, geçmiş yüzyıllarda toplumu uyuşukluğa götürmüş olan hurafelerin yok edilmesiydi. Atatürk'ün savaşımı bu yolda idi. Makal, Bizim Köyde de, Bizim Köy 1975'te de toplumu çağdışı bırakan gerici odaklar üzerinde dururken bu konuya ağırlık vermiştir. Hemen her yapıtında, Cumhuriyet sonrası dinselleşme eğilimlerinin kökenine onun notlarında rastlıyor, ülkemizde tarikat örgütlenmesinin nerelere dayandığını Bizim Köy yazarından öğreniyoruz:

"Tarikat ehli çoğalınca, Mehmet Efendi, bu insan sürüsünü sağmaya tek başına yetişemeyeceği için, yardımcı çobanlar aldı yanına. Her bölgeye bir baş atadı. Tarikata girecek olanlara öğüt vermek hakkını bunlara verdi. Bizim köye 'Şık Çavuş' adıyla Veli Hoca’nın Hacı Hüseyin verildi. Hacı Efendi, Boyalı köyünde Şık Murtaza Hoca'yla değeyde[10] bulunuyor. O da doğrudan doğruya Mehmet Efendi ile. Yani Murtaza Hoca’yı bölge başkanı yapmış.

O da her köye ya da birkaç köye bir çavuş atamış. (...) Tarikata girenler, işten güçten ellerini çekiyorlar artık. Aralarında birlik kuruyorlar. Ellerine bir kudüm aldılar mı, 'Haydi bugün falanca köye!' Üç beş gün o köyü çalkaladıktan sonra, oradakileri de alıp haydi başka köye. Birkaç köy

dolaşınca yüz, yüz elli kişilik bir topluluk oluşuyor. Oradan da toptan haydi bakalım Çekiçler köyüne, başşeyhin karşısına çıkıyorlar."

"Notlar"ında, Hafız Okulu'nu bitirip memleketine dönen bir hocayla karşılaşır Makal. Genç hoca, öğretmenin engellemesi üzerine bir önceki köyden para toplayamamıştır. Onu engelleyen öğretmeni anarken, "Bu eşşekoğlu eşşeklerden ne hayır gelir. Sizin köyde yoktur inşallah öğretmen" der. Bunu söylerken köy odasında bulunan Makal kalmaz bu hakaretin altında. "Atatürk devrimlerinin öncüsüsün sen bu köyde. Öğretmen ordusuna uzatılan bu dili koparmak sana düşer" diye düşünerek, hocanın ağzının payını verir.[11]

Cumhuriyet okulları masadan, sıradan yoksun, açık alanlarda, yağmurdan yaştan korunmak için saçak altlarında ders yaparken, siyasal yatırımlarla din okullarının ve Kuran kurslarının nasıl açıldığını, bunların nasıl örgütlendiğini Makal'ın izlenimlerinden öğreniyoruz. Bu gelişmeler, laikliğin temelini sarsmaya yönelik ilk girişimlerdir. Başta Makal olmak üzere, birçok aydın, son elli yılda en çok bu gerçekleri söylediği için tutuklanmış, sürgünlere gönderilmiştir. Bu yönüyle Makal, toplumu uyutmayı, çağdışı anlayışlara sürüklemeyi amaç edinen kişilerle savaşımı göze almış devrimci bir Cumhuriyet öğretmenidir. Makal'ın Bizim Köyde sergilediği "hayat görünümleri", toplumsal gelişmemizde sorumluluk taşıyanlara çağdaş bir uyarıdır.

Bizim Köyün sanatsal yanına gelince, denebilir ki, Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımdan eylemci işleve geçişiminde tohumu çatlatmayı başarmış, ardından Talip Apaydınlar, Başaranlar, Fakir Baykurt'lar, Dursun Akçam'lar... gelmiştir. Yaşar Kemal bir konuşmasında, "Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum" diyerek bu gerçeği içtenlikle dile getirir. Yaşar Kemal bu saptamasıyla Makal'ın öykülerine, anlatı gücüne ilgiyi çekiyor.[12] Makal, ancak Çehov gibi öykücülerde görülen alaycı gücüyle, "küçük öykü" dediğimiz türün ustalarından biri sayılmalıdır. Genel kanı, Makal'ın yazdıklarının birer "köy notu", izlenimse! gözlemler olduğu yolundadır. Bu kanıyla, çokları onun Bizim Köyden sonra yazdıklarını pek önemsememişlerdir. Kaldı ki, Bizim Köyün her parçası küçük bir öyküdür. Makal, yıllarca önce ona yönelttiğim bir soruyu yanıtlayarak bu konuya açıklık getirmiş, öykünün "olabilecek şeyler anlatan" bir tür olmaktan öte bir yönü bulunduğunu belirterek şu noktalara değinmişti: "Benim yazılarım 'Bir Köy Öğretmeninin Notları' adıyla yayımlanmaya başladı. Oysa ben

onlara 'yaşanmış köy hikâyeleri' diyebilirim. 'Gerçek değil canım, hikâye...' diye kafalara takılmış düşünce olmasa. Sanırım bu yorum ta baştan beni etkilemiş. Reşat Nuri Güntekin'in en güzel yapıtlarından biridir iki ciltlik Anadolu Notları. Ne güzel anlatır Anadolu'da görüp yaşadıklarını! Onlardan iyi öykü mü olur? Kim bilir hangi koşullanma sonucu bu adı koydu? Ola ki bu koşullanmayı yıkmak için seçmiştir bu adı! Yani, öykü anlatmak ve yoruma yer bırakmak istemediğim, gerçeği yazdığımı vurgulamak için, 'hikâye' dememişimdir yazdıklarıma. Ama bunun yanında, eğitsel ve toplumsal konulara ilişkin yazılarımın dışında, ilk kitabım Bizim Köyden başlayarak Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevda, Yeraltında Bir Anadolu, Kalkınma Masalı, Köye Gidenler gibi kitaplarım tıpatıp küçük öykü biçimine uygun parçalardan oluşmaktadır. Öykünün şu ya da bu uzunlukta olması diye bir koşul yok. Benim yazılarımın özelliği, gerçeği uzatıp çarpıtmadan, sert ve keskin çizgilerle vurgulamaktır. Öz'ün getirdiği bir biçimdir bu. Değişik biçimi, değişik uzunluğu gerektirebilir öz. Ama, zorlama ve gereksiz uzatmayla ilgisi yoktur bunun."[13]

Gerçeği olduğu gibi yansıtmanın önüne birtakım engellerin çıkarıldığını da savunan Makal, dolaylı, başka bir deyişle, gerçeği "gizlemeli" anlatmanın bir koşullandırma işi olduğunu ileri sürüyor: "Koşullandırma insanlık tarihi kadar eski bir çemberdir. Sanata yansıması o sanatın varoluşunca eski olmalı. Giderek şunu da ileri sürebiliriz: Öykünün ve romanın varolma nedenlerinin başında da korku yatar. Neden? Çünkü insanoğlu hiçbir zaman gereken özgürlüğe kavuşmamış da ondan. Kendi gerçeğini, duyduğu gibi, dolaysız ve de olanca acılığıyla söylemekten korkmuş. Daha doğrusu, dolaylı, geveleyerek söyleme hakkını bile zor tanımışlar, korkutmuşlar onu. Bunun için 'öykü' çıkmış ortaya, 'roman' çıkmış. Çünkü, 'olanı değil de olabileceği anlatır' diyerek savunma kapısı açılmış oluyor."

Makal'ın söyledikleri, ütopik romanları çağrıştırıyor. Utopi-a'nın yazarı Thomas More'un kafasını cellatların elinden kurtaramadığı düşünülürse, Mahmut Makal'ın aramızda bulunması bir şans sayılmalıdır. Kim bilir, "Utopia"nın anlamını bir kez daha düşünerek, belki de bu, Makal'ın "yok" değil de "var" bir ülkeyi yazmış olmasına bağlanabilir...

Yazarlık katına ermiş her sanatçı, gerçeği yansıtmanın "dar" kapısından içeriye sızacak bir aralık bulur. Sartre'ın deyimiyle, aç milyonların olduğu bir dünyada, bakarsınız yazarlık ölçü olmaktan çıkar, Brezilya'nın Sao Paula kentinden, her biri ayrı kocadan olan çocuklarıyla bir kadın, Carolina

Maria Jesus, acılarını insanlığın yüzüne vuruverir. İçinde duygu/düşünce kazanları kaynayan "yazı"nın, biriken "lav"ı dışarıya püskürttüğü oluyor; 1960 başlarında Jesus'un yürek burkan gözlemleri bir lav püskürmesidir. Yazdıkları çöplüğün (favela) yazgısını değiştirdi mi? Değiştiremedi; Brezilya yine o Brezilya, Sao Paula yine o çöplük kenti! Ama, yarı öykü, yarı röportajla, çöplükte yaşayanların varlığını uygarlık cakası satanların yüzüne çarptı. Jesus'un yurttaş olarak yaptığını Makal, ondan on iki yıl önce, 1948'lerde, aydınlanmacı bir öğretmen, gerçekçi bir yazar sorumluluğuyla yapmış, Türkiye'de çürüyen bir şeylerin olduğunu, üç beş evli bir köyde görüp dile getirdikleriyle kanıtlamıştır. Bizim Köy, köyde bir bilinç ışımasıdır. Vedat Günyol'a, "Bizim Köy bir sanat eseri olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor" dedirten, Makal'ın ışığı görmüş olmasının sonucudur.[14]

Adnan BİNYAZAR

Geçim Derdi

Kışın Hesabı

Doğu'nun adı çıkmış. Burası Anadolu'nun göbeği sayılır. Çektiklerimize bakıyorum da, acaba Doğu'dakilerin durumu daha kötü olabilir mi, diye tüylerim ürperiyor. Oturulur bir ev, soğuktan korur bir giyecek, karın doyurur yiyecek, az buçuk yakacak olmayınca, nasıl karşı konulur kışa?

Bizde, bu sayılanların hiçbirisinden eser yok. Elbise, beş on yılda bir ya dikilir, ya dikilmez. Dikileni de sıcaklarda bile işe yaramaz türdendir. Cekete pek alışılmamıştır. Yelekle pantolon giyilir. Bazı yaşlılar, eski bir asker ceketi uydurmuşlardır bir yandan, boyayıp geçirirler sırtlarına. Bu ceketin altındakiler, en aşağı on yaşında bir pantolonla, bir içlik ya da sadece don gömlek. Çoğunun ayaklarında nalın vardır. Ayakkabı giyen çok azdır. Erkekler yazın çarık; kışın ise çoğu nalın, azı ayakkabı giyerler. Çorap giyen az bulunur. Zaten kış günü, evden köy odasına, odadan eve gitmekten başka bir iş olmadığından, ayakkabı sürüklemektense, nalın sürüklemek daha iyi. Kadınlar yalınkat giyindikleri halde soğuğa alışık. Hayvana bakmak, sulamak, eve su getirmek gibi işler genelde onlardadır. Erkeklerse, boş oturmaktan titrerler hep kış boyu. Çoğunun bacağında tek kat yamalı bir dondan başka bir şey yoktur.

Tezeği yakan köylüye, "Gübreyi yakmak delililiktir, tarlaya dök!" derler. Bu konu üzerine bilimsel(!) yazılar çırpıştıranları da görürsünüz. A efendim, yakmaya tezek bulsak öpüp başımıza koyacağız! Hem köylü tezek yakmasın da ne yaksın, günahını mı? Odun, kömür yüzü görmüşlüğü var mıdır nice köylerin, bir sorsanıza!...

Çok kere tezek, saman ve kesmik de tükeniverir kış ortasında. İşte o zaman köylünün hali dumandır. Bu yıl öyle oldu.

Bir kış bastırdı, düşman başına... Havalar ha açtı, ha açıyor, bahar yaklaştı, bir şey kalmadı, dedikçe büsbütün azıttı. Tipi halinde uğuldayarak esen zehir gibi bir yel hiç kesilmedi.

Soba ve bu bölgenin bazı köylerinde olduğu gibi, tandır yok. Yalnız ocak; topları başına, islen de islen. Önün kavurga kavursun, arkan harman savursun. Kısaca, "Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır" atasözü tam yerini buldu.

Saçları, korcalak denen yanmış saman parçalarıyla donanmış küçük bir kız, soğuktan titreyerek ve kardan karıkan, sulanan gözlerini elleriyle ovalayarak ive ive gidiyordu. Saman yakılan ocağın başından kalktığı belliydi. Remzi Onbaşı’ya, "Nasıl" der gibi baktım. "Bu nedir?" diye

soruyorum sanarak, "Efendi" dedi, "buna ireçber altını derler. Gözünü seveyim, keşke olsa da bol bol yaksak..."

Doğru söylüyordu. Olsa da!... Samanlar suyunu çekti. Tezek tükendi. Birçok evde un çuvallarının da dibi çırpıldı. Hayvanlar nasıl, nice zorluklarla yaşatılıyor bir bilseniz! Ama bir deri, bir kemik kaldılar. Tezeği tükenen ocak yakamıyor. Çocuklar şiltenin altından çıkamıyorlar.

Devam edebilen 50-60 öğrencimiz var. Şubatın başına kadar kimi zaman titreyerek, kimi zaman ısınarak ıkına sıkına geçinebildik. Gelgelelim, şubat, olanca şirretliğiyle saldırınca dizlerimizin bağı çözülü çözülüverdi. Bu kadar öğrenci içerisinde, yalnız bir ikisinin azıcık tezekleri kalmış. (Öküzü ikiden fazla olan ağaların.) Bunlara da her gün birer tane getirin desek, bakalım ana babaları heye diyecekler mi? Hem, iki gün sonra onlar da çekecek iflas bayrağını.

Onun için, 'Yarın ölüyoruz, ne yapacağız?" gibilerden bir söz edecek olsam, çıt çıkmıyor. Sadece büküyorlar boyunlarını, "Ne gelir elimizden!" dercesine. Olsa canlarını esirgemezler, ama vermeyince mabut... Evet ne yapsınlar... Ama tek başına, amansız kışla savaşmak zorunda olan ben, ne yapayım?

Siz olsanız ne yapardınız bilmem, ama ben şöyle yaptım:

"Bu da bir savaş sayılır, ölürsem şehit, kalırsam gazi" diye düşünerek bir neşe, bir ümit, bir gayret geldi bana. Bazan başım daralınca köy odasına gider; anca beraber, kanca beraber başlarız titreme oyununa. Elim yüzüm mosmor, tüylerim diken diken, biraz ayakta dursam dizlerimin bağı çözülü çözülüveriyor. Her akşam yatarken iyice sarınıp sarmalanırım, ama üstümdekiler bu soğuğa dayanır şeyler mi? Gündüz yine neyse ne, insan gezinirken, bir işle uğraşırken üşümeye fazla vakit bulamıyor. Ama gece oldu mu hiç sormayın! İliklerine işliyor soğuk adamın... Daralınca kendi kendime bir felsefe kurarım: "Ben artık çile çekmeye alıştım" derim. "Benim gözümü hiçbir sıkıntı yıldıramaz." Bu düşünceyle içim ısındı mı, dışım için de fazla korkum kalmaz.

Bu arada nezle hiç eksik olmadı. Anamdan nezleli doğmuşum gibi geldi bana. Soğuk algınlığı da, bir iki kere yere vurdu. İçimi yıpratmamak için dişimi sıktım. Ümidin işe yaradığını anladım. Ümit ateşiyle içimi ısıtmasam, bir gün bile ayakta duramazdım o soğuklarda. Karakışın en acı günlerini yaşadığımız şubat ve mart boyunca, bizim sobada yanan tezek yirmiyi geçmedi. Onu da ağalardan getirttik, yemek pişirmek için. Tezeği tutuşturmak için defter, kitap komadık evde... Köylü, ocakta gömülü ateşi

üfleyerek tutuşturur. Biz de kibrit bulamadığımız zaman aynı yola başvurduk ya, gazetenin çabuk parlatmak için yine yararı dokunuyor. Ama sobanın böyle bir iki saat yandığı zamanlarda bile, içerinin dışarıdan ayrımı olmadığını söylemeye gerek var mı? Hayır, çok kere dışarısı içeriden sıcaktı. Çocuklar dayanabilip de, paydos etmediğimiz günler, soluklanma zamanı gelsin de dışarı çıkalım diye can atardık. Ağzımız, yüzümüz söz söyleyemeyecek kadar donmuşken, dışarı çıkınca gezindik mi ısınırdık.

Topraktan yeni çıkmış bir kertenkele gibi ölü müyüz, diri miyiz, ayırdında olmadan nisanı getirdik.

Gelelim ötekilere; Allah kışı vermiş, kış için gerekli olanları da kendiniz bulun demiş. Bulunmazsa başa gelen çekilir. Gemisini kurtarabilen çıkar karaya, kurtaramayan gider araya! Öyle oldu, yaşlılar pek az fire ile çıktılar kıştan. Ama çocuklar! Çocuklara oldu olanlar! Yeni doğanlardan tutun da, bir yaşındakilere kadar hiç kalmadı. Soğuğu fırsat bilen amansız çocuk hastalıkları, silip süpürdü yavrucukları. Ama bir de köylüye sorun; soğuk mu aldı, yoksa Allah'ın emriyle mi gittiler, diye!

Bizim köyden olan ve bu bölgede on üç köyün sağlık koruyuculuğunu yapan bir arkadaş var. Geniş düşünür, denebilir.

Arada bir uğrar, konuşuruz. Birleşip hükümet doktorluğuna bir rapor yazdık. "Köylerde bir hastalık olursa bildir" derlermiş. Biz de bildirdik. Bizim rapor vardığı gün, doktor yerinde yokmuş. Kapıcı, 'Yarın uğra!" demiş. Ama giden köylü orada bekçilik edecek değil a, işini bitirip köye döndü. Zaten ayda yılda bir çıkar ilçeye giden. Tam otuz beş gün sonra yeniden yazdık ve ilk raporumuza ilgi gösterilmediğinden üzüntümüzü de belirttik. Bu kez yanıt geldi: "Kış çok fazladır. Yollar kapalı olduğundan, bir kamyon bulsak bile yola çıkamaz. Gelsek de yapılacak bir şey yoktur. Ana babaları, çocukları sıcak tutsunlar, yatakta istirahat ettirsinler, öksürüğü kesici ilaç kullansınlar. Terletsinler. Göğüslerine sıcak havlular koysunlar. İyi gıdalarla, sütle beslesinler; iki tane broşür gönderiyoruz. Halka okuyun. Oradaki rejimlere göre hareket ederlerse, kısmen azalır ölüm... "

Mavi renkli bir kâğıtta aynen bunlar yazılıydı ve "Su Hijyeni", "Kızamık" başlıklarını taşıyan Sağlık Bakanlığı'nca yayımlanmış iki broşür de eklenmişti mektuba. Broşürleri çocuklara verdim, okudular. Ben de açıkladım. "Suyun litresine 6 santigram hesabıyla permanganat, hiposülfit konur. Mangal kömürü..." Belki pahalı şeyler değil bunlar kentler için, ama biz burada nereden bulalım? Ders zamanı ben açıkladım. Bizim sağlık

koruyucusu arkadaş, köy odasında halka okumuş da ters laflarla karşılanmış:

"Akıl dail eğlence. Sanki toktor Allah'ın hikmetine karşı gelecek..."

"Veren Allah, alan Allah. Çok şükür bugünkü günümüze. Biz kaldık da neye yaradı. Ağşamlaradan işimiz gücümüz sövüp sayıp günaha girmek. Hiç olmazsa bunlar sabi sabi gidiyorlar, huri analarının yanına..."

Sağlık koruyucusu arkadaşla ölenlerin listesini "ölüm kâğıdı"na yazıp gönderdik. Bizim köy yüz otuz evlidir. Ocak ve martta ölenlere göre, şubattaki kırım daha kabarık. Yalnız bu ay içinde, hiçbirisi yaşını doldurmamış olmak koşuluyla, otuz dört çocuk yazdık listeye. (Temmuzda ishalden gidenler ayrı hesap.) Bunların dört tanesi aynı gün ve aynı saatte ölüp, birden gömüldüler.

Arkadaşın bölgesine giren köylerin en büyüğü bizim köydür. On beş, yirmi, otuz evli olanlar var. Bu on üç köyden, şubat ayı için arkadaşın "ölüm kâğıdı"na yazdığı çocukların sayısı yüz yirmidir.

Kutsal Tezek

Pislik deyip geçmeyin... Sabahleyin, sığırları çobanlar toplayıp otlağa götürürken ve akşam köye getirirken yola düşen pislikleri toplamak için ne kadar karıkız varsa, ellerine sele, teneke ya da başka bir şey alarak yollara dökülür, toza dumana karışırlar. Bazıları da kap götürmeden eteklerine doldurur ganimeti...

Birbirinden daha tez davranmaya can atarlar. Saç saça, baş başa dövüştükleri de olur bölüşemediklerinden. Avuç avuç pisliği, yanındakinin yüzüne çarpıverenler mi ararsınız!

Toplayıp getirdiklerini yoğurup duvara yapıştırırlar. Duvarda kuruduktan sonra kaldırıp içeri yerleştirir, yenisini yapıştırırlar duvara.

Yaz günü, köy sokaklarında gezebilmek bir sorun. Tezeğin kokusundan geçtim, sivrisinek ve üvezler de doluyorlar tezeklere. İnsanın ağzına burnuna dolmaları işten bile değil. İçine öteberi koymak için bu tezekten yaptıkları petekleri (çömlekleri) de tavukların erişemeyeceği güvenilir yerlerde kurutuyorlar.

Bir akşamüstü fasulye sulamaktan dönüyordum Mencilis'ten. Tam sığırın köye dağılma vaktine rastlamıştım. Birbirinin anasına babasına ilenerek ineklerin ardından düşen pislikleri avuç avuç topluyorlardı. Kul Hasarı'ın karısı derler, kır saçlı bir kadın var. Kollarını sıvamış, koca bir pislik yuvarlağını kucaklamış götürüyor tezek yapmak için...

Laf olsun diye, "Bre Mıcırlı nine, bu ne hal?" demiş bulundum.

Tozdan beni göremiyordu, ama sesimden tanıdı. Biraz önce kavga ettiklerinden canı burnundaymış. Alay ettiğimi sanmış; bir kızdı, bir kızdı:

"Beni söyletme ağşamınan, git yanımdan! Eğlence sırası dail... Senin keyfin kirt, tuzun kuru he! Âlem kazanır, galem yir. Bizim yerimizde olsan, sen ne devşirirsin gopa gopa!"

Onun hali benim içimi yakıyor, benim sözüm onun içini...

Kibrit

Köylünün pek gereksinimi yoktur kibrite... Ocağa yanmış bir tezek parçası gömdü mü, on iki, hatta yirmi dört saat sonra orada bir köz bulur. Sönse bile nasıl olsa bir komşununki sönmemiştir. Ocak yakına zamanı, eline bir parça tezek alarak, üstüne komşudan edindiği bir köz parçasını, daha üstüne de azıcık saman kırpıntısını koydu mu, üfleye üfleye yakar ocağı.

Ama kibritin arandığı zamanlar da olur. Gece ansızın bir iş çıkar. Örneğin, ahırdan bir gürültü gelmiştir. Olur a, hayvan ipe dolanmıştır ya da inek, koyun gibi hayvanlar varsa yavrulayıverir. O zaman dakikalarca üfleyerek teneke kandili yakmaya sabredilir mi? Salt böyle ivedi gece işleri için evlerde kibrit bulundurulur. Böyle ivedi bir gereksinim olmadıkça kibrit kutuda bekler ve köz alışverişi sürer gider.

Bu yıl, tam kış ortasında, bir kutusundan bir sigara zor yakılabilen Tekel kibritleriyle hayli sıkıntı çektik. Benim ahır falan gibi, gecelik işim olmadığından bana pek dokunmadı, ama köylü çok çekti. Çabucak kökü tükendi kibritin. Bizim sobada ateşi küle gömerek korumayı birkaç kere denedimse de olmadı. Sobayı yakacağımız zaman, çocuğun biri küreği alıp komşunun evinden ateş getirdi, yaktık. Öylece sıkıntıyı atlattık. Akşamları sobada ateş varsa, lambayı oradan ürettiğimiz alevle yaktık. Tezeğin tükendiği zamanlar, dışarıdan köz getirip, alev üreterek tutuşturduk lambanın fitilini...

Beslenme

Öyle çeşit çeşit yiyecekler, katıklar aramayın bizde. Fırından yeni çıkmış taze ekmek, bakkaldan şunu bunu, manavdan sebze ve yemişler alıp, sepet sepet eve taşımak yok. Güzden eline ne geçer de evin kıyısına köşesine atarsan, baharı getirirsin onunla.

Yaşamımız ne kadar durgun, düşünce ve yoksulluk içindeyse, besinlerimiz de o kadar basit ve sayılı. En ilkel bir yiyecek olan pirinç, bizim için lükstür. Kırk yılda bir canın çekse, ara babam ara işin yoksa... Bir kadına, çocuğuna şekerle ezip karıştırarak kuru çay yedirmesini salık

vermiş üfürükçünün biri. Aramış taramış, bulamayınca bana geldi. Kuponla aldığını (vesikaya bindirildiği sıralardaydı) yarım kilo şekerin artığı ile çay kutusunun dibini sıyırıp verdim. Sanırım bu "iyiliğimi" kadıncağız öbür dünyada bile unutmayacak. Çocuğa iyi gelmiş bu çay. Beni gördü mü, ne yapacağını şaşırır, ne hayır dualar!... Neler de vaat eder, ama tutamazsa kabahat onun mu? Gönlü ganidir ya, siz ona bakın...

Hemen unutmadan söyleyim. Alfabede, "Baba bana bal al" cümlesini okurken, sordum: Elli altı öğrenci içinde, yalnız bir tanesi bal görmüş. Gerisi bilmiyor. O çocuk da, başka bir köye gezmeye gittiğinde görmüş.

"Öğretmenim, ata mı benzer bal, yoksa kuzuya filan mı?" diye bir soru yağmuruna tutulup tanımlayamamıştım.

Bizim köyde, sebze ekilmez değil. Mayısta ekilir, ağustosta yetişir ve ilkiydi, sonuydu derken, ekimde kesilir arkası. Bunlar kabak, pancar gibi şeylerdir. Bu aylarda kabak ve pancar yemeği, evlerde öğleakşam yenilen şeydir. Çünkü, baş yiyeceğimiz olan bulgur pilavı da yazın bulunmaz. Kış sofrasının temel yemeği olan bulgur, harman kalktıktan sonra fazlaca kaynatılır. Ama bahara kadar zor dayanır. Ekmek bile bulunmaz o sıralarda çok evlerde. Üç ay ekinin yetişmesini bekle. Kadınkız, işi yoksa ot toplasın, kaynat kaynat ye.

Her evde bir tencere kaynar ya fıkır fıkır, dert olsa gerek bu kaynayan. Her yüzde gösterir etkisini. Süzülür mü süzülür yüzler, söner mi söner gözler...

Gerçi bulgurun yanında fasulye, patates, bağı olan bazılarında azıcık pekmez bulunabilir darlık sattırmazsa. Ama topu topu beşon evde bulunur bu lüks nimetler. Çoğunluk ya kupkuru yavan ekmekle, ya da biraz soğanı, turşuyu katık ederek gününü gün eder. Bulguru bile zor bulur. Sık dişini, verme canını!

Fatoş adlı bir kadın, iki çocuğuyla birlikte tek göz evinde oturur. Güzün, şalak, kabak gibi şeylerin de kökü tükendiğinden, baharın otlar bitene kadar kuru ekmekten başka bir şey yüzü görmez bu aile. Evlerinde bir eski un çuvalı ile bir eski hasır, birkaç çuldan başka bir eşya da yoktur. Fatoş'la çocukları kışyaz hasır üstünde, çullara sarınıp yatarlar.

Davar gibi yağ verecek hayvanlar pek kıt olduğundan bulgur pilavını, o da kokusunu sindirecek kadar, ancak beşon ev yağlı yiyebilir. Ötekiler sade suya haşlarlar.

Söz açıldı mı uzar gider. Yüzümüzün kanı, gözümüzün feri uçar gider.

Ticaret

Köylü, on kuruş kazanacağını umduğu bir işten on günlük emeğini esirgemez. En uzak yolları göze alır bu uğurda. Daha fazla kâr edeceğine aklı yattı mı, birkaç il aşırı gitmekten çekinmez. Uzaktaki davulun sesi ona da hoş gelir.

Nevşehir gibi yerden iki sepet üzüm satmak için ta bizim buralara kadar gelirler. Bizim köyden de bir çuval çavdarla gidip, Nevşehir'de üzüme değişenler çıkar. Böyle gereksinimler dışında ticaret yapmayı köylü akıl etmez. Ama ara sıra nereden eserse uslarına biraz yumurta, tavuk toplayıp ilçeye götürerek beşon kuruş kâr edenler de bulunur. Zaten köylünün ticaret malı olarak başka nesi var ki? Bu bizim ticaretin tadını alan iki köylümüz, bu güz, sermayeyi biraz artırıp daha büyük bir işe giriştiler:

Gani Çavuş'un kardeşi Hüseyin Ağa ile Tat Musa yüz kadar hindi topladılar. "Acep nerede satsak daha fazla eder ki?" diye düşündüler ve karar verdiler: "Sür Ankara'ya be kardaşım!" Öyle ya, orada her şeyin ateş pahası olduğunu işitmiyorlar mı?

Hindi sürüsü önlerinde... Yolda hindilere yedirecekleri mısırı falan da eşeklere yüklediler. Bir de çoban tuttular. Kâra ortak olacakmış. Biri önden mısır saçarak, öteki ikisi arkadan toparlayıp sürerek düştüler yola.

Ankara neresi, Nurgöz neresi! Az gitmişler uz gitmişler. Elli beş gün sonra perişan ve düşünceli bir halde, geri döndüler. Sermayeyi kediye yükledikten başka, eşeklerini de yitirmişler.

Dertleniyorlar:

"Bülüler (hindiye bizim köylü bülü der) iyice zayıfladı, yürüyemez oldular. Şaban (çoban) beş altısını vurup öldürdü aklına estikçe. Bi güzel pişirip yedik. Bir kârımız o oldu. Keşke hepsini yeseydik yolda. Bir de Şaban kalkmış, 'Emeğim boşa gitti' diye söyleniyor. Ulan keşke bizim de sade emeğimiz boşa gideydi. Ama, ana paramız da yarıya indi." (Anlaşılan çobanla, kâr olursa ortak, olmazsa bir şey alamayacak diye sözleşmişler.)

Şaban da atılıyor:

'Yalan, yalan! Canı burnundan gelirken Koçasar'ın öte yanında birini de kendi öldürdü. Sekiz kadarını da Ömerhacılı'da çaldırdık gece. Birini de herifin biri aldı, 'İlle benim dişi bir bülüm var, bir erkek eş verin' diye parasız. Zaten bülülerin de hiç hayrı kalmadı yörüye yörüye... Elli gün yol bu, şaka mı? Yüzlerine bile bakmadılar Ankara'da. Olan bana oldu, haksız paksız ağzımızı belledik..."

Hüseyin Ağa:

"O erkek bülü isteyen herifi Ankara’da bizim milletvekiline şikât edecektim a, sonradan vazgeçtim. 'Siz durun, gidip bizim vekil Hüseyin Bey’e şikât ideyim de ağzını bulduruyum' dediğimde bayağı korkaladıydı da, değil mi, ha Şaban? En çok zahmeti Ankara köylüğüne girince çektik. Eğerim gidip o kamyonu tutup gelmeseydim, bu kadar para da geçmezdi elimize. Hepten telef olur, bizi yüzüstü bırakırdı. Ulan ben bu gâvurları yola dayanır sanırdım. Dokuzu öldü, attık. Sekizini de biz yidik. Birini de o herif aldı, toprak bastı parası gibi. Kalanını da ölü fiyetine sattık savdık geldik. Çektiğimiz elli günlük emeğimiz caba gayri!"

Çobanın, "Gök çatladı, yetmiş ikisinin ödü patladı" diye verdiği hesap biçimi.

"Koca Hüseyin'le Tat Musa’nın Ankara’da bülü sattığına döndürme!" diye, dillere bir de deyim armağan ettiler.

Muhtarın odasına girdiydim; içeridekiler hep ayakta. Meğer birisi yemin ediyormuş. Yemin bitince oturduk. Bir kişi daha geldi, yeniden ayaklandılar, ben de kalktım. O gelen de etti yemini; yine geldi birisi. Anlaşılan bütün köylü yemin ediyor.

Veli Çavuş, Kelamıkadim’i tutup, her gelene aynı sözü söylüyor, bundan da sorunun ne olduğu anlaşılıyor, ama ben inanamadıkları kimselere yemin ettiriyorlar sanmıştım. Herkese ettiriyorlarmış. İki bekçi seferber edilmiş, ev ev gezip çağırıyorlar, içeri gelen yeminini ettikten sonra çıkıp gidiyordu. Veli Çavuş o sözleri birkaç kişiye yineleyince, neredeyse ezberledim:

"Bak gardaşım, on senedir, keşif getir, harcırah yatır, mahkemeye git, iyice temelimiz kurudu. Bu Susuz (arazinin adı) meselesini kurutmak için bundan başka çare kalmadı. Sen, şinci bizim verdiğimiz kararı sorarsan, köyü postalara ayırdık. Her postaya iş bilir cesaretlilerden de birer baş tayin ettik. Onlar da postasında olanların silahını filan tamamlamaya gayret edecekler. Bugün cumayı, ısnayın günü (pazartesi) Çimli'liler -arazi işinde hasım köy- Susuz’a hep birden gelip süreceklermiş... Biz de sürmek için gideciyik... Gayri o gün ayırt yakası, kim kime ederse. Başımıza geleni çekeceyik.

"O gün köylüden ayrılmayacağına, Susuz’a varıp da dara gelince kaçmayacağına, dinine imanına mı?"

Karşısındaki de gürleyerek, şöyle edeceğini böyle edeceğini söyleyip, evetçesine elini basıyor Kuran’ın üstüne...

Biz de, yemini biten gidip, başkası gelinceye kadar oturuyoruz; Veli Çavuş'un sözü bitti mi ayağa kalkıyoruz.

Sorunun ne olduğunu, yemini niçin ettiklerini herkes az çok bildiği halde, Veli Çavuş'un durmadan aynı sözleri yinelemesi beni usandırmıştı.

Ötekileri iyice coşturuyordu her seferinde.

Bu sözleri cesurlukla kabullenenler, içeride oturan ağaların takdirlerini kazanıyorlar, çekingen davrananlarsa hem yeriliyor, hem de baskı ile yemini ediyorlardı.

Ah! En küçük bir çıkar karşısında, insanları on kilometre ötesindeki kardeşlerine düşman eden cehalet ve ah! Anadolu'nun ezelden beri çözülemeyen karışık toprak sorunları!...

Ambar

Ambarı içinde olan evler vardır. Ama bu türlü ambar yaptırmaya, çoğunluğun gücü yetmez. Ambarlar herkesin evi önündedir. Yerde kazılmış kuyulardır bunlar. Genişlik ve derinlik, tam büyükçe bir bidon boyu. Ben bunlara "kuyu" diyorum ya, herkes "ambar" der.

Buğday, çavdar, arpa gibi ürünün harman kalktıktan sonra satılanı satılır, un olacak kadarı öğütülür, artanı da (çok az) baharın ekilmek ve herhangi bir dar gün için çıkarılıp satılmak üzere ambara konur. Bazı köylerde ambar işi gören bu kuyular sıvalıdır. Bizim köyde sadece toprak. Altına üstüne saman döşenir, üstü kalınca toprakla iyice çiğnenerek yerle bir edilir. Kuyuya konulan ürüne toprak karışır. Çıkarınca birkaç kez eleyip çalkalamak gerekir.

Bu kuyuya ürün saklama geleneği, öşür döneminden kalma bir alışkanlık olsa gerek...

Kışın seller yürüdü mü, yağmurdan korumak için, başta bir çuval parçası, elde kürek, kuyusunun başındadır millet. Hemen bütün kış günlerinde herkes kuyusunun nöbetçisidir. Gelirken, geçerken, aklına estikçe (zaten aklında başka ne olacak!) yoklar durur. Gelen sele yol açarlar. Kuyunun bulunduğu yer, ada gibi ortada bırakılmaya çalışılır. Yine de çoğunun içine su geçer ve hayır bırakmaz üründe. Delikanlıların dükkân borcunu, kumar borcunu ödemek için kuyudakileri çaldıkları da olur. Ama her evde en az bir köpek bulunduğundan fazla ileri gitmez hırsızlık. Zaten köpek olsun olmasın içeride yatanın kulağı kiriştedir.

Bir gün sürekli ve korkunç yağmur yağıyordu. Herkes yine kuyusunun başındaydı. Aklıma esti; köy odasına çıkayım, dedim. Yolun iki yanında

kuyuların başında millet. Canları burunlarının ucuna gelmiş. Dokunsan ya söver, ya vururlar. Sadık

Ağa'nın kuyusu millemiş ve bu kalabalık ailenin çoluğu çocuğu sıvamış paçaları. Baktım; yalınayak, yağmur altında, içeri çekiyorlar kuyudakileri. Saman, çamur ve buğday karmakarışık bir halde, ıslanınca tıpkı kumla kireçten yapılan harç gibi bir şey olmuş. Sadık Ağa, "İyice millemiş" diyor. "Batarsa içeride batsın, perişan etti bizi evcek."

Hüseyin Ağa'nın evindekiler de paçayı sıvamışlar. Yağmur altında aile halkından kimisi kuyudan çıkarıyor, kimisi içeri taşıyor. Ama onunki millememiş. Komşusu Deli Çopur, küllük yapacağını burayı diye tutturmuş. Dövüşmüşler, kaldırıyormuş onun için Hüseyin Ağa.

"Hüseyin Ağa, zarar çok mu?" diye sordum.

"Keşke yaş geçse de burada çürüseydi şu mübarek" dedi. "Şuna bak, şu çocukların haline! Bizi de perişan etti, şu nimeti de. Senin ağnayacağın; Deli Çopur, 'Evimin yakını, ne arar senin ambar burada, ben küllük yapacağını burayı' diye tutturdu. Şinci kaldırayım da irahmet durunca şu yana kazacağını ambarı."

Değirmen

Beş yıl öncesine kadar köyde değirmen yoktu. Yaya olarak bir günde gidilen Demirci'de öğütülürdü un. Bir çuval un öğütmek için iki gün yolculuk, birkaç gün de orada nöbet beklemek büyük sorun. Bu bölgenin bütün köyleri zaten unlarını orada öğütürler. Çopur Ağa, bizim köyü de değirmene kavuşturdu. Gayri, Demirci köyüne gidenlerin de bir kısmı buraya geliyorlar. Gel gör ki, büyük bir kolaylık sağlamadı bu iş. "Kuyu değirmendir." Bir yarın kıyısı oyularak yapıldı. Su, üç dört köy aşırı yerden gelir. Baharın değirmene sıra gelene kadar sabah olur. Çünkü, öteki köylerin halkı suyu kesip bostanları sularlar. Yazın zaten büsbütün kuruyup gider. Kışınsa donar. Güzün su bollaşınca artık ne öğütülebilirse... O zaman da kimseye sıra gelmez. Sayısı yüze yaklaşan bir köy topluluğu içinde, Demirci köyünden sonra, iki köyde değirmen var. Birisi de burada.

Güzün fırsat bulan, öğütebildiği kadar unu öğütüp koyuyor bir kenara. Çoğunlukla kış ortasında unsuz, ekmeksiz kalınıyor.

Artık işin yoksa ve becerebilirsen kuyudan buğday çıkar, temizle, kurut kurutabilirsen. Sonra sür eşeğini on saat öteye. Çoğu zaman köylü, kış ortasında bu sıkıntıya katlanamaz. Fazlaca öğütmüş olanlardan ödünç alır.

Bu durumu bilen çevre köyler halkı, uzun yolculuğu, orada günlerce kalıp nöbet beklemeyi de göze alarak buğdaylarını öğütmek için Demirci

köyüne kadar gidiyorlar. Kağnı, eşek ne bulurlarsa yükleyip götürüyorlar, işlerini güzden sağlam kazığa bağlıyorlar. Hem Demirci köyünün değirmenleri daha iyi ve ince öğütüyor.

Ben de Demirci'de öğüttüm unu. Gani Çavuş'unkilere göre bayağı iyi oluyor oranın ekmeği.

Aslında, Demirci köyünün değirmeni de köyün malı değildir. İlçenin bir zengini gelip, suyun birkaç inişli yerine kondurmuş değirmenini. Rahat rahat kazanıyor.

Bizim değirmenin taşı eskir ya da başka bir bozukluğu olursa Nevşehir gibi bir günlük yoldan getirtilir yenisi. Çekebilecek at çıkarsa, o koca taşın yüklendiği arabayı.

Şubatta muhtarın unu da tükendi. Üç kardeş bir arada, yirmi beş kadar nüfus. Ödünçle de başa çıkılmaz.

'Yahu" dedim, "güzden gidip siz de Demirci'de öğütleydiniz ya ununuzu."

"Öyle deme efendi, biz bunu oradaki değirmene inat yaptık. Şimdi oraya muhtaç olursak gülerler halimize..."

Ekmek

Ekmeği kazanma derdi bir yana, yenebilecek kıvamda yapıp da yemek bile çok zor burada. Asıl doğduğum köyde de böyledir, ama oranın sacları daha büyüktür, hem tandırın üstüne konularak pişirilir ekmek orada. Bu köyde tandır olmadığı için sac da ocağa uygun, kucak kadar genişliği yok. Ekmek açılan tahtalar da ona göre. Ekmeğin büyüklüğü de, sac kadar olamıyor.

Ekmek deyince, kentlerin somunu gelmesin aklınıza sakın. Bu bizim ekmek kalınca bir yufkadır. Yine de çok kere içi hamur kalır. Sindirebilene aşkolsun! Lastik gibi, çek çek kopmaz. Kalın bir kâğıdı ıslatıp yiyormuş gibi gelir adama. Ama ne sıkıntıyla yapılıyor o... Şu ekmek yapma derdi yok mu, bana öyle geliyor ki, bizim kadınların yaşamını yarı yarıya kısaltıyor. Kimi köylerde güzden, haftalarca uğraşıp bahara kadar yiyecekleri ekmekleri pişirip yığıyorlar bir kenara. Sonra her öğün yeteri kadarını ıslatıp yiyorlar. Çevre köylerden daha uygar bizim köy bu bakımdan. Her günün ekmeği taze taze yapılır. Kadınlar geceden kalkarak hamuru yoğurur, daha erkekleri yataktayken, yani şafak sökmeden o günün ekmeğini yapıp yerine koyarlar. Biraz geç kalacak olursa, kocasından yiyeceği dayağın haddi hesabı olmadığı gibi, adı da ayyar diye anılır ki, bir kadını küçük düşürmek için bundan kötü söz olmaz.

Ekmek yapılırken kadının gözlerinden yaşlar, şapır şapır damlar durmadan. Ocak ha bire tüter. Üstleri başları o yüzden is, kurum içindedir. Cehennem azabı nedir diye sorsalar, "bu köyde ekmek pişirmektir" derim.

Ekmeği gündelik yapmak iyi olur ya, ben buranın değil de öteki köylerin yasasına uyuyorum zorunlu. Unumuz Gani Çavuş'un evindedir. On beşyirmi günde bir onlar yapar ekmeği. Bizim ekmek de, her gün onlara ayrı bir sıkıntı olmasın diye katlanıyoruz bu duruma. Yeni yapıldığı gün, beş altı tanesini yerim taze taze. Ondan sonra kuruyup da olur mu sana bir taş parçası! Yemekten bir saat önce iki yanından adamakıllı ıslatacaksın; sonra sofra bezine saracaksın, orada yumuşadıktan sonra katlayıp yiyeceksin. Bir kere bayatladı mı, artık karnım iyice acıkmadıkça yanaşmam ekmeğin yanına. Günde iki üç tanesini zor bitiririm. Her keresinde yarım şinik unu ekmek ediyorlar benim için. Aşağı yukarı otuz kırk ekmek oluyor. Birinde elli günden fazla sürdü, tükenmedi. Yeniden yapılması için haber göndermediğimden, Gani Çavuş merak etmiş, geldi.

"Senin yerinde ben olsam, çoktan ölürdüm" dedi. "Buna ekmek yemek mi derler!"

"Yiyemiyorum, ne yapayım?"

"Be herif! Ekmeğin sertliğini bahane ediyorsun, kendini ekmeğe vermiyorsun da... Şu kitaplarda ne var, bilmem. Adam olana bir kitap yeter de artar bile. Sen yığmışsın babam önüne!

Kendini onlara verdiğinin yarısı kadar da ekmeğe versen, bak nasıl yersin."

'Yok be Çavuş, kitaptan falan değil. Biz de köylüyüz ya, anam nasıl yapardı bilmem, daha yufka olurdu da ondan mı, bunlar pek sert geliyor bana."

"Korkma o kadar, senin karın, bağırsak dediğin şey kul yapısı da eskiyecek mi? Allah’ın elinden çıktı o."

Şu inanca vardım ki, köy sağlığının yoluna girmesi için, ilkin bir fırın gerek her köye.

Ben bu fırın işini düşünürken Gani Çavuş'un kardeşi Hüseyin Ağa, ona da kulp buldu:

"Şehir ekmeğinin bir saat yattığı karında, bu beş saat yatar. Öyle olmasa ekmek dayanır mıydı bize?"

En Büyük Sevinç

"Köylü en çok neye sevinir" ya da "köylünün en büyük sevinci nedir?" diye sorsalar, hiç düşünmeden, "yağmur yağmasıdır" derim. Her türlü

sıkıntıyı o giderir, acıları o dindirir.

Bu yıl şubat iyi geçmemiş, kırmadık hayvan koymamıştı. Ama nisanla mayıs sıkıntıları dağıttı; bol yağmur yağdı. Köylülerin gönülleri deniz, yüzleri sevinç çeşmesi oldu sanki. Zaten gök ağladı mı, biz güleriz. O ağlamazsa, biz dökeriz gözyaşını. En önemli beklentimiz gökyüzünden çünkü.

"Tanrı, bir de devlethükümet düzenliliği verirse!..." dilekleriyle dolu bütün ağızlar...

Şimdi sonunu düşünüyoruz: Harmanı kaldırıp da ürünü eve getirinceye kadar da güven olmaz havalara. Ekin yetiştikten sonra ve harman zamanı yağarsa yıkım olur...

Sabana Eşek Koşanlar

Bizim köyde para topraktan çıkarılır, topraklarımız ise kolay kolay adama para vermez. Yoksuluz o yüzden. Bölüne bölüne payına düşen onyirmi dönüm tarlayı, nasıl olsa ekeceksin. Geçim yuların ona bağlıdır. Onu işlemek için "çift"e gereksinimin var. Pulluğu alamazsın ya, iyi kötü karasabanı elde ettin. Koşmak için öküz ister. Öküzü de, beri benzer herkes alamaz. Bir çift öküz, en aşağı altı yüz lira. Altı yüz lira kaç yüz taşın altında, orasını bilmem.

O nedenle çiftçilerin çoğu, her işte kullandığı eşeğini, öküz alamayınca çifte koşar. Bazan da öküzle eşeği yan yana koşar. Bu işe öküz de, eşek de şaşar...

Harman zamanı da, düveni aynı biçimde sürerler.

İşi yolunda olan bazıları, eşek koşanlara "dinsiz" diyorlar. Oysa, bunlar namazın vaktini şaşırmazlar. Eşek koşmasın da kendini mi koşsun, neylesin?

En sürekli eşek koşanlar, Hacı Ahmet'in oğullarıdır. Bunların bir güdük eşekleri vardı. 1936'da alınmıştı. 1946'ya kadar tam on yıl çifte, düvene koştular bu eşeği. Bir yanında da kapıdan yetme ufak bir öküz... Bu eşeğin on yıl dayanışına bütün köylü şaştı kaldı.

Şimdi Hacı Ahmet'in oğulları ayrıldılar. Birisi çoban oldu. Öteki aynı biçimde çiftçilik yapmakta. Ama şimdi, güdük eşeğin yerinde başkası var.

Bu gidişin ilk nedeni, yokluk, "ot bitmeyen bozkırlar..."

Bir neden de; bundan daha başka türlü yaşayışa heves edilmemesi. Daha doğrusu, "En iyi gün, bugün" kanısı.

Makineleşmekten Geçtik

Baharın güzel günleri, kış boyunca çektiklerimizi unutturdu bize. Altı ay sonra, aynı çile yeniden başlayacak ya, bahar olunca insana sıcak günler hiç bitmeyecekmiş gibi geliyor. Yeni bir kışa dayanmak için biraz güç kazanıyor insan.

Böyle sıcak günlerde çayırlık bir yer bularak orada ders yapıyoruz çocuklarla... Çevremizde çiftçiler güneş altında çift sürüyorlar, türkü söylüyor kimi:

Kayseri mektebinde oldum candarma Nazlı yârim el sözüne aldanma.

Ben de söylüyorum kendi kendime...

Çocuklar ders aralarında tutturuyorlar bir şarkı, "Çiğdem der ki ben âlâyım..." Unutuyor insan kışı, yorgunluğu, yoksunluğu... Güneş, nimetlerin en büyüğü şüphesiz. Biz de Istrati gibi, "Sırtımız ısınsın da tek, açlığa katlanırız" diyoruz.

Yakup Kadri'nin, 'Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenlere ey gamlı ülke!" diye haykıran sesi çınlıyor kulaklarımda. Ben de aynı sözleri haykırmak gereksinimiyle doğruluyorum. Bir orduya emir verecekmiş gibi kolumu uzatıyorum ileriye... Ama deli sanırlar diye düşünerek, boynumu büküp oturuyorum yerime.

"Avarın Kol" denilen yerdeki küçük çayırlıkta "Kötü Pınarın yanındayız bugün. Çevremizde yedi sekiz kadar çiftçi var. Çiftlerin kiminde inek, kiminde eşek koşulu. Bir tanesi de çapayla ekiyor tohumu: Hüseyin Ağa'nın Ali.

En yakınımızda, Koca İsa'nın çifti var. Boyunduruğun bir yanında inek, bir yanında eşek koşulu. Çifti İsa, kendisi sürüyor. Bacısı da onun sürdüğü yeri tapanlıyor kesekler kırılsın diye. Tapanın arkasına bir taş koymuş, çekiyor ön tarafından. Ayakları çıplak, baldırları görünüyor şalvardan. İçliğinin kolları tillim tillim... Yüzü kavrulmuş, derisi dökülüyor.

Çocukların anlattığına göre, bu on sekiz yaşındaki kıza, İsa, yalınayak diken çiğnetmiş, ceza olsun diye... Kız bir hayli çekmiş. Şimdi iyi olmuş. "Gayri taş gibidir, çarık filan istemez, o diken çiğnemek alıştırdı ayağını" diyorlar. Yüzünden akan ter sapsarı... Gözü terden açılmıyor. Çocukların dediğince, ayakları demir gibi. Kesekmiş, taşmış, dikenmiş vız geliyor ona. Omzu sökülüyor zavallının, tapan çekeceğim diye. Derken inek yoruldu; İsa çıkardı boyunduruktan hayvanı. Eşek tek başına kaldı. "Eşek yorulmadı mı?" diyorum çocuklara. "Öğretmenim" dediler, "daha on inek yorar o. İsa'yı bile yorar. Kendini koşacaktı çifte İsa biz olmasak. Tutağa da bacısı yapışacaktı. Utanıyor bizden..." Gerçekten, İsa boyunduruğu bir yokladı,

geri dönüp bize baktı, vazgeçti. Acı acı gülümsedi. Kız, boyuna çekiyordu tapanı. İsa, Kötü Pınar’a geldi, su içmeye. Konuştuk biraz.

"Her gün mü böylesiniz, canım?"

"Her gün, Mamıdefendi."

"Ne kadar yer sürebilirsiniz günde?"

"Bazı on, bazı on beş adım."

(Kaplumbağadan hızlı olmasa gerek.)

"İnek niye yürümedi?"

"Dayanamıyor."

"Eşek?"

"O iyi dayanıyor. Diraatli. Bizi bile yoruyor."

"Sizi mi?"

"Ha, bazı bazı..."

'Ya Hüseyin’in Ali'ye ne dersin?"

"O bizden ırahat, Mamıdefendi. Benim boynum kopuyor, bak. Ona ne var? Cızı cızı çapalayıp geçiyor. Hem o bizim kadar da ekiyor."

"Sen de yapamaz mısın öyle?"

"Hiç bakmayacağını ya, kınayor elin oğlu. Hiç olmazsa bir düzeni var bizimkinin."

"Sapı neyle kaldıracak ya o?"

"Biz yardım ederiz."

'Ya sana kim yardım eder?"

"Allah!"

Yolda gelirken başladı bizim çocuklar:

"Öğretmenim, Demirci de böyle sürer, Senan da böyle sürer, Topal Musa da..."

Makineleşmekten geçtik, insanın yerine hayvanı koyabilsek o da yeter.

Davar Besleme

Bu Orta Anadolu'nun her yeri böyle midir bilmem. Sanırım en kurak ve acılı topraklar bizim buraları. Bazı yerlerin yeşillikleri, meyveleri, bol otu, çayırları bana düş gibi geliyor burada. Ama buranın gerçeği gibi, öyle yerler de gerçektir herhalde.

Bahar geldi, ekinlerimiz bir parça gelişti. Fakat ot, diş kurcalayacak kadar bile yok. Çiftçi olduğumuzdan sığır, davar az da olsa zorunlu besleniyor. Şimdi ise, bizim davarlar açtır, perişandır, kırılmaktadır. Ben, bunların maddi zararlarından çok, üzüntüsüne dayanamıyorum. Yürekler acısı bir halde ölüp gidiyorlar... Üç yüz elli evli köyün, bin üç yüz davarı

bahara çıkmış. Üç sürü halindedir. Şu günlerde dilini uzata uzata yine yürekler parçalayarak kökü tükenen körpe kuzular yanında, davar kısmı da yarıya inmekte. Zaten süt verecek halde değiller. Kupkuru iskeletler, kuru kesekler arasında dolaşarak tamamlıyorlar günlerini...

Çobanlar, her yönden en çok yoksunluk çeken insanlarıdır köylerin. Ama bir kere alıştılar mı, artık köy sıkar onları. Ancak sürünün ardında rahat ederler. Buna sonradan alışmak güç. Küçükken alışana ise, çiftçilik, işçilik zor gelir... Bir de davar gütmenin yolunu yordamını bilmek gerek.

Kışın "Poyraz İni" denilen yerdeki inlerde kalır sürüler. Çobanlara ekmek ve bulgur gider, orada pişirip yerler. Davar sahipleri her sabah, otu olan ot, samanı olan bir torba saman götürür inlere. Davarlar bahara çıkarılmaya çalışılır böylelikle. Yine de güzünki davarın yarısı bile çıkmaz bahara. Kuzular doğunca da orada emzirilir. Köyde hiç kimse kalmadan, karı, kız, çoluk, çocuk kuzu emzirmeye giderler her gün öğleyin. İkindi üzeri de dönülür. Arkada, köy ıpıssız kalırken, yol kalabalıktır. Bu kalabalığın kuzu emzirmeye gidenlerden oluştuğunu unutuyor da insan, irkiliveriyor kimi zaman.

Bir pazar günü, ben de katıldım kalabalığa. Bizim ağalarla birlikte gittik kuzu emzirmeye. "Bir sigara içimi yer" diye bin kere söylediler. Belki birer paket içtiler varıncaya kadar. Bir buçuk saatte varabildik. Sürüler daha gelmediğinden "pin"leri gezdik. "Pin" diye, körpe kuzuları içine doldurup barındırmak için yere kazılan, ağzı kapalı kuyulara diyorlar. Herkesin bir pini var. Kuzuları emzirdikten sonra içine doldurup ağzını da kapıyorlar; ertesi gün aynı saate kadar. Ölenler de oluyor. Dereler koyun leşleriyle dolu. Ölenlerin yapağısını yolup bırakıvermişler dereye. Mısmıl olanlar eve getirilip yenir. Derenin yüzünde, güneşten kızarmış leşler birer davul biçiminde. Dünyada ne de çok kuş varmış. Her çeşidinden birikmiş bu leşlerin başına.

"Mehmet Çavuş" dedim. "Bu ne?"

"Allah'ın emri!"

Susadık, kuyunun başına vardık. Amanın!... Doğada kaç türlü böcek varsa hepsi içinde. Bir kadın süt çingilini getirdi; birkaç erkek bel kuşaklarının üstüne sardıkları ipleri çıkardılar ve birbirine ekleyip çingile bağlayarak suyu çektiler. Ama ne su: Ne görün, ne de sorun!... İçmesem olmayacak. "Ölümümüz herkesle birlikte bu sudan olsun..." deyip içtik çaresiz. Derken sürüler geldi. Başladı kuzular pinlerin içinde meleşmeye; bir yandan da koyunlar bağırır, acı acı... Çobanların heybeleri kuzu dolu.

Sahiplerine dağıtıp iki yumurta bahşiş alıyorlar. Yirmiyirmi beş kuzunun hiçbirisinde bir bel (işaret) olmadığı halde, heybeden çıkarıp seçip seçip veriyor. Hayretimi sezen çoban, "Efendi, değirmende ağırtmadık biz bu saçı" dedi. Mehmet Çavuş tamamladı: "Sözgelimi, kulağının dibi kara kuzu Bekiroğlu'nundur deyip koydu mu, bir daha aklından çıkmaz."

Herkes pininin başında hazır, hemen kuzuları çıkaracak. Ama sürüler sulanmayınca olmaz. Çocuklar arkadaki sürülerin önüne sıralandılar. Ama zor eğliyorlar sürüyü. Birisi geldi kuyunun başına. Nuh Nebi'den kalma, bir köhne tahta oluk var. Kuyudan çingille su çekilecek de, bu üç sürü sulanacak. Bunun olanağı yok, diye düşündüm ilk önce; ama oldu. Yine bağladılar birkaç ip, üç tane çingil taktılar iplerin ucuna. Biri yoruldukça bir başkası çekerek, her biri dört yüz baştan fazla üç sürüyü, üç saat içinde suladılar.

Kuzular emzirilip okşandıktan sonra dolduruldu pinlere. Sökün etti millet bu kez köyden yana. Ayrılırken, çobanın biri soruyordu:

"Köyde ne var ne yok, havadis var mı?"

"Biz de senin gibiyiz... Duyup gördüğümüz bir şey yok şimdilik" dedim. "Seni sormalı?..."

"Dağın başında ne olacak bende? Altı aydır buralardayım. Bir şey gördüğüm, duyduğum yok. Halimden de mi bilmiyonuz."

Bağrını açtı. Gömleği muşamba gibiydi. Göğsünün kılları zift gibi kapkara bir kirle sıvanmış.

"Çamaşırın hiç yıkanmaz mı?" dedim.

"Ne diyon? Çamaşır kim, yıkanmak kim, biz kim."

Temmuz geldi, ekinler yetişti. Arpalar bir karış, buğday ve çavdarlar üç. Biz de herkes gibi, alıp orağı biçmeye koyulduk. Bazı gün belden olduk büküle büküle, bazan dizden olduk, arpa yolarken çöke çöke, her zaman da elden olduk çeke çeke.

Babam, küçük kız kardeşim, bir erkek kardeşim hep tarlada yattılar. Ben de sabah oldu mu elimi yüzümü yıkar, ceketi sırtıma atar, nerede ekin biçiliyorsa oraya giderim. Bu sıcakta ceketi niye alıyorsun diyeceksiniz, ama birdenbire öyle sert bir poyraz çıkar ki, adamın ciğerlerine işler.

Akşam dönerken, bambaşka bir insanım ben. Dudağını kavruk, belim sızılı, elimde hiç hayır yok. Bazan orak kanatmıştır, bazan diken. Kurt kuyruklarının kıl gibi dikenleri doldurur avcumun içini, bölük bölük, kavlak kavlak. Ellerimin şu haline bakarım da, bunları kaplumbağanın buruşuk ayaklarına benzetirim.

Gömleğim tenime, saçım alnıma yapışmıştır. Taramak istesem tarak batmaz. Akşam serinliğinde de çimento gibi donar. Çorabımla pantolonumun paçalarına dolan pıtrak dikenlerini, ancak yarım saatte ayıklayarak, güneş inerken ben de düşerim yola. Ne yalan söyleyeyim, yolda rastladıklarımdan utanırım bu dönüşte. Onlar senden hallice mi diyeceksiniz; değil, değil ama neyleyim, olmuyor işte. İnsanlıktan çıkmış bu halden utanmamak gelmiyor elimden. Su nereden bulacaksın ki, tarlada temizlenesin.

Yine de hora geçmez gördüğümüz iş. Yakıştıramazlar bana bu işi. İki ufak çocukla tek başına didinirken bile babam, "Sen gayri efendi gayıtına geçtin, biziynen sürtme" der. "Biz iyi kötü, iki gün önce, iki gün sonra beceririk."

Yolda falanca ağaya rastlarım. "Bre Mamıdefendi oğlum" diye ayıplar, "efendilik başka, ireçperlik başka. Babanı görüp de söyleyemedim seni götürmesin diye... Geçen gün Kavas'ın küllüğünün başında oturuyorduk, haber virdiler de ekin biçtiğini, hepimiz kızdık babana, oğlanı yaşıtlarının yanında küçük düşürüyor diye..."

Ama asıl, "Efendilik kim, o kim, yüz yıl okusa yine yakıştıramaz kendine" gibilerden yan bakmıyorlar mı, yüreğime işliyor.

Okuldan yeni çıktığını zaman söyledikleri sözü unutmadım: "Okumuşleyin ya vali ol, ya kaymakam. Sen de bizimnen köy yerinde süründükten gilli ne hayrını görecen."

Harman

Saplar, tarlalardan çekilerek köyün dışındaki boşluğa, çayırlıklara dökülür. Harman burada sürülür. Harmanlar hep bir arada olduğu için toz toprak birbirine karışır. İş ki, yel essin.

Harman yerleri köyün kuzeyinde. Tınaz savurmak için yel gerekli olduğundan, böyle gelmiş, böyle gidiyor. Geçen yıl Toprak Mahsulleri Ofisi'nce köylüye öğüt vermek için bastırılıp dağıtılan Ekin adlı gazetede, "Harmanları kuzeye dökmek tehlikelidir. Çünkü, rüzgârdan taraf olduğundan yangın ihtimali fazladır" diye bir düşünceye rastlamıştım. Bizim köylülere açtığını zaman onlar da açtılar ağızlarını, yumdular gözlerini:

"Osandık bu yımırtalardan... Hepten cılk çıkıyor."

Bizim köyde bir söz daha var: 'Yığın yerini ben de gösteririm, ekini işleyen olsa..." Bu sözü anımsadım da, gülmekten kendimi alamadım.

Sap kağnısı akşamdan hareket eder, sap getirmek için; özellikle uzak olan tarlalara. Tam kaplumbağa yürüyüşüyle ağır ağır sabaha karşı tarlaya varır. Sap yüklendikten sonra da kuşlukta ya da az sonra harman yerine döner. Akşama kadar bir sefer daha yapar.

Kağnı ve kağnıya koşacak öküz herkeste pek bulunmaz. Onun için kağnısız, ama bir öküzü ya da eşeği bulunanlar sap çekebilecek öküzü, kağnısı olanlara keşik (ortak) olurlar. Keşik olmak için yalvarıp yüzsuyu döktüğü konu komşusu buna yanaşmazsa, işte o zaman hali haraptır köylünün. Burnunu yere dikip kötü kötü düşünür gayri...

Düven işi, sorun değildir pek. Düvene herkes eşek koşar zaten. Bir parça çulun içine çavdar sapı doldurarak hamut yapıp boynuna taktı mı eşeğin, haydi boyunduruğa.

Asıl sorun, sapı harman yerine indirebilmek. Çok şükür, sapı, tarlanın yüzünde kalmış olan yok bu yıl. Öküzü, kağnısı olmayanlar da türlü hizmet vaatleriyle konu komşusuna çektiriyorlar saplarını.

Bu yıl biz de komşumuz Duranla keşik olduk. Duran benim ilkokul arkadaşımdır. Babası öldükten sonra evin işleri ona kaldı. Kağnısı olmadığından, o da bizden rica etti.

Duranla babam, akşamdan sonra kağnıyı koşup sapa gidiyorlar. Ben de sabahları erkenden, onların Mustafa ile bizim İsmet’i alıp, eşeklerle birlikte harmana gidiyorum. Ortalıkta çeç, yani saptan ayrılmış ürün varsa, harmanda yattığımız oluyor, beklemek için.

Durangilin Baykuş'u, bizim Düden’i (iki eşeği birden) düvene koşarak çocukların eline veriyorum. Onlar değişe değişe düveni sürerken, ben de harmanı aktarıyorum.

Bazan "kağnıya gitmek" de düşüyor bana. Ama daha çok gündüz kağnısına gidiyorum. Günde iki sefer yapıldığından, kağnı tarlaya varıncaya kadar, birisi sürerken, öteki kağnıya uzanıp uyuyor. Gündüz seferinde de uyumak sırası, gece sürmüş olanda. Babam yorulup da harmanın gölgesinde uyumak istediği zamanlar, kağnıyı ben sürüyorum tarlaya kadar; Duran uyuyor.

Amanın bu yollar, ne yollardır... Her seferinde yolda devrilmiş bir kağnı, adamın yüreğini sızlatır. Dolusundan geçtim, boş kağnı bile, dikkat etmesen devrilir bu yollarda... Bazan, yolun en kötü yerlerinde Duran’ı uyandırmak zorunda kalıyorum. Taşlar, yolun büsbütün silindiği yerler bir yana, tarlalar arasındaki o hendeklerden, yanlamasına inişli çıkışlı dik ve düzensiz bayırlardan kağnıyı indirip çıkarmak, anasını ağlatıyor adamın.

Boş giderken neyse... Ama yükle dönüşte, iki kişi yatan tarafına destek olmazsa, kağnının devrilmesi işten değildir. Birisi tırmığı, öbürü anadutu eline alıp var gücüyle dayanacak... İyi ama, adamda kol kanat kalmıyor. İnsan insanlıktan çıkıyor ya, kağnı bari devrilmese... Ama ne yapsan yine devriliyor sık sık. Devrildikten sonra, her şeyi yerli yerine koymak için de anasından emdiği süt burnundan geliyor adamın.

Bir gün, Akbayır'dan çavdar yüklemeye gittik Duranla. Yolda Emmi'nin kağnısı devrilmiş. (Adını bilmem. Emmi derler.)

Kaldırmışlar, sapı yeniden yüklüyorlar. Ama boyunduruk kırılmış, zelveler kırılmış, öküzün biri fenalaşmış.

"Selamünaleyküm, Emmi" dedim.

"Aleykümselam, sarı yeğen" dedi.

Oğlunun gözleri suvacık suvacık yaştı. Eliyle çaldıkça yanaklarına bulaştın bulaştırıvermiş. Kağnının üstünde burnu kalkıp kalkıp iniyordu.

Kağnıyı durdurdum.

"Bu ne hal, Emmi?" diye konuşmaya başladım.

"Görüyon, her şey ortada, sarı yeğen. Bilmez değilsin ya. Her gün başımızda. Köylülük, ocağı batsın... Yediğin içine mi iliyecek... Altı yok çarık gibiyik..."

Hiç değilse o ağlamıyordu. Birden sözü değiştirdi; sanki ben, "Neden ağlamıyorsun?" diye sormuşum gibi atıldı:

Öküzün ağzından akıyor seller,

Otursan ağlasan divane derler.

Emmi'nin şairliği de vardı bayağı... Habip Karaasları'la kaşık mı değişti nedir? Ama bu cefalar içinde, o uyaklar öyle yan yana gelir ki kendiliğinden. Yalnız, ilhamlarını nankör topraktan alan bu cefakeş şaircikler, billur kadehten "aşkın şarabı" yerine, bulaşıklı kara çanaktan hayatın zehrini içmişlerdir.

Sürdürdü Emmi:

Öküz hastalandı zelve kırıldı Acıları canevime derildi.

Duran uyandı:

"Geç kalırık, sür" dedi. "Emmi'yi hiç görmedin mi be herif. Her günkü Emmi işte. Sen de onun tesellemelerine mi havaslısın..."

Çekip gittik.

Gelelim bize: Ben anadutla uzattım demetleri, Duran yerleştirdi üzerine. Tam urganı sarmak için asıldığımız sırada, arkaya oturdu kağnı, saplar yere

yayıldı. İkincisinde de düzgün koyamamış olacak, yine aktı. Sapın hiç hayrı kalmadı. Taneler

büsbütün yere döküldü. Devireriz diye korkudan, o tırmığı aldı, ben anadutu, iki tarafından yapışarak getirdik ya, bizde de hayır kalmadı. Yolda Emmi bekliyordu hâlâ. Köyden zelve gelecekmiş.

Babam

Harman zamanı yemekler, hemen her gün ya kabak, ya pancardır. Kağnının harman yerine gelme vakti yaklaşınca, bizim Behice ile Duran'ın anası azıkları getirirler. Yemeklerin üstlerini örtmelerini bir türlü öğretemedim. Harmanın bir kıyısına koyarlar. Sap kağnısı geldikten sonra eşekleri düvenden, öküzleri kağnıdan salarak, çayın kıyısında hayvan yatağına süreriz dinlenmeleri için. Biz de kağnının gölgesinde, çökeriz kabak çanağının başına.

Harman yerinin her yanında, durmadan tınaz savruluyor. Ardımız önümüz toz. Elimiz, yüzümüz, ağzımız, burnumuz hep sıvalı saman tozuyla. Bari karnımıza giden biraz temiz olsa! Nerde? Yemeğin de üst tabakası saman ve tozdan bir kaymak tutmuştur. Dururken üstünü kapasalar bile, sofrada açar açmaz aynı duruma geleceği de belli ya, neyse...

Na zaman temizlikten söz açacak olsam, huylanır babam:

"İstanbul'da büyüdü sanasın bizim beyefendi! Ulan senin mayan bu tozdan yapılmış!"

Duran da, arkadaşlık gereği ya da gerçekten öyle düşündüğü için benden yana yontar.

Bir gün, kabak yemeye oturduk. Üstünde yoğurt var kabağın. Ama toz tabakası yoğurdu bastırmış, kapkara etmiş.

"Baba" dedim, "benim bildiğim yoğurt apak olur, bu kara yoğurt neden yapılır ki?"

Zaten parlamaya hazır, küplere bindi:

"Ulan" dedi, "ireçper dediğin adam, senede bir kağnı toz yer! Toz yutmasa, işi rast gelmez. Sen kurban olamadın mı bu toza? Gözünü seviyim o tozun. Sen de ağnarsın daha dünyayı, hele ıcık daha dur!" oruçlu olduğuna bakmadan, anam da "Allah'a güveniyorum" diye başladı bizimle ekine.

İçi de kavruluyor, dışı da. Akşamlara kadar yıprandığını görmekten de, benim içim çifte kavrulmuşa dönüyor. Ekin biçenlerden çoğunun oruçlu olduğuna bakılırsa, bu yıl ucuz kurtardık sayılır; topu topu bir genç öldü susuzluktan, yığının dibinde.

Ama küçük çocuklara gelince iş değişir. Anaları, babaları tarlada orak sallarken, ecel de onları kıyasıya biçti. Bir aylıkla bir yaş arasındaki çocuklardan, her gün köyde bir iki kurban verdik. İlk on beş gün içinde ölenlerin sayısı yirmi ikiyi buldu.

Bazan anama ufak bir şey soracak olsak, "Benim dermanım mı var söylemeye..." diye kısa keser. Ama bir yandan da durmadan ilahi söyler. Kışın şıklar odayı gümbürdetirken, kadınlar kapıya birikerek onların söylediklerini ezberlemeye çalışıyorlar titreye titreye... Dinlemesi, hele bellemesi, çok sevapmış.

"Peki ana, ilahi söylerken ağzın dilin yorulmuyor mu?"

"He oğlum, bundan da mı ağız yorulurmuş. Allah'ın, Peygamber'in adı. Bunları söylemesem, bu sıcağa dayanılır mı? Bu sayada ölmüyorum aç susuz..."

Çeşme, köyün yanında, aramız bir saat... İçmek için getirdiğimiz iki üç testi suyu; hep çatlak, yanan ayaklarına döküyor, başına göğsüne döküyor ve bize komşu tarlalardan su getirmek düşüyor çok kere.

Ayaklarının tabanı paramparça. Ayağına iyi kötü bir pabuç aldık. "Onu kim sürükleyecek" diyor.

Bana Gelince

Bu notları sebze tarlasında, bağ bellerken, güneş sıkıp ter çıorırken yazıyorum. Şimdi ekinler yetişti. Babam yalnız. Yarlım etmemek olmuyor. Ama benim onlardan ayrıldığını nokta şu ki, tarlaya giderken de kitap kâğıt alıyorum yanıma.

Şu satırları yazarken, herkes gibi biz de karpuz çapalıyoruz anamla. Sıcak bunaltıyor. Ben fazla dayanamayarak gölge arıyorum. Boysuz mısırların gölgesine uzatıyorum başımı. Yatıp dururken anamın sesi geliyor:

Alçaklara karlar yağdı üşümedin mi?

Bu sıcağın olacağını düşünmedin mi?

"Düşünsem ne yararı var ki, ana?"

"Ne olacak? Evden gelmezdin."

Köyde kimsecikler yok. Herkes işinde gücünde. Bir ben mi kalacağım? Yalnız, kadınlar yanan ayaklarını ara sıra arktaki suya sokarak katlanıyorlar sıcağa...

Bozkır, tam anlamıyla bomboz uzayıp gidiyor. Sürüler, keseklerin arasından aç açına köye gidiyorlar sağılmaya. Bir şey varsa memelerinde süt adına.

Akşam oldu. Eve geldik. Yarın burçak yolmaya gidilecek. Bir süre de oraya devam gerek. Alınyazımızın çarkı yaşamımızı öğüterek, bin yıl önceki gibi dönüyor, dönüyor.

Ah bu durumu anlatacak güç olsa kalemimde! Sanatçılarımız nerede? Onların gözleri görmeli bu sahneleri... Sel gibi akan terlerden, ne başyapıtlar oluşurdu...

Yakup Kadri Yaban’da, köy gerçeğine şöyle bir dokunacak olmuştu, kıyametler koptu, Türk köyüne iftira etti diye. Türk köyünü hâlâ:

"Çoban kaval çalar, anın Hayatı şairanedir.

Fısıldaşır, sükût eder,

Bu bir güzel teranedir."

gibi dörtlüklerdeki havayla düşünenler, bu memleketi tanımıyorlar; onun gerçekleriyle hallü hamur olmadıkça köyü bildiğimizi iddiadan, onun adına avukatlık etmekten vazgeçelim bari.

Bizde herkesin tarlası yoktur. Ekin biçme zamanı bazıları ırgat durur ağalara. Bu yıl ekini olmayanlardan bazıları da, Haymana Ovası'na gitti çalışmaya, artanı da köyümüzde kaldı.

Şimdi askerde bulunan Veysel’in karısı Deli Kezban da, Musa Usta’ya ırgat durdu on kileye (kile: 30 kilo). Bu sıcak aylarda, bir yaşındaki çocuğunu tarla tarla gezdirdi de, yine öldürmedi. Herkes şaşakaldı bu işe; "Allah esirgediğini esirger" dediler.

Musa Usta’nın Karaboğaz'daki tarlasıyla, tarlamız komşu. Biz arpa biçerken, onlar da geldiler. Akşama kadar gözlerimi ayırmadım onlardan. Akşam eve gelirken yanlarına uğradım. Çocuk yığının yanında ağlıyordu. Bize biraz akraba da düşer. Kezban, çocuğunun yanına iki dakika uğrayabildi, ötekiler arpa yolarken. On kileye durduğunu da ondan öğrendim.

"Mamıt Ağa" dedi, "beş kilesine para aldım, Veysel’e yolladım. Beş kile de bana yeter gayri, ne olacak!"

Sonra yine işine eğildi.

Çorbalık

Bizim ahır, evin arka bölümünde, samanlık da ahırın iç yanında. Üç göz dam iç içe. Ahırla samanlık, saydan oyma eski mağaralardır. Birkaç yıl öncesine kadar, şimdiki evimiz yoktu. Ahır olan yerde oturuyorduk. Kendini denkleyince, ön tarafa bu evi yaptırmış babam, ben Köy Enstitüsü'nde okurken. İçeride kalan eski ev, ahır olmuş.

Eşyaların bir kısmını oturduğumuz eve sığdırıyoruz, bir kısmını da ahırın iç yanındaki samanlığın bir köşesine koyuyoruz. Yatak ve buna benzer eşyalar, evde kalanlardır. Samanlığa konulanlar ise, hayvan pisliğinden turşu küpü biçiminde yapılan petekler içinde yiyeceklerdir. Aslını ararsanız, samanlıktaki eşyaları ben, işe yaramayanlar sanıyordum. Bulgurun, fasulyenin falan oradaki petekler içinde olduğunu, ineğin yemesiyle öğrendim. Sonradan, içinde yiyecek bulunan kapları da eve taşıdık ya, iş işten geçti.

Samanlığa konulan eşyaları doğru dürüst orada saklamak çok zordur. Çünkü kapısı yok. Bazan kağnının tekerini geriyor anam kapı yerine, tekerlerin kağnıya takıldığı mevsimde bir ağaç parçası geriyor yerlerine. Öküzler usludur, ama inek ne yapıp yapıp ipini koparıyor. Samanlığa geçince de, ne bulursa yiyor. Bir şey bulamazsa, kırıp geçiriyor oradaki petekleri, çömlekleri.

Yüreğimin bir köşesini de, bu bozuk düzen yakıyor. "Bu işleri sen düzelteceksin. Köyü kalkındırmaya kendi evinden başla. Bunu da yapamazsan, ne anladım ben senin okumuşluğundan" diyorum kendi kendime. Gerçi, her şeyi elimden geldiğince düzeltmeye çalışıyorum, ama yine de şöyle yanıtlıyorum içimden: "Ne yapayım, önce bir yapı ister, onun için de para!"

Geçen akşam yemek yerken, içerde takırtılar oldu. Çırayı alarak ahıra koştu anam. Az sonra ağlamaklı sesi gelmeye başladı:

"Kıran giresice de, mundar çatlayısıca. Mosgof malı, gâvur ineği... Biyilki senede, elimi böğrümde koydun! Bulgur mulgur gitti. Al, şinci de çorbalığın hesabını gördün. Ben naapiyim de, nerelere gidiyim? Bıktım bu ineğin elinden, illallah dedim. Canım çıksa da kurtulsam."

Kaşıkları atıp kalktık babamla. Vardık ki, ineğin karnı davul gibi şişmiş. Çorbalık peteğini kırmış, yerle bir etmiş. Zaten iki ölçek kadarmış çorbalık. Yediğini yemiş, yemediği de samanlığın tabanındaki pisliğe karışmış. Üzerine de pislemiş. Anam da oturmuş yere, dökülenleri toplamaya çalışıyor. Bir ağaç parçası alarak, ineğe vurmaya koyuldu babam da...

Harman kalkıp da çorbalık falan yapmaya iki ay var. Hoş kuraklık öylesine ki, harmanın da kalkacağı şüpheli bu yıl. Komşulardan ödünç bulalım desek, yok. Bizim her günkü beslenmemiz ise, bulgura ve çorbalığa dayanıyor. Akşam bulgur pilavı, sabah bulgur çorbası...

Biraz şaşaladıktan sonra, anam gidip kalburu getirdi. Güya pisliği eleyip, içindeki çorbalığı ayıracak. "Ana yok, olmaz" dedimse de aldırmadı,

ayırdı, ayırdı ama yine pislik.

"Gel ana, ölürsek de aç ölelim" diyerek kolundan tutup getirdim eve. Hâlâ dizlerine vurup dövünüyor:

"Mosgof malı! Olanca umudumu da yerinen yeksen etti. De, ben ne pişireyim yarın da, önünüze ne koyayım?"

Kooperatif

Bizim ilçenin yedi sekiz köyünde "Tarım Kredi Kooperatifi" var. Aslında köylülerin yararı düşünülerek, hayırlı bir erek için kuruları bu kooperatifler, bugün köylüyü bir çıkmaza sokmuş durumdadır. Çünkü köylü, kooperatiften para alırken işinde ilerleme düşüncesiyle hareket edemiyor, aldığı parayı kârlı bir işe harcamıyor. Sadece kooperatiften aldığı parayı eski borçlarına yatırarak, bir an için hafifliyor. "Seneye Allah kerim" düşüncesiyle hareket ediyor. Sene ise, çabucak gelip çattığından afallayıveriyor; çoğunluk borcunu ödeyemiyor. Sonraya kalıp, faiz yüzünden iki katına çıkınca, büsbütün ödeyemez oluyor borcunu. Sonunda icraya veriliyor ve işte o zaman kara sefalet baş gösteriyor. Bu çevrenin köylerinde, kooperatife ortak olan köylülerin yarıdan fazlası icraya verilmiştir.

Borçlu köylülerin kooperatif defterinde kayıtlı varlıklarına bakacak olursanız, her birini milyoner sanırsınız. Fazla para koparabilmek için "fazla mal göz çıkarmaz" sanısıyla bol keseden atıp tutmuşlar; öküzler, inekler, atlar, mandalar. Tarla desen, kaç dönüm istersen. Hatta hiç çiftçi olmayanlar bile, borç koparabilmek için bir sürü mal yazdırmışlardır. İcracılar, hacze gelince bütün o defterde sayılıp dökülen malların yerinde yeller estiğini görerek, elleri böğürlerinde kalakalıyorlar.

Kooperatifin biri de bizim köyde. El aman diyorlar, ama yine borçlanmaktan vazgeçemiyorlar. Oradan alıp oraya yatırmakla geçiyor zaman. Gereksinimlerin başında öküz almak geliyor. Bir çift öküz 600 liraya. Üç taksitte ödeniyor. Daha sen ikinci taksidi ödemeden, bir de bakıyorsun, öküz sizlere ömür! Ot olmadığından, doğudan gelen bu hayvanlar burada yaşayamıyorlar. İşin yoksa bir tana daha al, borcun bir kat daha katmerlensin.

Geçen yıl 600 liraya bir çift öküz de babam ayırdı celepçinin sürüsünden. Kooperatiften 300 lira alıp, 200'ünü birinci taksite yatırdı. Geri kalan 100 lirayı da başka gereksinimlerine harcadı. Güz geldi. Kooperatif para ister, celebin ikinci taksiti de geldi çattı. Biz zaten günümüzü zor ediyoruz. Elde avuçta bir şey yok. Aldı mı bizi bir düşünce!

"Baba, ne edelim?"

"Nebliym, oğlum."

Baktım ki olacak gibi değil. Paralı diye adı çıkan birkaç ağaya yüzsuyu döküp, faizle 300 lira denkleştirerek kooperatife yatırdım. Bu kez kooperatiften, daha fazlasını almak gerek. Çünkü hem celebi, hem bu yeni borçları, hem de öteki gereksinimleri saysan, bu kadar daha olur.

Sonuçta, Ali'den Veli'ye, Veli'den Ali'ye derken 400 lira borcun altına girdik biz. Babam soluğunu aladursun, faiz de işler bir yandan. Biz böyleyken, hiç para bulamayıp da icraya verilenler, halimize gıpta ediyorlar:

"Buldu, buluşturdu, yatırdı baba! Bizim gibi şaşırıp kalmadı ya!"

Ah keşke olsa da, hepinizi kurtarsam.

Öküzlere bir hastalık gelmesi olasılığı da hiç aklımızdan çıkmıyor.

"Baba, öyle bir kaza olursa ne ederiz ki?"

"Oğlum, o zaman başka çare yok, boyunduruğun bir yanına sen koşul, bir yanına da ben. İsmet de (küçük kardeşim) tutağa yapışsın. Ölürsek de öyle ölelim. Böyle sürünmekten, öyle ölmesi hayırlı..."

Beterin Beteri

Herkes gibi bizim saman da kış ortasında tükenmiş. Baharı zor getirmişler, ama hayvanlarda da hiç hayır kalmamış. Bahar gelince, her gün ot toplayıp yedirmek düştü bize, yoksa nalları dikecekler. Okulu tatil edip kendi köyüme geldikten sonra, iki iş çıktı: Ya çift sürmek, ya da ot toplamak. Ot toplamak daha kolaydır dedilerse de, ben çift sürmeyi seçtim. Akşama kadar dere tepe dolaşacaksın da, bir heybe ot bulacaksın!

Haziran ayı böylece geçti. Çitili çarığın içinde, fasır fasır kabardı ayaklarım. Toprak, taş gibi sert. Saban geçmez toprağa.

Zavallı hayvanların ağzı köpürür işin zorundan, bir yandan karınları da doymuyor; soluyup duruyorlar. Azıktaki yavan ekmeğin yarısını onlara veriyorum, ama ne çıkar bundan. En çok sürdüğüm gün, yirmi adımlık yer sürebildim. Beş adıma kadar düştüğüm günler oldu. Kendi yorgunluğuma bakmayacağını, ama öküzlerin halini gördükçe içimden kan gidiyor. İki ayda, topu topu on beş dönüm kadar yer sürebilmişiz.

Bu işle uğraşırken, yine salıverdim kendimi. Üstüme başıma bakamaz oldum. Elimi yüzümü soğuk suyla çalpalayıveriyorum. Pislik içinde yüzüyoruz ya, aldırdığını yok. Asıl üzüldüğüm şey, okuyup yazmaya vakit bulamamak. Hep böyleyimdir; okuyup yazamadım mı, ölü gibi bir uyuşukluk çöker içime. Okuyunca cana gelirim. Bir kitabı, tam on altı gün

cebimde taşıdım, kendimi toplayıp bir sayfa olsun okuyamadım. Sonunda bir gün çift sürmekten dönünce bu can sıkıntısıyla yattım. Bir ter yürüdü benden. Soluk alamıyorum. Bir saatte dört beş kez gömlek değiştirdim terden. Her derdi unutarak benim başıma biriktiler bu kez de. Bir iki kocakarı getirip ovalattılar. Ben çırpmıyorum, anam babam başucumda ağlıyorlar, komşular da gelip çevremi sarmışlar.

Akşam olunca, iki kaşık çorba içtim. Biraz sonra uyuyuvermişim. "Gayri uyudu" diye sevinmişler. Komşular dağılmış. Bir aralık, kulağımın dibinde bir ses duyup gözlerimi açtım. Anam başucuma oturmuş, "Mamıt, Mamıt, Mamıt, uyan hele yavrum" diyor.

Öyle terlemişim ki... O, başımdan yorganı çekmeye çalışıyor.

"Ne var, söyle ana, terim soğumasın."

'Yavrum, terin sırası değil, öküz ölüyor."

Bu sözü işitince kendimden geçtim.

"Babanı uyandırmaya korkuyorum. Şinci bayılır, ne eder."

Naapalım, nörelim diye dizlerini dövüyor. Yaşlar da bir yandan gözünden yastığa damlıyor.

"Ahırdan tıkırtı gelmeye başladı. Çırayı yaktım baktım ki, uzanmış çabalıyor yavrum, konur öküz. Ayaklarını diremiş, küt küt vuruyor. Kaldırıp kaldırıp başını da yere çalıyor. Ölüyor! Öldü belki şinciye kadar, yavrum, gak hele. Nidelim ki ya Rabbü..."

Beterin beteri varmış meğer! Çift sürerken çektiğim sıkıntıları bir anda unutuverdim. Bu da mı gelecekti başımıza! Okuyamadığını için üzülen ben miydim? Öküz sağ kalsaydı da, keşke okuyamasaydım. Dünya gözümde karardı. Ne yapacağımı şaşırdım. Neden sonra, titreye titreye doğruldum. Emektar paltoyu sırtıma alarak, sallana sallana yürüdüm ahıra. Anam koluma girdi. Babamla çocuklar mışıl mışıl uyuyorlardı.

Uzatmış ayaklarını boylu boyunca yatıyor konur öküz. Eşi olan sarı öküz de yanında dolanıyor, gözlerini akıtarak eşine bakıyor. Öküzler yemliklerindeki kancaya urganla bağlı olurdu, ama anam çözmüş ikisini de. Böğründen dürttüm, kaldırmak istedim, ama fayda etmedi. Beynim zonkluyor, nerdeyse yere yıkılacağını. Öküz mü daha ağır hasta, ben mi kestiremiyorum.

Babamı çağırdık. Dayımı, teyzemi, dedemi, komşuları hep çağırıp uyandırmış anam. Ahırın içi ana baba günü. Herkes sapsarı.

Terim soğuduktan sonra kulaklarım uğuldamaya başladı. Benim kolumdan tutarak zorla getirip yatırdılar.

Düşünmeyi durduracak bir çareyi hiçbir zaman bu kadar aramamıştım. Sanki başımı mengeneye kıstırmışlar da sıkıyorlar... Hasta vücudumun üstüne dünyayı yüklemişler; altında eziliyorum. "Keşke bugünü görmeden ben gitsem" diye sızlanıyorum içimden. Bir yandan da, "Çare var mı?... Bu çileyi çekeceksin, bu koşullar içinde eriyip gideceksin, dayan Mahmut, dayan" diye, kendi kendimi avutmaya çalışıyorum.

Ahırda epeyce uğraştılar. Komşular sönük bir sesle babamı avutmaya çalışıyorlar. "Canın sağ olsun" diyorlar. Biraz sonra öküzü dışarı çıkardılar, kapının önüne. Biraz da orada ağlayıp sızladılar. Bereket versin, komşular da acımıza katıldılar. Bizi o halde bırakıp gitmediler. Ben kendimi yedim bitirdim yatakta. Teselli verici sözleri aklıma getirmeye çalıştıkça, kafam hep karşıtına işliyordu: "Öküz ölürse çift çubuk kalır. Sap, tarlanın yüzünde kalır. Harman ortada kalır. Kalır, ama babamın dediğini yapar, yine yaşar gideriz. Üzülmekle bu gidişin önüne geçecek değiliz a!" diye düşünüyordum, ama fayda etmiyordu. Carnegie’nin bir kitabı var hani: Üzüntüyü Bırak, Yaşamaya

Bak. Onu yazan benim yerimde olsun da, üzülmesin elinden gelirse...

"Her şeye katlanarak yaşamak gerek", ama canını yitirmesen bile yaşamanın anlamını yitirirsin.

Çocukları da uyandırıp kara haberi söyledi anam, gözleri yaşararaktan. Onlarda ağlaşarak dışarı koştular, öküzün yanında, çırılçıplak.

"Öküz nasıl?" diye sordum anama.

"Nebliym yavrum, sendeleyerek ıcık ayakta duruyor. Dayın 'Geçer inşallah, acı ot yimiştir, korkulacak bir hastalığı yok' diyor."

Biraz ferahladım. Sarı Öküz, İsmet’in; bu hasta olanı da Nevriye’nin öküzüymüş. Çocuklar evdeki malları bölüşürler kendi aralarında akıllarınca. Nevriye, dışarda avaz avaz ağlarken, İsmet gelip yattı. Ah çilekeş kardeşim benim!

"Ağa, benim öküz hastalanmamış" dedi.

Seviniyor hastalanan öküzün Nevriye'ninki oluşuna. Bir bakıma iyi, bari o teselli bulsun böylece.

Ortalık aydınlandıktan sonra, sarmısaklı yoğurt falan akıttılar öküzün ağzına. Ayakta duracak kadar canlandı, ama yine halsiz.

Sevinç

Her acıyı bir sevinç kovalıyor, yoksa katlanılmazdı bu yaşamın acılarına. Öyle mutlu günlerimi bilirim ki, hemen bir rastlantıyla acıya

çevrilmiştir. Yine öyle üzüntülü zamanlarım oldu ki, beklenmedik bir olayla bir anda aydınlanmıştır.

Öküzün hastalandığı gece, sabahı zor ettim. Yatakta kendimi yiyip bitirmektense, kalkıp biraz hava almak istedim. Gire çıka biraz kendimi toparladım. Başımın ağrısı kesildi. Kitapları falan karıştırdım. Biraz da gezdim. İçim ferahladı azıcık. Akşam oldu, yattık yataklarımıza.

Gece, anam yine uyandırdı beni: "Eşşemiz kunnadı (doğurdu). Sıpası kancık" diye muştuladı.

Zaten hayli zamandır gözlerdik. Bugün yarın bekliyorduk, ama başımızın telaşından eşeği unutmuştuk. Hiç gözlemezken, doğuruvermiş geceleyin. Anam bu kez, babamla çocukları benden önce uyandırmış. Hepsi ahırdalar. Kalkıp ben de gittim yanlarına. Eşek, kulaklarını dikmiş, sıpasını yalıyor.

Anam anlatıyor:

"Gece yarısı birkaç kere hıçkırdı eşek. Kalktım, geldiydim, çırayı alıp da... Kirinin ayakları çıkmış. Ben de çektim çıkardım."

Gözlerimiz çıra gibi yanıyordu sevinçten. Öküz de bir parça iyileşmişti. Dün geceki acının yerini, şimdi büyük bir sevinç almıştı.

"Bu kiriyi de Behice'ye veriyorum" dedi babam. Sonra anama döndü:

"Avrat, eşşeğe bari para verdirmeyecek Allah, sağ olursa kiri. Anası kocayana kadar yetişir, büyür. O zaman da bu kunnar."

Eşek yaladıktan sonra, sıpanın kulaklarını çöttük, dik dursun diye, gelenektir. Babam burnuna üfürdü ve kulağına seslendi: "Kirr! Anandan arkaya kalma!... Seni canavar yir!" Bu da gelenektir.

Sonra, "Gel gız, bi de sen çağır da cesur olsun" dedi anama.

Bir de anam seslendi. Bu sırada çocuklar da tutturdular. "İlle biz de çağıracağız!" diye. Birer de onlar çağırdılar. Benim aval aval, hayretle seyredişime kızdı babam. İstermiş ki, ben de çocuklar gibi sevinçten kabıma sığmayayım ve sıpanın kulağına seslenme isteği göstereyim.

"Ben adamı gözünden bilirim" diyordu. "İl çocukları gibi mal canlısı değilsin. Her şeye süzer bakarsın. Şöyle içimize karış da, ne yapıyorsak onu yap. Geriden seyretmeynen mal mal olsa!..."

Bir de ben seslendim kulağına çaresiz.

Ahırdan çıkarken, çocukları bir türlü ayıramadık sıpanın yanından. Başka yolu kalmayınca, babamla ben çıktık. Anam çocuklarla ahırda etti sabahı.

Daha ben kalkmadan, muştulamaya koşmuş dışarı çocuklar; dayılarına falan.

"Ali Dayı, eşeğimiz gunnadı gece, kirisi gancık hem de!"

O da cevap vermiş:

"Ağzını (ilk süt) sağın yeğenim, gayri işiniz yürür, eşeğiniz gancık gunnadıysa..."

Bu da Bir Köy

17 Eylül cumartesi günü, "Salgın hastalık var Macarlı'da, oraya gideceğim..." dediğini duyar duymaz, sağlık koruyucusu arkadaşım Celâl Özçelik'in yanına ben de takılıp gittim.

Ölümdoğum cetvelini, üye Nuri Altınbaş'ın yardımıyla, evleri gezip yazdım. 13 evli köyde, 4 yılda 29 doğum, 13 ölüm, oran % 45. Fakat, evlerde ne kadar çocuk varsa, hasta yatıyorlar. Sanki kış mevsimiymiş gibi. Boğmaca ve öksürük, sarartıp soldurmuş çocukları. Hepsi yatıyor.

Çocuklardaki hastalığın nedenini öğrenmek istedim. Önce susuzluğu ve suyun pis oluşunu ileri sürdüler. Yirmi dakika uzaktaki Nebili köyünden getiriyorlar suyu. Köylerinde ne kuyu, ne çeşme, ne de akan bir damla su vardır... İkinci nedeni de şöyle anlattı bana üye Naci: "Efendi, belli, yokluk herkesin başında bir şey. Sıcak yemek yemeye ne olacak? Şalak kemirmeynen karın doyurmanın sonu öksürüktür..." On bir çocuk yatmakta boğmacadan. Bir tanesi doktora götürmüş iğne almış; ama, fayda etmemiş ve çocuk ölmüş. Onun için doktora gitmeyi akıl eden hiç yok. Hem akıl etsen bile, götürecek durumda değilsin. Şöyle bir baktım, kimsenin yüzünde kan adına bir şey arama... Köşede otururken iki çocuk geldi yanımıza, birisi topal, birisinin gözleri trahomlu...

Evleri gezerken, "Götürmeye götürmezik ya, götürünce de fayda etmiyor!" deyip şunu da ekliyorlar: "Şu yatan çocukları da ölüden say, ölü gayıtına geçir Mamıdefendi; bunlar gakıp da adam mı olacaklar?..."

Bir odaya oturduk sonra.

Hangi dertlerini konuşacaklarını şaşırdılar. On üç ev sahibinden altısı yanımızda idi. Harmanlarından hiç ürün kalkmamış; neredeyse dilleri konuşurken, gözlerinden yaş akacak gibi bir duruşları ve bakışları var.

On üç evin, altısı rençperlik yapıyor. O altı evin de dört kıcırdaklı kağnıları var. Artan yedi evin insanları, Konya köylerine giderek çobanlık yapıyorlar.

Askerde yeni harflerle okuma yazma öğrenen üç kişi var bu köyde...

İçlerinden en zengin ve fazla gelirlisini sorup durumunu öğrenmek istedim; üye Nuri Altınbaş'ı gösterdiler, iki öküzü, bir ineği, dokuz koyunu, üç tavuğu var. Hemen ekledi: "Bu yıl onları da keserim, boşa yazma efendi!"

Toprağına ve kaldırdığı ürüne gelince:

"Ah gardaşım Mamıdefendi, hep o topraksızlık değil mi? O değil mi belimizi büken? Ben kendi nefsime beş kardaş bir aradayım. Elli dönüm ekinimiz var topu topu. Kırk kile tohum ektik. Elli dönüm ekinden, on üç kile buğday geçti elimize. (Bizim köye kıyasla, bunların hiç bitmemiş...) On altı baş horantayım (nüfus). Aç nöreceyik! Paraynan zahire almaynan başa çıkılır mı? Benimkisi de ıcık safsata mı ne? Sanki paramız var gibi konuşuyom biliyon mu?"

Bu arada, oturanlar arasında söyleşme hızlandı.

Herkes "saman" diyor da başka bir şey demiyordu. "Saman! Saman!... Olmazsa keserik hayvanları. Zaten acıkınca onları yatırıp kesmekten gayrı çaremiz ne?"

Nuri Ağa sürdürdü: "Saman derdi, cilis bela Mamıdefendi ya!... Öküzleri satmayınca idemeyeceğiz. Üçbeş kere pazara sürdüm, bir şey vermiyorlar. Senin üç yüz liralık malına getirip otuz lira veriyorlar haydi haydi...

"İşte böyle bizim işler, batkın ki, batkın... Öküzlere el para vermeyince nidelim? Onları kesip ev horantasına yidirmeli. Çocukları filan da toprağa yidirmek ilazım gelecek ellem... Ne idelim gardaşlık şaştık! Herifin biri öyle demiş vaktin birinde:

'Köprü altında sandık Baştan ayağa yandık!...'

"Peki, on üç kile buğdaydan gayri bir gelirin yok mu?" dedim.

"Başka gelirim mi? Hiç yok valla. Yalnız on kuruş buldum geçen hafta pazardan gelirken. Elimizi Allah'a açıyok. Bu yıl tüm öldük, dedim a. Bi saçım saptan, eline geçen on üç kileden ne olur? Allah bi kapı açarsa açar. Uzaktaki zengin kulunun birine merhamet verir de, bizi sebeplendirirse bilmem! Yonsom nideceğimizi bilmiyok. Dişimizi sıka sıka ölümü gözleyeciyik. Ölüm kurtarır, ölüm! Ölünce de nasıl olsa biri sürüyüp üleşimizi evden çıkarıp atar şoraya..."

Nuri Ağa'nın acı acı ve kısık kısık söylediklerini ivedi ivedi ben not ederken, yanımızdakiler de bize ve birbirlerine bakarak, başlarıyla onaylıyorlardı söylenenleri. Nuri Ağa'nınsa, on gün dinlesen sözü biteceğe

benzemiyordu. Köstebek deliği gibi, her bastığın yerden su çıkıyordu; içi dolu idi:

"Bekçiye, miktara filan bir şey veremezik gayrı. Fakat, üst baş işin içine sıçıyor. Evdekilerin üstüne başına yenisini değil de eskilere yamalık alayım desen, iki yüz liraynan kapanmaz. İşin bu yanını hiç düşünmüyom bile. Kuru ekmeği bulurlarsa canlarına minnet. Göbeklerini sallasınlar gezsinler ya..."

"Daha!" dedim.

"Bu kadar yetme mi; daha söyleyim mi?" dedi.

Kolum da yorulmuştu.

"Biraz da şu komşularla konuşalım" dedim.

"İşte böyle bizim hallar" dediler hepsi.

Osman Ağa diyorlar birisi:

"Valla billa on kile arpa kaldırdım, tohumu kaybettim. Buğday hiç bitmedi. Arpayı da ekmesek, yandıydık. Amma bunu nideyim? Yem mi yapıyım, yiyim mi, ekiyim mi?"

"Vay deli deli!" dedi Deko. Osman Ağa yabancı imiş. Ona bakarak, "Vay deli, daha bir de yem bekliyor" dedi. "Anlaşılan denk sizin köylülerin iki başı. Kes! Kes kocalama öküzleri de yidir çocuklara!"

"Ulan Deko! Dediğin doğru, öküzleri kessek de olur, amma yakacak da yok; tandırda ne yakacıyık?" dedi öteki.

Konuşup boşalınca biraz yatışmıştık. Artık ağırdan konuşmaya başladık.

"Yavu!" dedi Nuri Ağa. "Geçen yıl, bu yıl ölenlerde ne var!... Bundan sekizon yıl önce bizim eve bi kıran girdi, tam on tane ölü çıktı. Allah seni inandırsın..."

Memo:

"O vakıtlar hep öyle oldu oğlum! Anam ağnatırdı irahmetlik de; 303'ün kıtlığında tek bi şinik arpa geçmiş ellerine; tam iki ay yağsız tuzsuz un bulamacı pişirmişler, avuç avuç. O yıl elli kişi kırılmış açlıktan bu köyde!"

"Başka değil de, tam aşkıyalığın sırası ki yani! Geçmeli şu yola, ’in eşşekten usulcacık kuzum!' demeli. 'Cebinde, heybende ne varsa yiyelim.'"

Bu sözü söyleyen de, Veli idi. Bana dönerek de, "Efendi kuzum, burda denenleri ive ive yazıyon ya, defterde kalmasın; hökümet babaya sal da, ne diyecese dişin halımıza..." dedi.

O yabancı söze karıştı:

"Başka çaremiz yok ya, acep şöyle başka yerlere gitsek, tozcu tutmazlar mı ki bizleri değirmenlere?"

İkindi geçmişti.

"Neyse, çok baş ağrıttık, kusura bakmayın, bize izin" dedik.

"Güle güle, kusur bizde, gidin Allah selamet versin" dediler. Ayrılarak, akşam köye geldik Celâl Özçelik arkadaşla.

Tohumluk

Kulağı tıkalı kalmadı bu duruma ilçe yöneticilerinin; onların da yüreği sızlamıştır belki, ekinlerin gazel oluşuna. Durumu yukarıya da duyurmuş olmalılar ki, Ziraat Bankası yoluyla tohumluk buğday dağıtılmasına karar verildi.

Tohumluk alma sırası, 19 Eylül 1949 pazartesi günü bizim köylülerdeymiş. Akşamleyin tellal çağırıldı. "Herkes!... Nüfus cüzdanını!... Cebine alsın!... Dört dene! Foturaf ilazım! İymal etmen! Gece şeere tohom almaya gidiliyor! Başka bir diyeceği olan aaaşam miktarın odasına gelsin!..."

Her sözcük arasında bir mola veriyordu sığırtmaç Hamdi. Akşam muhtarın odasına biriktiler. Kimi nalına, kimi mıhına vurmaya başladı.

"Ne olur bilader" diyorlar, "105 kilav buğdayınan ne olur! İreçper başına bu kadar tohom veriyorlarmış, üç kile mi ne olur herhalde..."

"Üç kileyi getirip, ne kadar yere ekeciyik? Altı saatlik yoldan getirdiğimize değmez."

İsa Çavuş'un oğlu Mustafa, "Hökümet işi hep böyle olur yavu, bilme misiniz? Hökümetin ettiği hayır, ürküttüğü kurbağayı değmez" dedi. "Hemin, tutsun ambarları hep size mi dayasın? Bunca köyde bunca ana kuzusu ireçber var. Üçer kileden yetirebilirse gine aşkolsun hökümete..."

Hepsi, "Orda alır, orda satar, harcar gelirik" diyorlardı.

Kentte aldığı tohumluğu satmamayı yeğleyen birkaç kişi de, harçlık sorununu düşünüyorlardı:

'Ya evdeki paklanın (fasulye) bir ölçeğini götürüp harçlık yapmalı; ya aldığımızın bi kilesini satıp harcamalı, başka çare yok" diyorlardı.

Muhtar, "Komşular, ne olur ne olmaz, belki bi iki gün beklemek gerekir" dedi. "Ekmeği neyim ıcık canlı alın. Orda kepaze olmayalım. Kimse kafa kâğıdını unutayım demesin sakın."

Gece herkes eşeğine binerek yolcu olacak ve "dayraların açılma sularında" kentte bulunacaktı. Bu karardan sonra dağıldılar... Muhtar, üyeler ve ben kaldık odada.

Veli Çavuş, "Şinci gine gafasına not eder ya, varsın etsin Mamıdefendi" diyerek açtı ağzını:

"Girecek kış için bizim iki kağnı saman var Mamıdefendi" dedi. "Altı baş mal güççük, büyük. Evde de şöyle bi dirhem yakacak yok... Nideceyik bilmem. Ulan arkadaşlar, böyle senede her şey aksi olur zaten. Allah'ın takdiri mi ne? Bugün davar sağını yerine gitdiydim demin, karıların hep karınları göde ulan, hepsi gunnacı vabalı boynuma."

Üye Hüseyin Ağa, "Veli Çavuş! Dünyanın böyle olduğunu bilseler ordan çıkmazlar o çocuklar, ne çare çıktıktan sonra ağnarlar kaç köşeydiğini dünyanın" dedi.

Sadece söz söylemiş olmak için, "Bu ne kadar bezginlik yahu! Şimdi kuyularınızı açsak yüz kile zahire çıkar her birinizden" dedim.

"Allah aşgına Mamıdefendi, el desin, sen deme böyle" dedi Veli Çavuş. "Şu köyde yok mu şu köyde; üç kileynen, iki kileynen 'harman galdırdım' diye ağlayı ağlayı gakanlar çok. En ireçberim diyen zenginimiz Şaban Ağa, ya on kile kaldırdı, ya yirmi kile, fazla deyil..."

Yiyip içtiklerini sormak aklıma esti. Biliyorum ki, şu güz mevsimi başlangıcında karpuzekmekten başka bir şey yemediler.

"Yavan ekmek nemize yetmiyor" dedi yine Veli Çavuş. Sonra gayet içten ve acıklı: "Senin geçim dediğin bi sırdır bre Mamıdefendi; kimse bilmez kimin neler yiyip, neler çektiğini. Deftere galeme gelmez bu. Gelse de okuyan ne ağnayacak? Gelip beniminen bi gaç gece yatıp gakmalı da bellemeli, Veli Çavuş nasıl geçiniyormuş..."

İki gün sonra geldi tohum almaya gidenler. Yalnız dört kişi köye getirdi aldıkları üç kile (105 kilo) tohumu. Gerisi, satmış ve en önemli, sıkı gereksinimleri için harcayıp gitmişler. "Hökümete borcum olsun, gözünü seveyim" diyorlar.

Köy Yaşamından Sahneler

Kendi köyümle öğretmenlik yaptığını köyün arası on saat çeker yürüyerek. Aşağı yukarı bir günlük yol. Kara tepelerden ve kara tepelerde kararan çingi taşlardan başka kimseciklere rastlamazsın yolda.

Yılda beş altı kere bu yolu tepmek düşer bize. Eşekle gitsek ölümden beter... Yaya gitsek daha ehven...

Yük olmadığı zamanlar yaya gider gelirim ve on, on bir saatte alırım yolu.

Eylülün 15'i, 7-16 yaş arasındaki çocukların sayımı, kayıt ve kabulü, sonra da öğretime başlamak üzere gitmek gerek. Eşyaları sonra babam getirir, ama o gelinceye kadar çok gereklileri bir heybeye koyup eşeğin sırtına vurarak sürmekten başka çare yok.

Sabah saat altıda düştüm yola. Bir türlü yürümez hayvan. "İleride açılır herhalde" dedim. Biraz daha gidince, büsbütün ağırlaştı. Burnu akıyor, hasta olsa gerek. Akşam bir şeyciği yoktu oysa.

Ne bu heybeyi alsaydım, ne bu eşeği önüme katsaydım. Binmekten geçtim, doğru dürüst yürüse önümde... Bırakıp gideceğim, ama köyden de hayli uzaklaştım. Geri dönmek güç. "Deh, çüş!" diye dürte dürte gitmekten başka çare yok.

Dıbıl dıbıl yürüdü önümde eşek. Ben de uydurdum ona adımlarımı; ağır aksak gidiyoruz.

Saat dokuza geldi, ortalık iyice ısındı. Hasarı Dağı'nın üstünden bir uçak göründü. Adana'dan Ankara'ya gidiyor. Benim erişeceğim yer olan Ekecik Dağı'nı iki dakikada aşıp, savuştu gitti.

Eşekle ben, arada sırada dinlenerek, bu yürüyüşle yolumuza gidiyoruz. Yolun üçte birini zor gitmiştik, ikindi oldu. Eşeğe kızdım fayda etmedi, önüne düşüp yularından çektim, ardına geçip imballadım, boşuna! Bir bezginlik çöktü içime.

Uçak ikindi üstü geri dönüp, yine üstümüzden geçti. Onun gidişiyle dönüşü arasında aldığımız yol ölçülse, iki kilometre çıkmazdı. O Ankara'ya gitmiş, geliyordu.

Akşam oldu, yatsı oldu, gece yarısı oldu. Eşek önde ben arkada hep yoldayız. Kulaklarım çın çın ötüyor. Eşeğin gözüne konup kalkan sineklerden başka canlı bir yaratığa rastlamadım yol boyunca. Bereket ay ışığı var.

Uzatmayalım... Ne hasta eşekte can kaldı, ne bende. Dizlerim tutuldu. Nasıl yürüdüğümün farkında bile değildim. Dilim damağıma yapışmıştı. Heybeden çıkarıp bir lokma ekmek yemeyi canım çekmiyordu. Sallana sallana, bitkin halimizle yine yürüdük. Sabah horozların sesi duyulurken köye yaklaştım. Okul yolun ağzındadır. Köy biraz daha ötede kalır. Eşek okulun önüne kendini attığı gibi, uzandı yere. Ben de uzandım duvarın dibine. Bu sırada şafak sökmüş, ortalık aydınlanmıştı. Gözlerimi açamıyordum. Şaşkına dönmüştüm uykusuzluktan ve yorgunluktan.

Azıcık dinlendikten sonra, kalkıp heybedeki arpadan birazını eşeğe verdim. Yattığı yerde yedi ve canı geldi. Ayağa kaldırarak bizim komşunun ahırına sürerken, güneş doğmuştu. Bizim komşu, "İyi gelmişsin Mamıdefendi, gece erken mi çıktın köyden?" diyordu.

Eşeğe on beş gün hizmet ettim burada. Sonra babam geldi, onunla geri gönderdim. Eşeğin önceki ve şu son halini görüp de arada hastalandığı

zamanı bilmediği için, ben anlatınca güldü babam.

"Bi gece, bi gündüzle Ankara’ya giderim ben, o eşşeğinen. Sen eşek sürmesini unutmuşsun da ondan. Ne düşünüyordun kim bilir yolda, eşek sürmüyordun da..."

Gazel

Ne Fuzulî’nin dertli gazelinden, ne de Bâki’nin velveleli gazelinden söz açacağını. Sadece bizim köyün kupkuru, aynı zamanda Fuzulî'ninkinden içli gazelini anlatacağını:

Bizim köyün önünden, suları boşu boşuna giden bir çay akar. Yazın en sıcak günlerinde burası ılıyınca, köyün yakınındaki çeşmeden doldururlar suyu. Eylülde ağaçlar yaprak döküp sular gazellendikten sonra, hazirana kadar çeşmeye gidip su alan olmaz.

Sen mikroptan, hastalıktan söz açıp da öğüt vermeye kalk, "Gazelli su, derman mı sığar" derler, "çeşmesi batsın!"

Çayın suyuna yaz mevsiminde ilgi gösterilmeyişinin tek nedeni, suyun ılımasıdır. Yoksa köyün bütün pisliği orada yıkanmış; bir sürü at, manda onun içinde yaydırmış, çörlü çöplü, bulanık akarmış kimin umurunda! Şifa niyetine içerler de içerler.

Köy Evi

Tabanında döşeme; ayrıca odaları, mutfağı, kileri, helası, hamamı tamam olan bir kocakent evi gelmesin gözünüzün önüne.

Mutfağı da, sofası da, yatağı da, oturması da içinde olan, toprak ve is kokulu tek oda... Toprak tabanlı, taş kemerli, is sıvalı bir yer.

Hemen bütün evler bu tiptir. Ailenin bütün nüfusu o tek göz evde yatar, kalkar. Duvarlarda ağaç kazıklar doludur. Ya kırık, işe yaramaz bir çömlek ya da isli bir kese asılıdır oralarda.

"Ana, bunları atmalı, ne işe yarıyorlar sanki?" deyince, "Başımıza bela kesildin oğul. Git, yavrum, git. Koyduğumuzu koyduk yerde, dediğimizi dedik yerde durutmaz oldun. Delirdin mi sen, n'ittin?" diyor anam.

Tandır

Bu tek odanın ortasında fidan dikmek için kazılan çukurlara benzer bir çukur vardır. Buna tandır denir. Kışın her sabah, yani günde bir kere yakılır. Bu kuyu gibi şeyin, nasıl yakıldığına insan akıl erdiremez ilk bakışta. Köstebek deliği gibi bir delik -adına "külle" derler-, duvarın altından tandırın tabanına gelir. Tandır, yanmak için havayı buradan alır. Tandırın işi bitince, deliğin dış taraftaki ağzına, çul çaput tıkanır ki, hava gelip içerideki ateşi soğutmasın.

"Ana, bu çok zahmetli, hem de pis iş. Bir soba alsak."

"O da neymiş?"

Şöyle şöyle, diye anlatıyorum. Kavrıyor:

"Öyle şey yaramaz bize. Tandıra yarı beline kadar gömülmeyince olmaz ki..."

Kaynak

Tandırlarda yanan, yalnız tezektir. Tutturmak için de boruk ve kesmik kullanılır.

Tandır yanarken, islenmedik bir yer kalmaz evde. Dışardan bakarsan, duvarlar bir frengili yüzünü andırır. İçeri girersin, tavan da, duvarlar da zifttendir.

Tandır yanarken, içeride, ayakta durulamaz. Çömelirsen ya da başını iyice yere yaklaştırırsan, duman başının üstünde kalır.

Kürsü

Söylev çekenlerin çıktığı kürsü değil bu! Yemek piştikten, akşam yemeği de pişsin diye çömlekle tandıra konulduktan sonra, tandırda ısınmanın sırası gelir.

Akşama kadar sıcaklığı korumak için, üstüne dört ayaklı bir kürsü kurulur. Onun üstü de kilim, çul gibi şeylerle örtülür. Kış günü çoluk çocuk başına üşüşüp, akşama kadar oradan ayrılmazlar. Hele bir kocakarı da korkulu masalların ucundan tutuverirse, çocuklar korkularından, başlarını kürsünün altına sokarlar.

Akşam yatarken, bütün yataklar tandırın kıyılarına yapılır, ayaklar tandıra gelir. Dört yanına, dört döşek mi serilmiştir; en aşağı sekiz kişi vardır dört döşekte. Çocuklar üçer, dörder yatarlar kalabalık evlerde. Bu, tandırda on altı ayak birleşiyor demektir.

Evimizin penceresi ikidir. Birincisi, tandırın tam üstüne gelen yerdedir. Damın başındaki küp ya da çömlek kırığı onun işaretidir.

Yan pencereler her evde bir tanedir. En büyüğü Varlık dergisinden küçük, yaklaşık 25x50 santim büyüklüğündedir. Bu yan pencereler, camın bulunuşundan henüz haberli değildirler. Yaz kış açık dururlar. Tepedeki ise, kışları yassı bir taşla kapatılır.

Kışın en soğuk günlerinde, yan pencereyi ağaç parçası gererek, çaputla tıkarlar. Çoğu, kedi girecek kadar büyük olduklarından, yarı yarıya sıvalıdırlar.

Tepedeki daha önemlidir, o olmasa duman çıkmaz.

Aydınlık

Koca kentlerimizde petrol lambası, geçmişin köhne bir aracı diye anımsanır. Ama köylerimizden çoğuna bu lamba, uygarlığın bir verisi olarak, daha girmiş değildir.

Bizim isli evin, zift gibi elime sıvanan tezek ve çıra isleriyle badanalanmış uygun bir yerine, bir ağaç çivi çakıp ilk olarak gaz lambasını taktığını gün, en büyük yengiyi sağladıktan sonra koltukları kabaran bir kumandana dönmüştüm.

Çocuklar şaşırmıştı.

"Ana gız! Bak bak, karnından yanıyor, bizim şu çıra gibi ülüğünden yanmıyor" diyorlardı.

Ben yanlarından ayrıyım ya, şimdi artık o lambayı yakmıyorlar.

"Neden yakmazsınız baba, ana?" diyorum.

'Yazın tatilde eve dönünce kendin yak lambayı. Şinciki devirde, ona gaz mı yeter? Hem bir düşse bin parça olur, nemize gerek!" diye karşılık veriyorlar.

Bazı ahırların kapısı evden ayrı ise de, pek çoğu, evin içindedir. Malı selamette mi, gelir keyfi köylünün. Kokusu biraz fazlacana olsa da aldırmaz gayri.

Fethi’nin oğlu, yapı gündeliğinden kırk beş lira kazanmış. Bu kâğıt paraları, her zamanki emin yere saklamış: Ahırın duvarındaki deliğe.

Çinliler gibi yapıp üstünü sıvasaydı, herhalde bir şey olmazdı. Ama buzağı nasıl etmiş etmiş, delikten çekmiş çıkarmış paraları. Gevelerken görüp ağzından almışlar, ama çok geç. Gitmiş paralar elden.

Bu hikâye, bizim çocukları anımsattı. Geçende soruyordum çocuğa:

"Çocuğum, kaç gündür bir kalem alamadın?"

"Öğretmenim, babam yabana gitti; anam da paranın yerini bilmiyor. Dün akşam ahırdaki delikleri hep aradık, bulamadık."

Istampa

Köy odalarında, duvarları kaplayan zift gibi is tabakasının değerini bilmezdik. Meğer o da işe yararmış.

Delikanlının birisine bir ilmühaber yazdım. Muhtarın evine gidip mühürletti. Getirince baktım, muhtarın bastığı mühür, bükülmüş kâğıdın her yanına sıvanmış.

Nedenini araştırdım. Muhtar, ıstampanın bulunuşundan habersiz olduğu için, tükenmez bir kaynak keşfetmiş; bütün duvarlar ıstampa!... Hem de mürekkebi, tükenmez türden...

Köyün Saati

Köylülerin birçok pratik ölçüleri vardır. Soyunup yere oturarak toprağın tavını anlamak, keçinin kuyruğuna bakarak, havanın iyi ya da kötü olacağını kestirmek gibi...

Bizim köyün saati bile böyle pratiktir... Gerçi, Keleş Hoca'nın külüstür bir saati yok değil; ama ona başvurmak kimsenin aklından geçmez. Caminin kapısı batıyadır. Kapının eşiğinde bir bel (işaret) vardır. Öğle namazına biriken halk, oraya bakar durur. Sonra güneş o "bel"e geldi mi, ezan okunur...

Akşam, güneş batıp da, battığı yer kızarırken.

Yatsı kestirmecedir: Sabaha kadar yolu var. "Ne kadar geç kılınırsa, o kadar iyidir" derler.

Sabaha gelince; onu da tanyerine göre ayarlayıp, ezanı okuyor hoca.

Diyeceksiniz ki: "Kışın güneş buluta girdiği günlerde nasıl biliyorlar?..."

Ondan kolay ne var: Erek, hocaya uymak değil mi? Halk hocaya uyduktan sonra sorun kalmaz. Namaz vakitleri dışında ise, zaman kavramı kimseyi ilgilendirmez...

Kap Kaçak

Sulu yemekler, tarlaya çömlekle gelir. Ağzına, kapak niyetine bir çaput bağlanır çömleğin. Sonra bu yemekler soğuk suyla şöyle bir çalkalanıveren eğri büğrü, kalaysız sahana boşaltılır. Kırk yıllık, kömür gibi kara, kimi çatlak, kimi sapsız ağaç kaşıklarla yenir.

Bizde de öyle. Bir gün bana, bir tane demir kaşık ayırmışlar. "Belki tahtayı beğenmez" diye. Kibarlık edip onlardan üstün mü tutacağını kendimi; fırlattım, attım kaşığı. Bir deste yeni ağaç kaşık getirttim. Hemen sakladılar. Zaten her evde vardır ya, yenileri saklarlar.

"Bunların ne kötülüğünü gördük?"

Pisliğin her türlüsüne katlanıyorum ya, bir gün canıma tak dedi de, sofraya oturmadım. Babam kalkmış, yemek yediğimiz sahanla eşeği sulamış; testideki suyu tüketmecesine hem de. Yazının yüzünde, ekin tarlasında aç susuz kalakaldık...

Hasat zamanı. Bu ayda eller yıkanmıyor.

"Baba, neden yıkanmaz?"

"Akşam yıkasam sabaha kadar diğrer kalır, ekini işleyemem. Hiç ekini işlerken de el yıkanır mıymış? Nereden aldın o aklı sen?"

Hoş, zaten ellerde yıkanacak hal mi var? Parmakların bütün boğumları yarık. Hele elle birleştikleri yer!... Bütün çaput sarılı. Yemek de öyle yenir.

Kir desen, elin kendi kalınlığı kadar var. El, suya değmeyince, yüzlerin hali ne olacak? Dudaklar tekmil yalama. Tıraş yok. Genci sakallı, kocası sakallı. Kir, saçı da yapıştırıyor, sakalı da.

Üst başa gelince... Onu anlatmak, değme babayiğidin harcı değil. Neresini anlatayım bilmem ki. içlikte koltukların altındaki o kömür karasını mı? Omuz başlarından dışarı vuran kirini mi? Yoksa aklına estikçe, cartadan bir kenarından yırtarak parmağına sardığı donunu mu?

Bir de uygarlığın isterlerine uygun kılık yasası çıkarmamış mıyız!

Cenneti Âlâ

Havalar ısındı mı, işi iş kadınların. Kışın uyuşukluğu yavaş yavaş geçer, güneşi emdikçe canlanır bedenleri... Çıkarlar duvarın dibine, serili seriliverirler. Ama buraları aynı zamanda aptes bozma yeri olduğundan, bir de kokar mı pis pis!

Fes bir yana, yemeni bir yana. Yatarlar birbirinin dizine. Hiç usanmazlar akşamlara kadar, bit ayıklarlar. Çatlat ha çatlat! "Korkmayın, tüketiriz kökünü diye!"

Başlar kokar mı, karmakarışık saçları kıpkızıl kesilir mi kanla. Parmak tırnakları benzer mi ezilmiş serçe başına... Ayaklar, eller sanki kapkara birer taş parçası. Yüzlerindeki kirin donu güneşte çözülür de, kara kara terler akar şakaklarından.

Muhtarla geçiyorduk. Acele kalkıştılar; feslerini filan yerleştiriverdiler başlarına.

'Yahu muhtar, ne yapıyor böyle bunlar?"

"Bitleniyorlar gayrım. Bahar geldi de..."

"Evlerinde bitlenseler olmaz mı canım?"

"Şinci evde durulur mu? Ayaz keser içerisi. Günler döndü gayrım. Cenneti âlâsı sayılır köşeler bunların..."

Temizlik Sorunu

Köye geleliden beri, yıkanma işini Gani Çavuş'un ahırında yaparım. Her zaman ilçeye yol düşmüyor. Taşıt yok ki, gidesin.

Bu yıkandığını ahırda, on tane hayvan var. Bir köşede pis bir taş. Onun üstüne oturacaksın. Hayvanlar seni seyrederken yıkanacaksın. Ayağın bir karış pislik içinde, vıcık vıcık... Nalınla girsen saplanır, çıkamazsın. Üstüne oturmak ya da basmak için tahta desen, mumla arasan, ilaç için bir tane bulamazsın köyde. Çaresiz, o pisliğe yalınayak basarak yıkanacaksın.

Ya giysileri nereye koymalı? Bu da sorundur hani. Düşüne düşüne, bir çare buldum: Kapının arkasında birer birer soyunup, ahırla samanlığın

aralığında bir yere, kirlenmeyecek biçimde bırakıyorum. Sonra yere bir kazık çakıp, iç çamaşırlarımla havluyu da üstüne iliştiriyorum. İşim bitince alıp, bin bir zahmetle giyiniyorum.

Yıkanıyorum dersem, inanmayın sakın. Sadece kirimi kabartıyorum. Evde soba yok. Bir testi suyu ocağa oturtuyorlar. Bilmem kaç saatte biraz ılıyor. İşte onunla yıkanacaksın elinden gelirse eğer.

İşte böylece buz gibi ahırda biraz ıslandıktan sonra, çabucak çıkıyorum. Nasıl çıkmazsın? Sen ılık suyu dökünürken, toprak damdan da buz gibi sular sızar üstüne. Şu hayvanlar nasıl ölmüyorlar diye şaşıyorum burada.

Hadi ben böyle yıkanıyorum. Ya ötekiler? Bir anket yapıyorum. Birinci sınıf öğrencileri benden çekinmezler. Elli öğrencime soruyorum:

"Evi soğuk olanlar parmak kaldırsınlar!"

Hepsi.

Evlerinde yıkanma yeri olanı sordum. Yalnız bir çocuk çıktı. O da, günlerinin yarısı ilçede geçen, hali vakti yerinde birinin oğlu... Evlerinde bir "gusülhane" varmış. Yani, duvarın dibinde su dökünmek için girecek bir soğuk delik...

Helalar Üstüne

Köydeki helalar karşısında güler misin, ağlar mısın?

Evler avlusuz olduğu için, helalar evlerden oldukça uzağa yapılmıştır. Bir bakıma iyi.

Köy, biraz bayır üstüne kurulduğundan, helalar daha aşağılara düşer. Büyük küçük, erkek kadın, aynı helaya gider.

Ama hela deyince, aklınıza dört başı mamur yerler gelmesin sakın! Bir çukur kazılmış, çevresine iki sıra yalınkat taş dizilmiş... İşte o kadar! İçeri girenin dizkapağından yukarısı açıkta kalır. Eline ibriği alarak helaya giren kadın ve kızların seyrine doyamıyor delikanlılar. Hele evler yüksekte, helalar alçakta olduğu için, her şey ayan beyan seyrediliyor evlerden.

Köye yeni geldiğim sıralarda, sabahleyin tanyeri ağarmadan ayakyoluna çıkar, karanlık basmadan bir daha semtine uğramazdım. Şimdi alıştım artık, ben de herkes gibi, elime ibriği alıp, bir sürü insanın ortasından güpegündüz geçip gidiyorum. İnsan, alışan bir yaratık...

Bizim hela dört evin malıymış, bir de biz katıldık, etti beş. Bir gün, ta dibine gidince farkına vardım, meğer içerde bir kadın yok muymuş? Utancımdan ne yapacağımı şaşırdım. Herkes güldü bu hale. Ben içimden ağladım.

Ayaklar

Bizim köyde ayakkabı giyen kadınların sayısı, yüzde beşi geçmez. Gerisi hep yalınayak. Kışın bile, kardaçamurda çaya, çeşmeye su doldurmaya böyle giderler.

Kızlar hep yalınayaktır, ama başlarında taşıyamayacakları kadar ağır fesler, yazmalar, püsküller, pullar, incik boncuklar doludur.

Bu ayaklar, yazın da ekin tarlasına, çift sürmeye giden, çatlayıp taş kesilen ayaklardır. Kirden gözükmezler.

Ceyhun Atuf Kansu, bir köyde kadınların hep bel ağrılı olmalarının nedenini arıyordu. Eğer o köyde de böyle yalınayak geziyorlarsa, nedeni belki de budur.

Bir Düş

Köyde bir hayır sahibi çıktı: Emin Usta.

Köyün orta yerinde, yıllardan beri sızıntı veren bir yeri kazdı, iyi bir su çıkardı. Bu işi tek başına becerdi. Gündelikle adam aradı da, güneşli duvar diplerine yan gelerek keyif çatanlar arasında bir tane istekli bulamadı.

Emin Usta tek başına çalışırken yanına uğramayanlar, bir borudan gürül gürül su akmaya başlayınca kova, güğüm, başına üşüştüler.

Ama aradan çok geçmedi, bir dedikodudur başladı. Ünü çevre köylere yayılmış olan bizim Niyazi Hoca, bir düş görmüş: Melekler bu işe kızıyorlarmış. Köyün başına kudretten büyük bir bela gelecekmiş; o su, hayırlı su değilmiş.

Bu önbili önünde, akan sular durur doğrusu. Ama durmadı işte. Ne de olsa çıkar dünyası!

Aklı eren biri, bu düşü kendine göre yordu: "Bre efendi" dedi, "hoca su başına eloğlu seyrek varsın da, kendi evindekilere sıra gelsin diye uydurmuştur o sözü."

Ya Şu Posta

Pek yadırgamıştım ilk zamanlar ya, alıştım artık. Yazın postaya verilen mektup, gazete vs’nin güzün; güzün verilenlerin kışın ya da baharın elime geçmesi, artık bana da olağan gelmeye başladı. İnsan neye alışmıyor ki...

Buna da şükür, ilçede bir yeri aracı vermesem, büsbütün yitip gidecekler. Postanede bir dolapları var, gelenleri orada bekletip dururlar. Haftalarca, aylarca...

Aracıyla alıyoruz, iyi güzel; ama bu kez de bize gelen dergi ve kitaplar alanın elinde kalıyor, açıp okunuyor, eşe dosta dağılıyor. İlçeye uğradığımız zaman bir bir bulup toplamak da bize düşüyor. Bütün mektuplarım açılıp okundu. Dergilerin içinde, işlerine gelen bir sayı bulunanlar yitip gitti.

İlçeden köye getirme işini bir köylüden istesek, neredeyse suçu ona yükleyeceğiz. Ama kendini gidip aradığını zaman işin içyüzünü görüyorum.

Bir kere sızlanacak oldum: 'Yahu, açıp okuyorsunuz kitapları, bir diyeceğim yok, okuyun. Ama örselemeyin, kaybetmeyin ne olur, yazıktır."

Fena halde kızdılar. "Ee, fazla baş ağrıtma yani, yoksa bir daha sefere hiç eline geçmez."

İstanbul'dan 28 Nisan'da taahhütlü bir mektup veriliyor adıma. Üç ay sonra bunun sonucunu soran ikinci bir mektup alınca, postahaneye gittim. Arayıp tararken, dolabın altında buldum mektubu. Ya ben gelip aramasaydım? Mektup belki postanenin bir onarım ya da taşınma işinde ortaya çıkardı, ama acaba kaç yıl sonra?

"Neden böyle bekletiyorsunuz?" diye soracak olduğum atlı dağıtıcı, çıkıştı:

"İşimiz kalmadı da, senin mektubunla mı uğraşacağız."

Adlar

Asıl adıyla anılan, on kişiyi geçmez köyde. Daha çok takma adlarıyla anılır insanlar. Böyle anıla anıla da, adı unutulur. Sorulduğu zaman, asıl adını bilmeyenler var. Hele yeni yetişenler, köyün yaşlılarını yalnız takma adlarıyla tanımıştır, ne bilsin adını. Yaşlılar da gençlerin adını bilmezler. Zaten dedelerinin takması, torunlara ad oluyor. Takmalardan birkaçını sayayım: Kumbulu, Alanın oğlu, İdalı, Bildiri, Horsun, Holü, Dınkırı, Karaca...

Bazan çocukların adını ninelerinden, dedelerinden soruyorum. Düşünmeden anımsayamıyorlar. Öğrendiklerim de bir işe yaramıyor. Çocuğa bir şey söylemek için, zorunlu kalıyorsun takma adıyla konuşmaya.

Bu işin asıl güçlüğü, çocukları okula yazarken ortaya çıkıyor. Hele ilk yıl, yeni geldiğimde afallayıp kalmıştım. Takmadan başka, bazılarının adları da kısaltılmış olarak ya da değişik biçimde söyleniyor:

"Adın ne?" diye soruyorum çocuğa.

"Hassik!" diyor.

Ailesine soruyorum. Onlar da aynı karşılığı veriyorlar.

"Hassik mi yazalım şimdi?"

"Dedesinin adını koydular, efendim. Hassik Ağa'nın torunu."

Sonradan araştırınca öğrendim ki, köyde ne kadar Hassik varsa, Hasarı Hüseyin'in bozulmuş biçimiymiş. Hasarı Hüseyin diye yalnız defterde yazılı, köylü Hassik'i, adının doğrusu sanıyor.

Çimliköy’e gittim. Gece hayli yağmur yağdığından, okulun önündeki çukurlarda su gölekleri var. Ben orada gezinirken, çocuğun birisi yere uzandı ve yarı çamurlu suyu içmeye başladı. Öğretmen, böyle pis suları içmeyi yasak etmiş olacak ki, "Horruk su içiyor, varıp öğretmene diyirim!" diye koştu çocuğun biri.

Öğretmen arkadaşa, defterde de böyle mi yazılı olduğunu soruyorum.

"Bu köyün nüfus defteri falan yoktur" dedi. "Çocukların adları da bu, babalarının da... Horruk, Şaplak, Köşküş, Çüllu, Moroğları. Babaları da öyle: Ayran, Tönbe, Bıyık, İbalı, Fosur, Gamuk..."

Muhtar

Köyde muhtar olabilmek için ilk koşul, varlıklı olmaktır. Ondan sonra da, hısım akraban çokça olacak. Sana bağımlı olan boynu kıldan ince yoksullar, yolunu gözleyip el açacaklar. Bu yolla oy kazanıp, muhtar seçileceksin. Muhtarlık etmek elinden gelir mi, gelmez mi, orasını düşünen olmaz. Mühür kimdeyse, keramet ondadır. Köylerin çoğunda, askerlikte çat pat okuyup yazma öğrenmiş, geniş görüşlü kimseler bulunduğu halde, çok kere muhtarlar, cahiller arasından seçilir. Muhtar oldun mu, ağalık biraz daha büyür, fakir fukaranın boynu, biraz daha incelir. "Dört gün bizim ekini biç de, gelecek yıl seni kır bekçisi tutayım" falan diyerek, her işini masrafsızca yaptırmanın yolunu bulur.

"Köyde okumuş, aklı başında adamlar var, niçin onlardan birini seçmezsiniz?" derseniz, "Ne yaparsın efendi. Köye gelen giden olur. Muhtar fıkaradan olursa onları nasıl ağırlar, nasıl ikram eder?" derler.

Geçenlerde yurdumuzu gezen İngiliz tarihçisi Toynbee’nin, köylerimizle kentlerimiz arasında uçurum bulunduğunu söylemesi üzerine açılan anketi yanıtlayan bir öğretmen, "Köyleri kalkındırmak için köy muhtarlarının en aşağı ortaokul çıkışlı olması gerek. Yoksa muhtar dana çobanı oldukça, bütün yapılanlar boştur" demiş. Bunu bizim muhtara okudum.

"Doğru söylemiş herifcinin oğlu" dedi. "Bizim neden habarımız var ki: Mıkdar mısın, mıkdarım, oldu bitti! Kâtip bazı kanunu okur da, bana anlatır. Başımı sallarım, bir şey anladım sanır beni."

Anketi yanıtlayan öğretmen haklı olmalı:

"Baş kalkmayınca, kıç kalkmaz" diye bir söz var bizde. Köyün başı muhtar değil mi?

Hükümet

Bir arkadaşın çağrısı üzerine, köyümüzün görmüş geçirmiş bir ailesine oturmaya gittik. Konuşurken söz döndü dolaştı hükümet işlerine geldi. Arkadaşın anası, "Hükümet" sözünü duyunca dikkat kesildi ve "Hükümet daha ölmedi mi?" dedi.

Hayretler içinde kaldık. Birdenbire, "Hükümet ölür mü?" deyivermişim.

"Ölmediyse de şinciyedek iyice kocadı yavrum. Taaa ben kız iken cendirme ifade verdirmeye götürdüydü de, kapıaltına (Hükümet Konağı'nın merdiveni altındaki Jandarma Komutanlığı'nı kastediyor) daha o zamanlar delikannıydı" dedi...

Eve gelince, bizim komşuyu, ilçeye gitme hazırlığı içinde buldum.

"Hükümette bir işin var mı görülecek?" dedi. Çünkü ara sıra Eğitim Memurluğu'na uğramasını, resmi yazılarla postayı getirmesini dilerdim ondan.

"Senin var mı hükümette bir işin?" eleyince ben, karısı araya girdi:

"Hükümet aşağı, hükümet yukarı, sütünü mü sağacaksınız hükümetin?"

Sıcağı sıcağına, deminki evde konuşulanlar aklıma geldi.

"Sen hükümeti bilin mi?" diye sordum.

Yanıt:

"Hükümetin nesini bilecemişsim: Sözgelimi şinci bi işin düşse de gidecek olsan, Aksaray'da dayırasında oturuyor..."

Kavga Dövüş

Çok kere kanlı cinayetlerle sonuçlanan çekişme ve dövüşmelerin nedenini ararsanız, bir fındık kabuğunu doldurmadığını görürsünüz. Oysa en küçük bir ağız kavgasının bile sonunda bıçak, tabanca çekilmesi, kafa göz patlatılması olağan hallerdendir. Arkasından da kim bilir kaç kuşak sürecek olan bir kan davası: "Filanca zaman senin emmin benim dayıma şöyle etmiş, böyle etmiş, kor muyum onun öcünü sende..." Bir şeye aklı ermeyen çocuklar bile, en küçük yaştan başlayarak bu türlü telkinler altında büyürler. Yan tutmalar, hısımlar arasında sık sık cinayetler çıkması sürüp gitmektedir.

Efendim, "Deli Memet'i nişanlıyorlar. Arkadaşları, "İlle kuyruğunu doğrult" diye tutturup helva şöleni istiyorlar, işin ardını bırakmıyorlar. "Şimdi olmaz, hele bir sırası gelsin de..." falan diye atlatmaya çalışıyorsa da, olmuyor. Arkası kesilmeyen alaylara, takılmalara katlanamayan Mehmet, usturayı kaptığı gibi Molla Hasarı'ın oğlu Ahmet'in boynuna daldırıyor. Bir gürültü, bir kıyamet... Sonra davadan vazgeçilmesi için bir

yandakiler para ödüyor, öbür yandakiler de bir kulp takıp kaza süsü vererek hastanenin yolunu tutuyor.

Bir başkası: Kundalı'nın köpeğiyle Ak Recep'in köpeği boğuşmaya başlıyor. Baktım, kaşla göz arasında kızılca kıyamet koptu. Ağza alınmayacak küfürlerin bini bir para... Zaten dövüşün tadı da buradadır: Kim daha fazla, daha sunturlu küfür ederse mertlik onda kalır. Sövdükçe çileden çıkarıyorlar birbirlerini. Bağırmaktan iki yandakilerin de sesleri kısıldı. Bütün köylü birikmiş, kavgayı kızıştırıyorlar. Derken bıçaklar, tabancalar görünmekte gecikmedi. Karıların, çocukların taşları vızır vızır işliyor. Kavgacıları ayırmak bahanesiyle ortaya atılanlar da, arada punduna getirip, sağa sola yapıştırıyorlar yumruğu...

Ak Recep'in Hasarı, tabancaya davranıyor. Kundalı da çekiyor kamayı, veryansın ediyor ortalığa... Yaralananların sayısı belirsiz...

Ertesi gün, varını yoğunu satıp rüşvet mi verirsin, yoksa mahkeme kapılarında mı sürünürsün, işin yoksa uğraş dur. Hem maldan ol, hem candan... Neymiş? "Kundalı, köpekleri ayırırken neden ilkin kendi köpeğine vurmuyor?"

Komşu Alayhan köyüne gittik. Sanki yolumuzu gözlermiş: İlk karşımıza çıkan bir dövüş oldu.

Kel Hasarı'la Küçük Hoca'nın Durmuş, aynı ustaya birer sandık yaptırmışlar. Sandıklar da aynı boyda, ama örümcekli ve nemli dükkânda domino oynarken boş durmayıp iddiaya girişiyorlar. "Benim sandık seninkinden fazla alır." 'Yok, benimki fazla alır..." derken ölçmeye karar veriyorlar. Kiminki az alırsa, ötekine bir kilo şeker alacakmış. O sırada biri de, "Boşuna yorulmayın" diyor, "alın size bir kilo şeker parası, kesin bu lafı." Bu söz fena halde onurlarına dokunmuş. Birisi "Ulan benimki fazla almazsa avradımı..." öteki, "Anamı Kabe yolunda zina edeyim ki, az alır da o sandığı kırmazsam..." derken iş büyüdü, gelsin kama, tabanca... Başta iki kişi olmak üzere, yandaşları da ayaklandı ve birbirine girdi. Bütün köylü, dükkânın önüne yığıldı. Küçük Hoca'nın kardeşi, Kel Hasarı'ın oğlunu vurdu kurşunla. Bir sürü de yaralı... Tam o sırada okuldan öğle yemeğine dağılan çocuklar da duydular olayı, onlar da yan tutup taşlarla girişmesinler mi birbirlerine?

Sonuç? Kel Hasarı'ın oğlu ümitsiz durumda hastaneyi, vuran da hapishaneyi boşladı. İş bu kadarla kapansa yine iyi. Artık iki yandakilerden, ne zaman, nerede kim kimi denk getirebilirse elinden geleni komaz ardına.

Vurulan çocuğun babasına, "Hasarı Ağa, neden oldu bu iş?" diye sordum.

"Efendi yavrum" dedi, "esasını sorarsan, sandık mandık bahane. Herkes karnındaki üzüm ekşisini çıkarmak için öküzün altında buzağı arıyor..."

Sigara

Kent ve kasabalardaki cahil gençler gibi, nedendir bilinmez, köyde de çoğu, daha yedi yaşından başlayarak sigaraya alışıyor. Sıtma tutsa, bir hap almaya gücü yetmeyen kıçı yamalı çocukların bile üstünü arasan bir paket sigara bulursun. Tekel kurbanları!

Bırakılması zor, hatta olanaksız denilen şu sigara tiryakiliği üzerinde fazla durdum ben. Köylünün, basımevinde basılmış yazılara hep gökten inme ayet, yani değişmez gerçek gözüyle baktığını bildiğimden, Yeşilay dergisindeki bazı yazıları okuyup açıklayarak, özellikle şu açlıktan soluğu kokanları vazgeçirmeye çalıştım. Beşon kişiye bıraktırmayı başardık. Bir yıldır ağızlarına almıyorlar.

"Vücutça da çok iyiliğini gördük" diyorlar. "Öksürük falan tutmuyor gayri. Göğsümüz saray gibi."

Bunlar arasında sığırtmaç Koca Mustafa var ki, evinde ne bir eşya, ne de bir lokma yiyecek bulabilirsin. Güttüğü ineklerin sahiplerinden her sabah birer ekmek toplar. Sekiz tane de oğlu var. Büyük oğullarından ikisi, Haymana Ovası'nda çobanlık yapıyorlar. Sığırtmaç, onların kazancını sigarasının dumanında savururdu. Gençliğinden beri her gün iki paket! Dudakları, parmakları, yüzü sapsarı. Oysaki, pehlivanı oymuş bu çevrenin bir vakitler... Öyle iri kemikli ki...

İki oğlunu da okula aldık zorla. Hafta geçer, ay geçer, çocukların eli defter, kalem görmez. "Gitsin, gelsin... Vali olacak değil okuyup da..." deyip geçiyor.

Sigarayı bıraktırmak için en çok onunla uğraştım. Sonunda bir gün iyice etkilenmiş olacak ki, boya kutusu tabakayı içi dolu tütünle önüme fırlattı ve kalkarak ant içti. Hemen ocağa atıp yaktık tabakayı. Dört aydır deftersiz olan çocuklar deftere, onun göğsü de rahata kavuştu. Hatta evde yedek duran dört paket tütünü getirdi de, dükkâna birlikte gidip çocuklara defter kalem gibi şeylerle değiştirdik.

Koca Mustafa, "Eskiden ölü gibiydim, şinci çivi gibiyim; nere caksan ora geçerim" diye övünüyor.

Ne zaman, nerede rastlaşsak, "Anana ırahmet" diye hayır duasını alıyorum.

Bin türlü çile arasında yapabildiğim bu ufak tefek şeyler, beni bir çocuk gibi sevindiriyor. Yarın için daha çok şeyler yapabileceğim ümidini uyandırıyor içimde.

Gördükçe, düşündükçe yüreğim parçalanıyor: Günlük yaşamımızda en gerekli şeylerden, iğneden, iplikten, kibritten falan bile yoksun bir halde türlü sıkıntılara göğüs geriyoruz. Köyün üç taş oturakla iki şeker sandığı kırığından başka bir şey bulunmayan dükkânında dizi dizi rakı şişeleri, paket paket sigaralar sıralanmıştır. Millet bin gereksiniminden artırdığı parasını, ne yazık ki, bu zehirlerden esirgemiyor.

Eller gider Mersin’e...

Kadının Önemi

Küçükler, büyüklere karşı çok saygılı köyde. Kadının erkeğine karşı saygısı ise, ondan da çok. Ama kocasından korkusu kat kat fazladır. Oysa uygar yaşamda kadına verilen önemin tam karşıtı, köy erkeğinin gözünde kadının hiçbir değeri yok gibidir. Yalnız yeni evlendiği zamanlar, belki dişilik yanı onu biraz ilgilendirir.

Buna karşılık, kadın erkeğine kul köle olur. Bir dediğinden dışarı çıkmaz. Erkek uzanır yatağa: "Avrat şöyle et, böyle et..." diye buyruklar yağdırır. Kadının haddi mi, "Herif şu da şöyle olsun" demek... Kadının ahlak ve ciddiyeti, erkeğe saygısının derecesiyle ölçülür. Erkek döver, söver, kol kanat demez kırar, ağlatır, sızlatır, beriki "gık" demez. Diyemez ki... Erkeğinin yasakladığı şeyleri yapmamaya çalışır. Ama çok kere, erkek, ortada hiçbir şey yokken, en olmayacak nedenle dövdüğünden, kadın ne yapmak gerektiğini bir türlü kestiremez. "Hayat arkadaşı" kavramını, köy erkeği benimsemez. Yaş ilerledikçe, dişi de gözden düştü mü, tamam...

Kadının gizli yeri ağzıdır. Kadının ağzı başına örttüğü yemeninin ucuyla sarılıyor. Açsa açsa yemek yerken açabilir. Onu da erkekle yemez. Bir ailenin erkekleri ayrı, kadınları ayrı yerler yemeği. Bundan başka sesi de gizlidir kadının. Rastgele herkesle konuşamaz kadın. Hele genç bir kız ya da gelin, kendinden büyük erkeğe, kadına, özellikle akrabaya el ve baş işaretiyle bile meram anlatamaz. Yüzüne bakamaz. Eğer, "dünyada harcadığımız soluğun hesabını öbür dünyada vereceğimiz" doğru ise, köy kadını mutludur, kazançlıdır.

Kara Niyazi, düğün evinin önündeki kalabalığın içinde karısını ağzı açık görünce, hemen eve koşup bir balta sapı getiriyor. Kadın, farkında olmadan açılan ağzını o gelinceye kadar kapattığı halde, kadını kötürüm etti çıktı elalemin içinde. İşin yoksa dert et kendine bu zulümleri!

"Ayıp değil mi?" dedim.

"Ne ayıbı, yavu, bana mı ayıp, ona mı? Eksiğise eksikliğini bilsin" dedi.

Bazan çocuğuna izin almak, hastalığını haber vermek için yanıma gelenler olur. Bütün meramlarını el ve baş işaretleriyle anlatırlar. Bu geleneklerden habersiz biri görse, zavallıyı anadan doğma dilsiz sanır.

Bir de sakal gözetmek geleneği var. Kadın, hangi yaşta olursa olsun, yedi yaşından yukarı bütün erkeklerin sakalını gözetir. Yolda giderken iki yüz adım geride de olsan, sen geçinceye kadar bekler, yüklü olsun, boş olsun. Çünkü herkesin dilinin ucunda hazır duran bir söz var. Hele yanılıp da erkeği geçmeyegörsün; beriki hemen yapıştırır: "Makası amma da keskinmiş be!" Kadının gözü öylesine yılmıştır ki, bu sözü işitmekten. "Biz ağır yürüyeceğiz, sen bekleme, geç" desen bile geçmez. Ağır ağır arkadan yürür. Tıpkı Hindistan'daki paryalar gibi.

Hüseyin Dayımla karısı Uzun Ansa, doktora gidiyorlar ilçeye. Doktor soruyor: "Nen var, neren ağrıyor?" Baş işaretlerinden başka bir karşılık alamıyor. Kocası anlatıyor sonra. Oradan çıkınca, "Kırk yılda bi şehire geldik. Avrada bi halva yedireyim" diye öne düşüyor, helvacı dükkânına doğru yürüyecekler. Bir de dönüp ne görsün, kadın yüzünü duvara dönmüş, ağız yüz sarih, korkusundan, utancından titreyerek bekliyor.

"Giz, neye gelmen?" demiş dayım.

"He anam herif, o kadar erkeğin sakalını nasıl keseyim de geleyim?"

Çocuklar

Topluluktan uzak yaşamak, insanı yabancılaştırıyor sanırım. Bizim okulun orada, üç komşumuz var. Her birinde üçer beşer çocuk. Köyden biraz aşağı ve ayrı düşen bu evlerin insanları, ötekilere göre yaşayış ve görgü bakımından daha geri durumdadırlar. Kışın ancak tek bir gereksinim sırasında evden çıkarlar; helaları olmadığı için, aptes bozmaya. İki yıldır bu evlerin çocukları zihnimi kurcalayıp durur. Ne zaman o yana baksam kapılarının hemen önünde, çocuklar çömelmiş pislemektedirler. Bir içlikle, gömlekten başka bir şey yoktur üzerlerinde. Don hiç görmedim. Belki de hiç giymemişlerdir. Ayaz günlerde işlerini bitirir bitirmez kaçarlar içeriye. Güneşli günlerde biraz güneşlenirler duvar dibinde.

Evin büyükleri de tıpkı çocuklar gibi, duvar dibine çömelirler "gereksinim" durumunda. Sonra kadınlar, ocağın külünü getirip bu tümseklerin üstüne dökerler. Kapı ile pisliklerin arası iki adım ya var ya yok. Kümesin kapısını da açtılar mı, hemen üşüşüyor tavuklar ganimetin başına... Orasını deşip dağıtıp kursaklarını doldururlar. Pisliğin bir kısmı da

bu sırada evin içine yayılıyor. Süpürgeyle, kürekle bunları topladıklarını hiç görmedim. Tınaz gibi yığılıyor kapının önüne, bahara kadar. Baharın, sebze için kullanıyorlar. Bunların üç çocuğu var. İyice yabancılaşmışlar. Uğraşa uğraşa yanıma sokulmaya alıştırdım bunları. Ama dillerini çözemedim bir türlü. Sonra sonra işaretle konuşurken, bazı sözcükleri söyler oldular.

Şeker vereceğimi işaretle bildirdim mi, hemen yanıma koşarlar. Her yanları kir ve yağ içinde. Birer santime yaklaşan tırnaklarını kestim; ellerini, yüzlerini, ayaklarını sabunla yıkadım birkaç kez.

Bir gün babaları çekine çekine yanıma geldi:

"Sana bir ırcam var, efendi" dedi. "Bu çocukları buraya alıştırma. Kovala, öte gitsinler. Şeker meker verip şımartma. Ahlakları bozulur; gözleri açılır, kötü olur."

Pislik işini söyledim:

"Ben beni bileli, bu böyle" dedi. "Didiğin doğru, biraz daha evden uzak olsa iyi emme, gelgelelim efendi, emme'si var işte; hani hal halın ölçüsü derler. Biliyon ya, ayakları tüm yalın evdekilerin, ayazda öte gidemiyorlar."

Ölenler Kalanlar

Komşunun biri de dokuz çocuklu. Biraz sokulgandı, sık sık uğrardı, konuşurduk. Bir gün ikindi üzeri geldi yanıma. Tarım Kredi Kooperatifi'nden üç yüz elli lira para almış. İki yüz ellisini başka borçlara vermiş, onları da kapatamamış; ama yüz lirasını, öküz taksiti için celepçiye alıkoymuş. "Şincilik o da bunu alsın, gerisi de çala çala bir havaya döner bakalım" dedi. Celepçiye bir mektup yazdım. O gece ilçeye gidip mektupla birlikte parayı postaya verecek, Nevşehir’e. Mektubu yazdıktan sonra gidecekti, gidemedi. Mektup yazmama karşılık ne iyilik edeceğini şaşırdı. En sonunda su testisini aldı: "Bunun içindekini döküp taze su dolduracağını" dedi. Gitti.

Az sonra çocuk testiyi getirdi. Ama bir yandan ağlıyor.

"Babam seni çağırıyor" dedi.

Şaşırdım. Şimdiye kadar hiç kimsenin evine gitmedim. İşim düşmedi. Kimin bir işi olsa, burada görüyor. Çocuk da bir türlü susmuyor. Hayır mı, şer mi diye koştum eve. Bir de ne göreyim: Adamcağız ocağın başında bir çulun üstüne oturmuş, gözleri ağarmış kalmış. Karısı, düşmemesi için o durumda tutmuş, iki gözü iki çeşme, çocuklar yere kapanmış tepinirler. Ana baba günü. Nabzını yokladım. Beş dakika içinde göçmüş gitmiş adamcağız.

Önünde sofra bezi açık duruyor. Yanımdan gidince ekmek koydurmuş yemek için. Bir de soğan kırmış. "Üç lokma mı ne alabildi kardaşım" diyor

kadın. "Nasibi bu kadarmış n'apalım..."

Bu arada bana gelen çocuk, haberi bütün köye duyurmaya gitmiş. Konu komşu biriktiler. Adamcağızın geçmişini geleceğini sayıp döktüler ağıtlarıyla. Kimin ne dediği pek anlaşılmıyor, ama karısı durup durup, "Bir kalbur dolusu çocuğu kimlere emanet idip gidiyon?" diye basıyor çığlığı.

O geceyi ağlayarak geçirdiler. Sabahleyin uğurladık yolcuyu. Gelelim kalanlara: On beş nüfus. Celepçinin parası kaldı. O yüz lirayı da beriki borçlara dağıttılar. Üç yüz elli kooperatife, dört yüz de sürekçiye, yedi yüz elli lira borç bırakıp gitti.

Aile başkanları borç harç edip gününü gün ediyorlar, ama bir de ölüm gelip çatınca, ardında kalanlar işte böyle perişan oluyor. Başka bir komşu ile bu sorunu konuşurken, gözlerim yaşarıyordu.

"Boş ver, be herif" dedi. "İşin mi yok! Ölmezlerse bir şey olmaz onlara."

Evet, Nasrettin Hoca'nın eşeği gibi, ölmezlerse bir şey olmaz. Bu sözü söyleyen de, dindarlıkta kimseden geri kalmamak yarışındadır.

Nüfus ve Sağlık Durumu

Evlenen kızın yaşı çok kere on beşten aşağıdır. Kızcağız daha Hanya'yı Konya'yı anlamaya vakit bulamadan everivermişlerdir. İki yıl içinde çöküp gider. Gelin olur olmaz, yakayı, hastalığın pençesine kaptırır.

Bir iki yıl yatalak olduktan sonra ölenlere çok rastlanır. Böyleleri için, "Zaten hastaydı, kocaya varınca hastalığı açığa vurdu" deyip geçerler.

Evlenmek, oğlan evi için bir yıkımdır. Hayvan satar gibi, kızlar için bin liradan kapı açılır, üç aşağı beş yukarı pazarlık kesilir. Bu parayı veremeyenlere "kokmuş" derler ve hiçbir kız babası böylelerinin yüzüne bakmaz. Bu sıfata yaraşır olmamak için de everecek oğlu olan aile, boğaza kadar borca batmayı da göze alarak, hovardalık edip istenen parayı vermekten sakınmaz. Bunu yapamayanların erkekleri de bekâr kalırlar. Bir tanıdık aile var: Çınarlar. Dört kardeş bir evde. Babaları öldü. Çift çubuk hak getire. Onun bunun kapısında çalışırlar. Bunların en yaşlı ikisi evlidir. Küçükleri, biri otuz iki, öteki yirmi sekiz yaşlarında ve bekârlar. Kuruş üstüne kuruş koyamadıkları için, evlenemiyorlar. En büyüklerinin üç oğlu var; on dokuz, yirmi üç, yirmi altı yaşlarında. Her kapıya başvurdularsa da, bu ailenin evlenecek çağa gelmiş, vakti çoktan geçmiş beş bekârı, bir türlü kendilerine bir eş bulamadılar. Duruma bakılırsa evlenecekleri de yok.

Hatta bunların yoksulluk yüzünden evlenemeyişleri o kadar dile düşmüştür ki, köyde bir kirpi oyunu vardır. Bir kişi çula bürünerek kirpi

olur, söylenen türkü hoşuna giderse ellerini kaldırır, oynar. Hoşuna gitmezse pusar ve oynamaz. Türkücü, "Çınarlardan dünür gelmiş - Alın mı, kirpim, saran mı, kirpim?" deyince kirpi yerinden kıpırdamaz.

Böyle evlenemeyenleri bir yana bırakalım da, bir yolunu bulup başını bağlayanlara dönelim: Oğlanı, ivmekten etekleri tutuşarak, daha çocuk yaşta evermiştir anası babası. O da bilmez kadının ve evlenmenin anlamını. Zayıflar, sararıp solar. Böylece gelenek yerini bulmuş olur. Aradan yıllar geçince oğlan, sevdiği bir kızı ya da kadını "kuma" getirir eve. Hoşuna gitmeyen eski karısına da yol verir, olmazsa fazla mal göz çıkarmaz, diye onu da yanında alıkor. Zaten, resmi nikâh diye bir şey bilmezler. Hepsi de imam nikâhı ile evlenmişlerdir. Ama ikinci bir karı getirebilenler, ancak eli biraz para tutanlardır. Çokluk, boğaz derdini düşünmekten, daha başka isteklerini gerçekleştirmeye olanak bulamaz ve "kısmetim buymuş" diye, ilk karısının yanında kocar.

Karısı ölen bir erkek için bile, yoksulsa, yeniden evlenmek gerçekleşmeyecek bir düştür. Oysa, ölen erkek olursa ve kadın da henüz gençse, boğazına kadar borca gömülmüş olan kız babası, buna neredeyse sevinir ve hemen dul kızını yedeğine alarak -sözgelimi- pazara çıkar.

Evlenme yöntemlerindeki bu karışıklığın doğum düzensizliğine neden olduğu kadar, ölümlerin çoğalmasına da yol açtığı bir gerçektir.

Bugün Demirci köyünde, evli erkekler sayısınca dul erkek vardır. Bunların çoğu 10-20 yıldan beri yalnızdır. Buna karşılık, babası evinde değerine satılmayı bekleyen kız ve kadınların sayısı da az kabarık değildir.

Ölümler - Doğumlar

Kapı kapı dolaşarak, muhtardan ve bilenlerden araştırarak, öğretmenlik ettiğim Nurgöz köyü ile doğduğum Demirci köyünün ölüm, doğum durumunun sayılamasını, geçen dört yıllık bir süre için oluşturdum. Aile başkanlarının adlarıyla birlikte bir bir saptanmış durum, cetveller halinde elimizdedir. Bunları uzun boylu buraya geçirmektense, sonuçları sunmayı daha uygun buluyorum:

Demirci köyünün 350 ailesinde, dört yıl içinde 226 doğum olmuş, bu yıllar içinde doğan çocukların 81’i ölmüştür. 145’i yaşamaktadır. Aynı süre içinde daha önceki doğumlulardan 53 kişi de ölmüş, böylece 226 doğuma karşılık, 134 ölüm olmuş, yani köy nüfusu dört yılda 92 kişi artmıştır.

Ölen çocukların büyük çoğunluğu, doğdukları yıl içinde ölmüşlerdir. Bunların bir kısmı doğum sırasında, bir kısmı da bakımsızlık yüzünden doğumun ilk aylarında yitirilmektedir.

135 evli, 700 nüfuslu Nurgöz köyünün ise, 97 evinde, dört yılda doğan 163 çocuktan 67'si ölmüş, 96'sı sağ kalmıştır. Yine bu süre içinde ölen yaşlılar da 40'ı bulduğundan, 163 doğuma karşılık, köyde 107 ölüm olmuş, dolayısıyla köy nüfusu dört yılda 56 kişi artmıştır.

Dört yıllık bu dönem içinde, doğan çocuklarda ölüm oranı, Demirci köyünde % 36, Nurgöz köyünde % 41 'dir.

Görüldüğü gibi, oranlar hayli yüksektir. Türk köylüsü doğurgandır. Bulaşıcı hastalıkları olmayan (bizim köyler öyledir) yerlerde en kötü yaşam koşulları içinde bile, yine de artmak olanağını bulurlar. Ama" çocuk ölümlerini önlemenin çaresini bulmak gerekir...

Köyde çocuk bakımı bilgisi hemen hemen yok gibidir. Zaten olsa bile yaşam koşulları, geçim zorluğu, bu bilgiyi uygulama olanağından köylüyü yoksun kılıyor. Doğumun daha ilk günlerinde çocuk, mikrop alıp ölmemişse, besinsizlikten zayıf düşüyor. Kışın soğukta iyi ışıklamadığından ya da duman ve havasızlıktan ölüyor. Yazınsa, anasının çocuğuyla uğraşacak vakti yoktur. Herkes gibi o da, sebze bakma, arpa yolma, ekin biçme, harman gibi, bahardan başlayıp güz sonuna dek süren türlü çalışmalara katılarak, sabahtan akşama kadar didinmek zorundadır. Ana, çocuğunu seleye koyarak sırtına vuruyor. İş yerinde akşama kadar uğraşırken, çocuk da Allah'ın kırında, bir köşede ağlayıp duruyor. Kadın, ancak bir kere ayakta şöyle bir emzirir. O da sütü varsa. Çoğu anaların, iyi beslenememeleri yüzünden sütleri de gelmez. Ne yiyorlar ki, süt yapsın: Hıyar ekmek, soğan ekmek, olmazsa yavan ekmek...

Yaz aylarında ölen çocukların onda dokuzunun ishalden gittiği sonucuna vardım. Bir çocuk ishale tutuldu mu, ümidi kesiyorlar ve de gidiyor.

Şu halde ölümlerin asıl nedeni, yoksulluktan. Çocuğunu saracak iki metre bez bile bulamayan, ana sütü yerini alacak sağlığa uygun süt ve mamaları edinmeyi aklına bile getiremeyecek olan ana babalar ne yapsınlar? Nasıl korusunlar çocuğu?

Biraz büyüse çocuk, aççıplak da olsa, doğanın güçlüklerine göğüs gerecek kadar kuvvetlenebiliyor. İlk yıllardaki büyük tehlikeyi atlatabilenler, kocamadan ölmeyeceklerine bir dereceye kadar güvenebilirler.

Bizim Notlar

Kel başa şimşir tarak ya... Okula bir saat alalım diye tutturduk, kime anlatırsın? Karatahta, sıra gibi şeylerin gerekliliğine bile güç inanan

insanların, böyle bir lükse karşı gelmelerinden olağan ne olabilir? Köy İhtiyar Kurulu, "Bu düpedüz eziyet gayrı" diye kestirip attı. "Saat da ne olacakmış!... Bu köy, Nuh Nebi'den beri, Allah’ın bozulmaz saati ile geçinmiş de, bu gâvur okumasının ağzına eğri mi geliyor?"

Muhtar ilçeye gidince, bizim Gezici Öğretmen’e sızlanmış: "Boyuna benden saat maat isteyip duruyor, aklına bunu koydu bu kez de. Sütünü mü sağacak, nidecekse..." Ve rica etmiş: "Gözünü seveyim efendi, ona bir kâğıt yazın da vazgeçsin bu saatten, ben her gün eşşikteki bele gün gelince, bekçiynen haber ileteyim. Maksat vakıdı bilmek değil mi? Bir de oradan masraf açılmasın..."

Gezici, Varlıkta çıkan bizim notlar arasında "Köyün Saati" konusunu okumuş olacak. "Gerçekten sizin köyün vakti zamanı belliymiş yahu!" diyor. Gezici'den duyar da, durur mu muhtar? Yazı işini köyde de yaymış hemen:

"Keleş Hoca’nın saatini yazmış."

"Nasıl yazmış?"

"Eski demiş. Camı yok, demiş. Tepenin gölgesine bakar kıldırır namazı demiş..."

Keleş Hoca’yı deli edecekler... Her ağızda bir hikâye. "Ne bilmiş köyün vakit yerlerini be öğretmen!" Buna gülüp geçildi.

Ama öteki yazılardan da haberleri oldu. "Toprak Sorunu'nu muhtarın odasında okuduk. "Tamam böyle olmadı mı ya gonşular?" diye bastı kahkahayı Ali Çavuş. Eve gidince karısına, "Sen, beni gayri hor görme" diye övünmüş. "Benim adım ceridiyelere geçti, sen ne diyon..."

Çimliköy’de de okumuşlar bu yazıyı. Bizim köylülerin onlara "hıyanet maksadıyla" ettikleri gizli yemini açıklayan bu yazıyı öğretmen arkadaşımdan alıp, onu tanık tutarak donatıyorlar bir dilekçe, "Sonunda şayet böyle bir olay daha olursa, suçun kimde olduğu bilinsin."

Bizimkilerin etekleri tutuşmuş. Beni çağırdılar. "Nidecaak şimdi, köyün sırrını ele vermenin sonu budur işte, efendi!"

Baktım işin sonu kötüye varacak... Siz merak etmeyin, şöyle olur, böyle yaparız, diye bir söylev çektim. Ama havayı yatıştırıncaya kadar göbeğim çatladı.

Efendim, bizim arkadaşlar Hacı Ahmet’in Memiş'ine de duyurmuşlar: "Senin güdük eşeği yazmış. Eşek koşar çifte demiş."

Yakalamış Memiş, babamı:

"Söyle oğluna, edebiyle otursun oturduğu yerde. Bak bi, millet onu ne kadar sayıyor. Söylediğini bilmeli bi adam. Nesine gerek benim eşek? Eşek koşarım, kedi koşarım, o benim bileceğim iş. Kapısına varıp ekmek istersem, virmesin."

Babamı doldurmaya yetmiş bu söz:

"Sen adam olman, oğlum. Tobeler ki, olman. Ben açık söylevim. Ulan, el kendisini büyütmeye çalışır, sen de gider milletin durumunu dillendirirsin."

Memiş gezdiği, yürüdüğü yerde atıyor artık yüksek perdeden:

"Benim ölüzgârımınan harman savrulmaz. Biliyon mu beni. Baha Hacı Ahmet'in oğlu dirler, daha olmazsa çatını ayırıveririm ben adamın."

Memiş'i de yatıştırmak için az dil dökmedim.

Gelelim Badı Mıstık'a. Bu yıl harman kalkar kalkmaz unu tükendi yine. Evde ekmek yok. İki posta topladılar. Ama sekiz baş nüfusa ne dayanır? Sonunda, "dört yıl sonra düğün yapmak koşuluyla" on yaşındaki kızı Ayşe'yi, yüz liraya sattı. Belki bahara kadar yeter bu para.

Ona da duyurmuşlar. "Ulan Ismayıl" demiş babama. "Bre kardaşım, ben elin içine çıkamıyom, o gitmiş bilmem nerelere ilaniyet vermiş ki, benim ekmeğim olmadığını. Bunlar iyilik getirmez. Allah da kayıl olmaz buna, kul da. Ne der bunu okuyanlar yavu? Mamıdefendi hiç sonunu düşünmüyor herhalde!"

Sonra eklemiş: "Geçen gün duyunca, beynimin kapağı attı valla. Doğru evinize varıp çatacaktım. Ulan eşşeoğlu eşşek diyecadim, Mamıdefendi'ye. Tükendiyse benim unekmek tükendi. Sana bok yemek düşer. Gine inneallahıma sabrettim. Şahabının hatırı üçün köpeğine taş atma, demiş atalar. Sen olmasaydın Ismayıl, komazdım ahdimi!..."

Babam yine köpürmüş geldi:

"Gövdeyin hayrını görme, başka bişiycaaz demem, e mi! Baba bulundurmuş Allah... Oğlun deli neynesin malı, oğlun akıllı gine neynesin malı... Deli evlat kahrı çekmekten zor bi şey yokmuş konşular: İllallah dedim gayri... Beri bak oğlum: İnsan kapı komşusunun sırrını açığa vurur mu?"

Bir hayli de Mıstık'a dil döktüm. Biraz yatıştı:

"Seni çok severim, gine hoşlanırım; sen en dar zamanda bana iki paket tütün almış adamsın. Ama ıcık kendini kollasan ya!"

Hangi birisini sayayım? Notlarda ele aldığını her konu için bir kez öldürseler, şimdiye kadar elli kez ölürdüm. İlçede birisi "bit konusu"nu

muhtara açıklayarak okumuş, sonra da dergiyi eline verip bana göndermiş.

Köy odasında çat pat okutmuşlar birisine. Hepsinin tepesi atmış:

"Bizim öğretmen delirdi mi ne etti yavu?" demişler. "Çocuk yapmaz yaptıklarını."

Molla Mehmet, "Benim odamın bitlendiğinden ona ne?" diye söylenmiş. Hüseyin Ağa da, "Benim paçamdaki bitten ne istiyor" diye öfkelenmiş. "Biz şunun şurasında, zor kıt geçinelim diyok; o da gidip bizi irezil ediyor elalemin içinde."

Gani Çavuş'u göndermişler, geldi. Şu sözleri söylemeye memur etmişler:

"İyi, hoş... Allah irazı olsun, her huyunu çok beğeniyok. Pınara giden karıya kıza da yan baktığı yok. Kuru mektebin içinde evliya gibi geçinip gidiyor; biz olsak çatlardık. Bi de bu huydan vazgeçse..."

Bizim evde hele, hiç dirlik yok bu yüzden. Anamla, babamla pençeleşmediğimiz dakika olmuyor. Gülüp geçeyim diyorum; "Bize gülüyor, bizi hor görüyor" diye kızıyorlar bu kez. Bizim köyde birkaç tane öğretmen arkadaş var. Onlar da fit sokmadan geri durmuyorlar hiç. Bir tanesi gelmiş, anamı kışkırtmış: "Atike Nine, tandırınızı yazmış Mahmut, ocağınızı yazmış. Pencerenizi, evinizi, hep yazmış."

Anam başlıyor ilenmeye bu kez de:

"Allah ellere evlat vermiş, bana da kara kara taş vermiş. Seni bana vereceğine, kenefe bi fazla gideydim keşke. Köylü de irezil oldu senin yüzünden, biz de."

Derdini anlatamazsın. Gülüp geçsen olmuyor. Bu yoksulluklarından utanmanın onlara düşmediğini ne bilsinler... Bir fasıldır gidiyor.

Sonra okul işi...

"Yazmış, onu da yazmış. Hökümetin duymadığı ne kaldı da, o kalsın! Üstünü kamışla örttüğümüzü, paramız olmadığından yaptıramadığımızı, hep, hep yazmış!"

İlçede öğretmen arkadaşlar da bizim yazıları görünce alaylı bir türkü tutturmuşlar: "Amma da boktan konulara kafa yormuş ha!" diye şaşıyorlarmış. Bir öğretmen arkadaş getirdi bu muştuyu: "Canım bunlar nasıl yazı!" diyor. "Valla arkadaş, orda ortada okunurken biz bile utandık. Neymiş, parayı dana yemiş. Hay yiyemez olaydı o dana..."

O para ve dana öyküsü de ayrı bir güldürü. Hani parasını danaya yediren kadıncağızı anlatmıştım ya. Ona da duyurmuşlar bunu. Eve baskın

verdi Kişgilli Karı: "Benim para, benim dana..." diye öfkeyle çıkışmasının fayda vermeyeceğini anlayınca, başladı yalvarmaya:

"Kurban olanı Mamıdım. Acep hökümetten bir ziyanlık olur mu ki? Parayı yidirdi diye, mapus ne yatırmazlar mı ki bizi? Kırca'nın oğlu Mırtaza, 'Mapus olun' diyor bana... Ee? Ne olur söyle kuzucazım: Sana yımırta pişiririm, kızımı veririm valla? Senden iyisine mi verecem. Sen beni kurtar!"

Yani, bir tek Gani Çavuş çıktı içlerinden halden anlayan. Yanlış anladıklarını, bu yazılardan ereğin, kendilerinin, yani köylülerin çıkarını kollamak olduğunu, her zaman ve her yerde dilinin döndüğü kadar köylüye anlatmaya çalıştığı gibi, bana da, "Boş vir efendi, bildiğinden şaşma. Sen de bizim için uğraşıyon" diye teselli veriyor.

İnanışlar

Din konusunda bir manzumeyi ince karton üstüne basmışlar, pazarda on kuruşa satıyorlar. İlçeye kaç kere indimse, her keresinde o ince suratlı adama rastladım. Kucağı o kartonlarla dolu olduğu halde, yüksek sesle ezberden okuyor. Öyle yanık, uyumlu bir sesle söylüyor ki, gelen geçen birer tane almadan edemiyor. "İbret almak istersen ölüm yeter... Nâri cehennem yeter; akibet gözünü doyurur bir avuç toprak... " diye avaz avaz bağırdıkça halk çevresine birikiyor.

O böyle satadursun, gittiğim her yerde bu kartonlardan bir tanesini asılmış gördüm. Otelde, handa, dükkânda, evde... durmadan, üst üste okuyorlar.

Köylüler duya duya ezberlemişler neredeyse... Tam bir yıldır pazaryerinde hiç durmadan bağıran bu adamın sesini duymayan köylü kalmadığı için, hepsi edinmişler birer tane.

Son zamanlarda kaç köye yolum düştüyse ve kaç yere girdirme, hepsinde birer tane asılı gördüm. Oturdukları yerden heceleyip sökmeye çalışıyorlar. Dinleyenler de başlarını sallayıp hoşlandıklarını belirtiyorlar. "Bi oku açıktan da dinleyelim" diyorlar. Yüz kere dinleseler usanmıyorlar.

O satıcı adamın uyumunu tutturup okudum mu, alıyorum hayır dualarını. Alanların çoğu, okuması olmayan takımından. Yine de asmışlar bir köşeye. "İçinde Allah'ın, peygamberin adı var. Evin bereketi kaçmaz" diyorlar.

Bizim Demirci köyünde, muhtarın odasına girdim. Bir karışıklık, bir patırtı gürültüdür gidiyor. Yıkacaklar odayı neredeyse. Hepsi de, bir sorunu için yakınmaya gelmiş. Ne söven belli, ne sayan. Ben içeri girince muhtar,

"Durun!" diye bağırdı. "Mamıdefendi, şu karşıdakini oku da bi, dinlesin ağalar."

Gürültü kesildi. Ben de makamla okudum. Bir de baktım ki, deminki öfke ve gürültüden hiç eser kalmamıştı. Lokma hırka davaları unutulmuş, cenneti âlâ hülyası sarmıştı hepsini. Muhtar, "Hadi, kavgayı bırakın da uyuşun, bakın ne diyor duvardaki" deyince dua ettiler:

"Babana irahmet, bizi kurtardın efendi, sabahtan beri birbirimize girdik" diye birer birer dağılıp gittiler.

Muhtar, "Şu duvardaki yok mu, okuduğun" dedi, "iyi bil ki, candarmadan değil, ordudan daha kuvvetlidir."

Benim Cinler

Tatildeyiz, ama gündüzleri işe güce koşmaktan, okuyup yazmaya vakit bulamadığını gibi, bulsam bile, gürültü patırtı arasında olmuyor. Bir göz ev... Her şey onun içinde ve karmakarışık bir halde. Kaç kere, şöyle bir düzene koyayım evi dedimse, anamla bozuştuk. Baktım, ertesi gün yine her şey eski haline dönmüş.

Evde yalnız kalsan bile, yine okuma yazmayla uğraşamazsın. Ortalığın karışıklığından geçtim, kapıyı açmasan karanlık, açsan tavuklar hemen içeri doluyor. Tavuk kovalamaktan başka, bir işe bakabilirsen bak.

Onun için okuyup yazmaya en elverişli vakit, geceleri. Yazın bu serin gecelerinde babamgil damın üstünde yatıyorlar. İçerde ben tek başıma kalıp da, gecenin sessizliğine bürününce kendimde bir rahatlık duyuyorum. Artık okumaya yazmaya sıra geliyor. Okumak neyse, yatakta da olur, otururken de... Ama yazmak bir sorun! Yazmadan da olmuyor. Bir el dürtüklüyor içimden. Her gördüğüm insan, hayvan, eşya sanki, "Beni dile getir" diye sesleniyor bana. Anadolu'nun bilinmeyen köyünü anlatmak istiyorum. Yoksa bu sıkıntılı durumda, insan bildiğini de unutuyor, iki sözcüğü bir araya getiremiyor.

Şöyle bir yerleşemedim gitti. Kitapları, kâğıtları filan bavuldan çıkarıp bir köşeye, garip kuş örneği yuva kuracak olsam ertesi gün her biri bir yana savruluyor. Çocuklar, kaptıkları gibi uçuruyorlar dışarıya. Başka çare olmadığı için, her keresinde bavuldan çıkarıp yerlere yaymak, işim bitince yine toplayıp bavula yerleştirmek gerekiyor.

Yumurtlayacak tavuk gibi, yazacağını konular kafamda sıralanırken, akşamı dört gözle beklerim. Akşam da anlattığını gibi, yazabilirsen yaz. Dağınıklığa da katlanır oldum. Ama üstünde yazacak bir şey olsa. Masa, sandalye gibi şeyler ne gezer buralarda!

Bir aralık iki taş getirdim dışardan. Karşılıklı diktim; bir tahta bularak ikisinin üstüne oturttum. Oldu sana bir masa. Daha iyisini aramayacağını, ama iki gün içinde babam kaldırıp atmış dışarı, "Ne edeceğini şaşırdı gayri bizim oğlan!" diyerek.

İki kötü bavul var. Onları üst üste koyarak, masa yerine kullanmak istedim. Altıma da bir yastık aldım, oturmak için. Birkaç gün de böyle geçti; bu da sökmedi. Hem çok sıkıntılı oldu.

Son çare olarak -şu satırları öyle yazıyorum- çulun üstüne bağdaş kurup oturuyorum. Büktüğüm dizlerimin üstüne bir kitap alıp onun üstünde yazıyorum.

Bunlar da kabulüm, yeter ki...

Babam, bir gece damdaki delikten bakıp da, geç vakit hâlâ ışık altında oturduğumu görünce huylanmış. "Cinler yatırmıyor" diye hemen koşmuş Kalemci Hoca'ya, benim için muska yazırmaya.

Hoca ne düşündüyse düşünmüş, vermemiş muskayı. Öğretmen olduğumdan çekinmiş olacak. Bu kez de babam ona içerlemiş:

"Âleme yazar, bize yazmaya geldi mi zimin ağrısı tutar deyyusun! Sanki bizimki para değil!..."

Asıl bunu duyunca cinlerim başıma toplandı.

Keramet

Bizim köye pek yakın olan Boyalı köyünde, bir Şeyh Murat Hoca var.

Bir de baktık Murat Hoca'nın ünü göklere çıkarılıyor: Efendim, ermişmiş, meleklerle görüşürmüş falan... İşin aslını araştırdık. Meğerse cerre çıkan bir hoca, bunun evine konuk olmuş. Murat Hoca, sobayı doldurduktan sonra yolcuya dönmüş: "Hoca, çıkar bakalım kibriti" buyurmuş. Rastlantı olacak, onda da kibrit varmış; çıkarıp vermiş. Odada başkaları da bulunduğundan, şaşıp sormuşlar Murat Hoca'ya:

"Ne bildin kibrit olduğunu misafirde!"

'Yatıp kalkıp Allah diyoruz be, onu da mı bilmeyeceğiz" demiş.

İşte kerameti ortaya çıkaran olay bu...

İçten - Dıştan

Bizim köyden yararsız bir çay geçer. Çaya yakın yerlerde ekin biçenlerin oruçlu olanları, günde iki üç kere çaya dalarlar, hiç soyunmadan. İçleri zaten yanıyor. Üstleri kurudu mu, dışları da cayır cayır yanmaya başlamıyor mu, haydi bakalım "cup" suya... Kadın, erkek herkes girer. Anam, kaç kere çıkamamıştır da, kolundan tutup çıkarmışımdır.

Ya da testileri doldurup doldurup başlarından aşağı boca ederler, biraz can bulurlar. Orucu bozdun mu, yan yan bakarlar adama. Gelen atar lafı, giden atar. Bizim Cinavların Honnuk Dede durur mu hiç, oruç yiyenleri görür de:

"Böyleleri sacın üstünde yanıp kavrulurken şu suya tumanlar yok mu, cennetteki çayırın çimenin arasından onları seyredecekler. Allah'ın verdiği canı Allah'tan esirgeyenleri..." der.

Kör Talas

Üç gün yaman poyraz esti. Kimini ağlattı, kimini güldürdü. Deli Ahmet'in "Hüso", satlıcan (zatülcenp) oldu. Koş ilçeye, git ile, zor kurtardılar. Ama bir yandan da dayanılmaz sıcaklar azaldığından, oruçluların yüzü güldü. Kör talas (hortum) göğe yükselirken kıvradıverdi mi, "vuuu" diye, demetler de darmadağın oluyor. Elinde olmadan bakıyor insan. Meğerse babam çileden çıkarmış ben kör talasa baktıkça:

"Kör domuz baktıkça keyfe gelir. Bu desteler hep senin yüzünden dağılıyor, sen de bizim gibi bakmasan bir şeycik olmazdı."

Sonra demetler dağılırken, öte yana çevirmeye başladım başımı.

Öyle Ya

Akbayır'da çavdar biçiyoruz. Bunaltıcı sıcak var. Bir gün önce, Göbekli Tepe'de arpa yolarken poyraz biraz okşuyordu. Babam dünkü serinliği özlüyor: "Bugün hava ne kadar sıcak be!" diyor.

Oysa, bulunduğumuz yer, tepeler arası bir çöküntü. Dünkü arpa tarlası ise tepenin üstünde.

"Baba, o tepenin başı şimdi yine serindir. Burası yüksek değil de ondan!"

"Lan oğlum, Allah'ın işine akıl erdirmeye başlama, anladın mı? Burası sıcak olur da, orası serin mi olur? Ulan oranın Allah'ı ayrı mı?"

Ocaklar

Havagazı ya da elektrik ocağı sanmayın, ne gezer burada öyle şeyler! "Ocaklar", yani derde derman ocakları, çevremizde gıvıl gıvıl.

Adamın dizine sızı, gözüne boz iner, karnı ağrır, bilmem daha nesi olur; haydi ocağa...

Tanınmış ocaklardan yılancık ocağı bizim köyde. İnsan uğramadığı gün olmaz. Para vermezlerse dertleri geçmez. Az verirlerse de geçmez. Şimdi, bir kişiden en aşağı bir lira alıyorlar.

Sızıdan kan alma ocağı Kızılkaya köyünde. Bu köy, bizim köye yakındır. Öte köylerden gelenler bir yana, bizim köyden de her gün gidenler

olur.

Gelincik ocağı, Yuva köyünde. En çok da oraya giderler. Bütün bu ocaklarda her derde bakılır ya, bazılarının uzman doktorlar gibi ayrı şubeleri var.

Ocaklara, gelişigüzel çıkıp gidilmez. Remil atılır. Bir kaba biraz su konur. İçine iğneler bırakılır akşamdan. Uçları, ocak bulunan köylere çevrilir. O dert hangi ocaktan geçecekse, iğnenin o yanı, geceleyin paslanır. Hasta o ocağa gider sabahleyin...

Geçende anamın, "İlle sende gelincik var, bir ovalat" diye tutturmasına dayanamayarak, bir de ben ovalattım karnımı. Biz de verdik lirayı.

Bu işte tek keramet, elde imiş. Ölenler kalanlara elini veriyor, böylece ocak tükenmiyor ve dolayısıyla hasta da tükenmiyor... Öyle öyle geçip ve geçinip gidiyorlar.

Şeyh Salgını

Bizim çevrede tam anlamıyla bir şeyh salgını var. Ama bu şeyhler de bilmiyorlar, hangi tarikattan olduklarını. 1947 yılının Eylül ayında gezdiğim on bir köyde, gezmeden bildiğim yine yirmiye yakın köy içerisinde, en az şeyh, Hıcıp köyündedir. Elliden fazladır. Köy, yüz elli evlik. Çoluk çocuk tarikata heves etmekte ve girmekte. Tarikat ilişkinlerine bizde şık, yani şeyh derler.

Bir karış sakal uzatıyorlar. Görünüşte, dünyada gözleri yoktur. İşi ermişliğe vurmaktalar.

Bütün bu köylerde, bunların işleri sabaha kadar kudüm çalıp ilahi çağırmak ve sesleri kısılıncaya dek zikretmek.

Bu şeyhlerin asıl başları, Çekiçler köyünden Mehmet Efendi. Çok saygın bir kişiymiş. Tarikata girmek isteyenler, bir anmalık ile gider, elini öper, öğüt alırlarmış. Anlattıklarına göre bu zat, cuma namazlarını Kabe’de kılarmış...

Sağdan soldan, akın akın Mehmet Efendi'yi yoklamaya geliyorlar. Öyle çok dolaşmazmış. Şereflendirmesi pek az köye nasip olmuş. Akla gelmedik anmalıklar bulup getirirlermiş ziyaretçiler.

Kışın köy odasında otururken, bu başşeyhi yoklamaya giden bir küme insan uğradı. Sabahtan beri yağan yağmur, perişan etmiş bunları. Bizde konakladılar.

Bu yağmura, fırtınaya çok seviniyorlar: Allah onları sınamaktaymış, "Bakalım, bu hayırlı yola çıktınız; korkacak mısınız, yılacak mısınız, yılmayacak mısınız?" diyormuş sanılarınca...

On üç kişiydiler. Hepsi tarikatta. Bizim deyişle, hepsi "şık." En küçüğü on dokuz yaşında; tam hafız...

Geldikleri yer, Amarat ve Yeşilova köyleri... Bizim köye beş saat çekermiş yaya.

O gece, on dört kişi bir odada yattık. Biz zaten kalenderin kalenderi olduk. Gel de olma istersen! Odaya altı yatak sığdırdık. Ben de alt tarafta, tahtalının üzerine çektim yatağımı.

Az dinlendiler, kalktılar. Birisi, iki demir aldı eline, birbirine vurup ses çıkarıyor. Adına çarpana mı, ne diyorlar. Birisi de kudüm aldı. Hafız da veryansın etti:

Gökyüzünde İsa ile Tur Dağı'nda Musa ile Muhammet Mustafa ile Zikredeyim Mevlam seni.

Tarikat Konusu

Bu yıl, kışın uzun sürmesi ve ekinlerin bataktan kurtulamaması yüzünden tarikata girmeyen hemen hemen kalmadı gibi bir şey. Öyle ya! Bu kışı Allah niçin gönderiyor? Kulları kendisine yüz çevirdiği için.

Tarikat ehli çoğalınca, Mehmet Efendi, bu insan sürüsünü sağmaya tek başına yetişemeyeceği için, yardımcı çobanlar aldı yanına. Her bölgeye bir baş atadı. Tarikata girecek olanlara öğüt vermek hakkını bunlara verdi. Bizim köye "Şık Çavuşu" adıyla, Veli Hoca’nın Hacı Hüseyin verildi. Hacı Efendi, Boyalı köyünde Şık Murtaza Hoca'yla değeyde bulunuyor. O da, doğrudan doğruya Mehmet Efendi ile. Yani Murtaza Hoca’yı bölge başkanı yapmış. O da, her köye ya da birkaç köye bir çavuş atamış.

Hacı Efendi, herkesten önce camiyi boylar. Daha güneş eşikteki bele gelmeden girer içeri. Halk birikinceye kadar orada üğrünür, sallanır, kendini titretir. Namaz vakitleri dışında bütün işi de, ötekinin berikinin ardından koşmaktır. Allem eder kallem eder, herkesi tarikata girmeye kandırır. Ondan sonra bu razı ettiği adam bir hazırlık yapar. Murtaza Hoca’nın yanında neler söylenecek, nasıl davranılacaksa onları öğrenir. Sorup soruşturarak, neler götürecekse onları bulup buluşturur bin güçlükle, sonra gider öğüt almaya. Artık listeye geçmiştir, adı önce başşeyhe, sonra da bütün köy halkına, hatta çevreye duyurulmuştur. Onun için öğüdü alıp geldi mi, başlar sakalı uzatmaya. Ondan sonra efendim, gider üç dört gün gezer köy köy. Öyle ya, öteki tarikat ehliyle tanışmak gerek. Bu gezide doksan dokuzluk bir tespih elde etmek baş düşüncesidir. Sonra da aptes, namaz derken, tam istenilen bir "şık" olur.

Hacı Efendi’nin kandırıp avcunun içine alamadığı, ancak birkaç kişidir. Örneğin, Gani Çavuş'la kardeşleri.

Gani Çavuş, şıkların suyunca davranmasını bilir, onlardan saygı görür. Der ki:

"Allah hu,

Pilav su,

Allah hay!

Kahve çay!

deyip zikretmekle iş bitmez. Kalbinizi düzeltin önce. Köy köy kıç sallayıp gezeceğinize, çiftinizi çubuğunuzu düzeltin. Bak bakalım Allah kimi severmiş."

Öteki telkinlerin yanında, bu sözlerin fazla bir etkisi olmuyor, gülüp geçiyorlar. Bu tarikata girenlerden sormuştum. Hacı Efendi neler söyleyip kandırıyor diye. Aşağı yukarı hep şu yanıtı aldım:

"Şık Efendi’nin dediğini tutanın, gittiği yoldan gidenin bi milyon günahı olsa, yine cennete gider. Eski günahları silinir, sonrakiler de gayıta geçmez."

Ama bunlar temizliğe filan özenmedikleri gibi, işlerinde de hileden, hırsızlıktan sakınmazlar. Biraz temiz ve çekingen olanlar tarikata girdikten sonra, bu erdemlerini de yitiriyorlar... Hele pislikten hiç sorma. On beş yaşında bir oğlan sakal uzatırsa neye benzer? Şempanzeye dönüp çıkıyorlar. Başşeyh söylemiş ya: "Sakalı uzattıktan sonra, ne yapsan doğaldır, sakıncasızdır, doğru cennete gidersin." Ne de kolaymış ya, şu cennete girmek...

Hacı Efendi'yi denk getirip bir gün, 'Yahu, şıklık demek kısaca temizlik ve doğruluk demektir. Sizinkiler hep tersine gidiyor" dedim.

"Aman, gâvur olursun Mamıdefendi" dedi.

Köy odasına gidince hemen basmış yaygarayı, benden için: "Kuran’ı da, ayeti de, Allah’ı da; her şeyi inkâr ediyor."

Kabak Tadı

Tarikata girenler, işten güçten ellerini çekiyorlar artık. Aralarında birlik kuruyorlar. Ellerine bir de kudüm aldılar mı, "Haydi bugün falanca köye!" Üçbeş gün o köyü çalkaladıktan sonra, oradakileri de alıp, haydi başka köye. Birkaç köy dolaşınca yüz, yüz elli kişilik bir topluluk oluşuyor. Oradan da toptan, haydi bakalım Çekiçler köyüne, başşeyhin karşısına çıkıyorlar. Bunca insan nerede konaklar, ne yiyip içerler diye düşünmeyin.

Keramet inanışı belli ya. Gereğinde aç dururlar, duvar dibinde yatarlar. Kendilerini cennette saydılar mı, olur biter.

Bu geziler sırasında Mehmet Efendi'ye çeşitli anmalıklar toplanmıştır. Herkesin sırtında bir torba, Yemen çölünde askerlik yapmaya gidiyorlar sanırsınız. Gezdikleri köylerde dilenip devşiriyor, başşeyhe götürüyorlar. Ahmet, Mehmet de veriyor. "Havaya gitmiyor ya verdiğim" diyorlar.

"Şık efendi ermiş kişi. Bugün bir dova etse, gökten nimet yağar."

Öyle olduğu halde, neden yokluktan bir türlü kurtulmadıklarını hiç düşünmüyorlar.

Geçen yıl, Şık Mehmet Efendi’nin özel izniyle, birkaç kişi para topladı köylerden. Başvurdukları yol şu:

Goygoycular muhtarın odasına gelirler. Bir el sıkışma, bir kucaklaşmadan sonra başköşeye otururlar. Sonra şeyhin imzasını taşıyan kâğıdı çıkarıp gösterirler. Muhtar bir konuşma yapar komşularla. Ya komşular kendileri getirir zahireyi, ya da o köyün şıklarından birkaç kişi, eşeklere heybe atarak köyü dolaşıp toplarlar fakir fukaradan. Vermeyen de bulunmaz hani. Mehmet Efendi’nin adını duyan, bir şeyi olmasa, ağzındaki lokmayı çıkarıp vermeye hazırdır. Köy odasında bekleyen toplayıcıların önüne yığılan sadaka, köyde zengince birisine satılarak paraya çevrilir, bu parayı keselerine dolduran goygoycular, başka bir köye yolcu olurlar.

Bir önceki toplayıcılar, "Mehmet Efendi’nin bin lira kadar borcu var" diye davranışlarına gerekçe göstermeye, halkın ilgisini çekmeye çalışmışlardı. Üç gün içinde bin liradan fazla para toplandı. Gözüne girdin mi, millet dağları düz eder vallah... Bu cömertlikten köyün, köylünün kalkınması için yararlanmayı bir bilsek. Sadece birtakım vurguncuların ceplerini doldurmaya yarıyor bu cömertlik.

"Mehmet Efendi mademki ermişmiş, neden dua edip borcundan kurtulmuyor?" diye sormaya kalksan, karşılık hazır:

"Aman gı, nasıl dilin varıp da söylüyon. Gâvur olursun. Allah'tan kork. Taş ider Allah seni. Hemen malum olmuştur şık efendiye dediklerin."

Nerede ne söylense ona ulaşır. Bir kez, böyle omuzları yüklü bir şık kümesi, Çekiçler köyüne giderken yorulmuşlar. Armağan olarak koca koca kabaklar götüren iki tanesi düşünmüşler: "Kabağın turfanda zamanı amma, şık efendi şinciyedek kaç tanesini yimiştir. Ayıp hem. Kabaktan da armağan mı olur?" Ve kabakları atıp yürümüşler.

Şeyh efendi onları görünce ilk sözü, "Hani kabaklar, niye attınız yolda?" olmuş. Haber uçurulmuş daha önce kendisine...

Neyse, dönüp dolaşıp geldiler. Yine ekmek falan yiyememişler utançlarından: "Amanın, sakın ha, çıt dense duyuyor."

Bir korku sardı mı artık milleti! Sanki, her konuşulanı duvarın deliğinden dinliyor şeyh efendi.

Köy odası tıklım tıklım doluydu şeyhlerle. Gani Çavuş’a, "Ne dersin bu kabak işine?" dedim.

"Ne deyim, oturup ağlayım... Bu lafların da, bu milleti soyup soğana çevirenlerin de köküne kibrit suyu. Ben canımdan bezdikçe, bunlar iyice kabak tadı verdiler gayrı. Ne devri bu yahu? Erdiysen çekil, göğe çık, hâşa huzurdan!..." dedi.

Şeyh efendi, istemeye kalmadan ayağına getirilen türlü şeyler dışında bir isteği oldu mu, hemen bölge çavuşlarına haber salar. Çavuş, o köyün şıklarını bir toplantıya çağırır; uygun bir evde, çoğu zaman çavuşun kendi evinde toplanırlar. Sonra gerekli şeyi toplamak için üçer beşer dağılırlar köylere.

Şeyh efendinin, dört çift koşumluk hayvanı, bir hayli de sağımlık ineği, koyunu var. Çalışacak adama gelince, ondan bol ne var? Elini sallasa ellisi...

Bu yıl şeyhin de samanı tükenmiş. Şıklar uğradığında hal hatır sorulurken, saman sorununa geliyor söz. "Ula, efendi babanın samanı tükenmiş de biz ölü müyük?" diyen dağılıyor çil yavrusu gibi. Bari kendi samanları pek mi bol diyeceksiniz? Ne gezer? Kış altı ay, saman ağıdı ağladı bütün köylü. Efendi babanın hayvanları, sanırım çok tavlıdırlar. Bunlarınkiler ise birer iskelet!

15 Nisan... Öyle bir gün ki, yağmur hiç eksilmedi iki gündür. Bizim okulun içi göl oldu. Ben gölün bir yanına oturdum. Eşyalar su içinde. Şıklardan birisi geldi:

"Varsa bi kilo şeker vir ödünç; belki sende bulunur. Şık babanın oraya gidiyok, elimizde bulunsun."

"Böyle günde işiniz mi kalmadı?" diye soracak oldum.

"Dışarda yüklü hayvanlar bekliyorlar, arkadaşlar var" diyerek çıktı.

Arkasından çıktım. Bir de ne göreyim. On sekiz eşeğe otuz altı tane çuval çatmışlar.

"Nedir bu yüktekiler?"

"Saman!.. Efendi, bizim şık babanın samanı tükenmiş. Süpürdük samanlıkların dibini, götürüyok..."

"İyi ama, her gün samanımız tükendi diye sızlanıp duruyordunuz. Şimdi ne yapacaksınız?"

"Bize de Allah kerim... Şık babayı kurtaralım da, biz nasıl olsa oluruk. Şurda yaz geliyor."

Gittiler. Ertesi gün de başkaları götürdü. Çevre köylüler de geçiyor bizim köyden. Saman yüklemişler. Hep oraya gidiyorlar.

Yani bütün bu bölge köylerinde, saman adına bir şey kalmadı. Sonradan götürenlere, 'Yeter artık" diyorum. "Giden saman, üç köyün hayvanını geçindirir. Kalanını saklayın."

"Elin götürdüğünden bize ne?" diyorlar. "Onun sevabı onların."

"Eh, artık siz de mum yakıp derdinize yanın, samansız ne edeceğiz diye! Şeyhin köyünde saman bolluğu var."

"Efendi" diyorlar, "dünya o nur yüzlünün yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Onun sayesinde Çekiçler köyünü bolluğa gark ediyor Allah. Bizim elimizde ne var? Kısmetleri ayaklarına varıyor Allah'ın emriyle..."

Çile

Allah'a daha fazla yaklaşmak için, bir de "çileye çekilmek" var. Hint fakirleri gibi.

Yalnız çileye çekilmek için başşeyhten izin almak şart. Bu kış ancak iki kişiye izin çıktı. Gödeler köyü ile Amarat köyünün hatiplerine.

Çilenin süresi kırk gündür. Çekildiler evin iç yanına. Paravana biçiminde çul çaput gererek, kendilerini gizlediler. Bu çileye çekilişe bizim köylüler "erbayın" diyorlar, zahir kırk gün sürdüğü için olacak. Çileye çekilenler, altlarına bir çul seriyor, okuyacakları dua kitaplarını, bir de tespihlerini yanlarına alıyorlar. Başlıyorlar ondan sonra çileli yaşamlarına...

Her sabah, küçük bir tasla tuzsuz mercimek çorbası uzatıyorlar delikten. Verenle alan birbirini görmüyorlar. Aptes suyunu da o delikten uzatıyorlar.

Çile çekenler yalnız cuma günleri camiye gidiyorlar. Ama, yine saklı. Halk cuma namazına başlayacağı sırada, kimseden habersiz, bir kara peçeye bürünerek bir iki kişinin eşliğinde götürülüyorlar. Arkada namazı iverek bitirip, halk arkasını dönmeden geri kaçırılıyorlar.

Çileden sağ salim çıkmaları için, tüm çevre köyler halkı dua ediyor.

Bu yıl da çilenin son günü sabırsızlıkla beklendi. Sonra gelip çattı o gün. Gödeler köyü bize yakındır. Eşeğine binen sürdü bizim köyden de. Hatip Efendi çileden çıkarıldı. İki yüz kişilik bir ağırlayıcı kalabalıkla, peçeler, örtüler içinde köy odasına götürüldü. "Hatip'in yüzünü gören cennetlik olacak" düşüncesi, bir sevinç dalgası halinde dolaştı yüzlerde.

Hep birden bağrışıyorlardı:

"Kurbanı olduğum Hatip! Aç yüzünü de, ölmeden çabuk görelim. Ellerini öptükten sonra ölsek de aramazık."

Hafız

Cani Çavuş'un odasında oturuyoruz. Şubatın yirmi biri. Eşini görmediğim yaman bir tipi, sokakları süpürüyor. Derde, sıkıntıya ilişkin acıklı konuşmaların bini bir paraya.

Bu sırada kapı açıldı, efendi kılıklı bir genç girdi içeri. Bir elinde ufak bir bavul var. Paltosunun yakalarını kaldırıp çengelliiğneyle tutturmuş. Bir elinde de, kapının eşiğinde kulağından çözdüğü mendili tutuyor. Eli yüzü epey üşümüş.

Bu gencin, kim ve neci olduğunu daha bilmiyoruz. Sadece hayret ederek bakıyoruz. Giyinişindeki özenmişliğe hayran olurken, bir yandan da kendi halimden utandım. Ben bizim köyün insanlarına tamamen uymuşum. Yüzüm bu yaşta çizik çizik, tıraşım kaç günlük; gözlerim kan çanağı. Pantolonumun her yanı, elimle vurduğum yamalarla dolu. Yalvarıp yakarıp yirmi sekiz lira borca aldığını palto, ceketin yırtıklarını gizliyor, ama onun da iler tutar yanı kalmamış.

Odanın içinde çıt yok. Bütün gözler yeni gelene çevrildi. Elleri tutmaz olmuş. İki delikanlı kalkıp yardım ettiler. Şapkasını çırptılar. Çıkarıp paltosunu çırptılar. Ayağını çözdüler. Geçip oturdu ya, hâlâ bilmiyoruz neyin nesi olduğunu!

"Hoş geldin. Nerelisin? Nereden gelip nereye gidiyorsun ağa... Sormak ayıp olmasın?" diyerek, Gani Çavuş dağıttı durgunluğu. Yolcu, asık bir suratla ağır ağır söylenmeye başladı:

"Bendeniz Kırşehirliyim. Kayseri’de Hafız Mektebi'nde okuyordum. Şimdi bitirdim. Memleketime gidiyorum. Konya’da bir tane derin hoca var dediler. Ondan ders alıp biraz daha büyüyecektim. Bu kış kıyamette Kayseri'den oraya geçtim, o da sizlere ömür, göçmüş. Orada harçlığını tükendi, pederle de aramız açık. Üç senedir ne bir mektubunu aldım, ne de para gönderdi. Konya’nın en işlek camisinin hocasını buldum. Vaziyeti anlattım. O da âlim bir adammış. Beni camiye götürdü. Bir Kuran okudum; cemaat hepten dudağını yaladı. (Bu sırada bizim odanın cemaati de dudaklarını ısırdı, bakışlar keskinleşti; hafız çocuk gözlerde büyüdü de büyüdü.) Sonra bana seksen lira biriktirdiler. Altmış lirasıyla bu paltoyu yaptırdım. Kaldı yirmi lira harçlık. Sen bununla memleketi bulamazsın. Şuradan Aksaray’a geç; seni köyden köye uçururlar, memleketi bulursun,

diye buraya saldılar. Oraya gidince Çekiçleri i Mehmet Efendi'yi bul dediler. Gelince evini aradım, buldum. (Başşeyhin ilçede de bir evi vardır.) Bir gün konuğu oldum. Ulu Cami’nin hocası da ziyansız hocaymış. Ellialtmış lira da oradan topladık. Dün Mehmet Efendi iki kişi kattı yanıma; aşağıdaki köye geldim, Çimli'ye. Efendi babanın hepinize selamı var, işte bu kâğıdı da o yazdı. (Çıkardı.) Çimli'den de iki kişi köyün altına kadar beni getirdiler, sonra döndüler. Çimli köyünün bir öğretmeni var. Çatlağın biri. 'Virmeyin!' dedi. Odada bir gürültü çıkardı. Şıklarınan bozuştular. Sonra dışarıya kovaladılar gitti. Zaten bu eşşekoğlu eşşeklerden ne hayır gelir. Sizin köyde yoktur inşallah öğretmen?... "

Ben yanında oturuyordum. Yüzüme baktılar. Öğretmen olduğumuz anlaşıldı. Ne yapabilirdim, ne söyleyebilirdim? Eşşekoğlu eşşekliği sineye çekmek gerekti. Karlı dağlar, kara dağlar çevirmiş dört yanımı. Cahillik sarmış yöremi. Uçar kuş olsan kurtulamazsın, bir kaşık suda boğarlar adamı.

Burada tatlı sözle, akıl ve mantık yoluyla tartışma yapıp hak kazanmak, deveye hendek atlatmaktan zordur. Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin. Hoş nasıl gidersin? Ayağın bağlı...

En iyisi boyun eğmek, ama o da kolay mı, gel bana sor. Gücüne gidiyor kişinin, betine gidiyor. Yerin dibine giriyor insan...

Kafam zonkluyordu. Şeytan her yanımdan dürtüyordu. "Kalma bu hakaretin altında, Atatürk devrimlerinin öncüsüsün sen bu köyde. Öğretmen ordusuna uzatılan bu dili koparmak sana düşer."

Ama gel gör ki, tek adam bu kadar kuvvet karşısında ne yapabilir? Zaten en büyük düşüncem buydu: Nasıl savaşmalı bu kara kuvvetle? Hangi dilden anlar bunlar? Düşünüyordum, ama bir çıkar yol bulamıyordum. Kendi kendimi yiyordum sadece. O hâlâ anlatıyordu:

"Akşam, Çimli’de Kuran okudum biraz. Sabaha kadar da zikir yaptık. O köyde şık olmayan kalmamış. Sizin burası nasıl bilmem?"

"Aynı, hafız efendi, aynı!" diye karşılık verdiler.

Şeytan tüyü mü vardı bu adamda, nedir anlamadım ki. Sabahtan beri yanımda tir tir titreyen, hangi derdinden söz edeceğini şaşıranlar, coşup kabarıverdiler. Sürdürdü hafız konuşmasını:

"Salmayacaktı Çimliler ya, zor kurtuldum ellerinden. 'Bahara kadar burada kal, köylere çıkar, sana çok öteberi devşiririz' dediler. Kalmayınca ben, beş altı kile buğday topladılar. Satıp parasını koydular koynuma.

Benim asıl güvenim bura, sizin köy. Zaten Mehmet Efendi de öyle söyledi. Haydin bakalım: Bekliyok... "

Bir patırtı, bir gürültü... "Kolay be canım, kolay!" sesleri. El sıkışmalar, kucaklaşıp öpüşmeler. Bir ucunu şakaya getirip, "Gak git, Mamıdefendi, yer kalmadı sana" diyenler mi ararsın?

Bu konuda saplantıları vardı. Normal zamanlardaki davranışı gösteremezlerdi.

"Gitme" diyorlar ötekine. "Gitme hafız efendi. Burada kal. Gittiğin yerlerde ne yapacaksın? Senin kısmetini biz toplar ayağına getirirük... "

Hafız, sabahleyin kesinlikle gideceğini, kısmetinin hemen toplanmasını ve kendisini götürecek olanların şimdiden hazır olmalarını buyurdu.

"Sen hiç merak bile etme... Valla sırtımızda götürürük seni."

Yaşının yirmi olduğunu söyleyen bu gence, bazı sorular sordum. Biraz da üzerine vardım. Somurttu: Hayır, gülüp geçeceğim, ama soygunculuğuna ne demeli? Üstelik, bu topluma gerçekten hizmet edenlere de dil uzatıyor. Köylü hemen ondan yana çıktı:

"Bırak efendi, bırak Allah aşkına. Daha sen onun eline su dökemezsin. Sen oku dur, adam dediğin böyle olur."

Daha buna benzer, yenip yutulmaz ne sözler! Zaten önemsenmiyorduk, bu kez büsbütün aşağılandık. Aralarında bir kara çalı gibi durduğumu seziyordum. "Gak git diyok sana, gak git" diye de kovdular. Akşam yakın olduğu için, camiye gitmek üzere kalkmışlardı. Birlikte dışarı çıktık. Koşarak geldi Şık Celal, kolundan yakaladı hafızı:

"Sen buradan gitmesen iyi olur. Senin üçün olduktan sonra her şeyin kolayını buluruk. Çocukları da teslim ederik sana. Köyümüzün şerefini yükselttiğin yeter. Çocukları sen alınca, öğretmen de bildiği yere gitsin."

Hafızın haberini evden eve, odadan odaya çoktan ulaştırmışlar. "Öğretmen ona da çattı yine" diye eklemeyi de unutmamışlar. Köyde ne kadar insan varsa, yığılmıştı odanın önüne. Yine öpüşüp kucaklaşmalar. Bizim çocukları bile çabucak benden soğutup, bağlamışlar hafıza. Her zaman, her yerde bana selam verip yanıma gelen çocuklar, hafızın elini öptükleri gibi camiye kaçıyorlar, şu tipide yüzüme bakarak, bir de dudak büküyorlar yani. İçim sızladı. Tek başıma oracıkta öylece kalakaldım.

Tipi yamandı, ama kim bakar tipiye. Benim içim yanıyordu alev alev. Talip Apaydın’ın, "Ne yapsın insan böyle olunca?" dizesini yineleyerek, içimden ağlıyordum. Bu kadar büyük bir acı duymamıştım yaşamım boyunca. Kendimi tutamıyordum, neredeyse hıçkıra hıçkıra ağlayacaktım.

Onlar camiye, ben okula doğru yürürken, arkamdan söylendiklerini işitiyordum: 'Öğretmen mi, eğitmen mi ne karın ağrısı ise, atın şunları gitsinler be, karışmasınlar hacının hocanın işine bi daha. Ula gariptir didik a, tepemize çıkacak. Gelen konuğu sıkboğaz ediyor... Şunu temizleyin gitsin diyor kör şeytan!"

O akşam Gani Çavuş'la konuşacak ve odada yatacaktım. Çünkü, soğuk canıma tak demişti. Oturduğum yer, dışarıdan besbeterdi. Yakacak da yoktu hiç. Tipi sobanın içinden esiyordu. Hem böyle bozuk havalarda çok garipserdim. -Garipsedim de, odaya çıkınca sanki teselli buldum- Gani Çavuş da içerlemişti onlara. Durumumu çok iyi anlıyordu.

"Burada olmayacak, hangi birine söz anlatacaksın bu zibidilerin, eve gidelim" dedi.

Çoluk çocuk arasına da gidemezdim. Okula dönmekten başka çare kalmamıştı.

Lambada gaz yoktu. Çömlekte yağ yoktu. Cebimde metelik yoktu. Birkaç tane kuru ekmek vardı, onu da yemeye adam yoktu.

Dışarıda tipi, içerde tipi vardı. Karnım zil çalıyordu. Burnum akıyor, gözlerim akıyordu, içim öylesine dolmuştu ki, yıllarca aksa bitmeyecek gözyaşım sanıyordum. Yatağa uzanmış, çırpına çırpına ağlıyordum:

"Gidiyordum karanlık kaderler içinde..."

Şimdi hafız, artık mindere kurulmuş anlatıyordu. Ben olmadığını için daha rahatça atıp tutabilirdi. Belki küfürleri savuruyordu yine bizlere? Şimdi hafızın elleri, ayakları öpülüyordu kesinkes. Herkes hoşnuttu... İyi ama, ben neciydim burada?...

Şimdi büyük kentlerde radyolar çalıyordu. Lokantalar, kahveler doluydu. Karınlar toktu, keyifler yerindeydi. Şimdi "Vatan... Millet... Sakarya..." diye söylevler çekiliyordu. Kim bilir nerelerde, köy davasının hızlı adımlarla ilerlediğini anlatıyordu belki bir konuşmacı... Ve kara kuvvet koşar adımlarla yolunda yürüyordu. Kimsenin haberi yoktu bundan, kimsenin umurunda değildi bu...

Karabasan ağında sabahladım, yarı uyur, yarı uyanık... Kaskatı kesilmişti vücudum soğuktan.

Gani Çavuş'un oğlu, birkaç taze ekmekle bir tezek getirdi öğleye doğru... Gani Çavuş, yaşadıkça unutmayacağını seni.

Çocuk anlatıyordu:

"Sabaha kadar höykürerek zikrettiler, öğretmenim. Sabahnan camiden çıkınca buğday topladılar. Köyün dışına kadar cumbur cemaat uğurladık

hafızı."

Okul ve Okuma

Burası yedi yüze yakın nüfuslu bir köy. İlk olarak bu yıl okula kavuştu. Okul için yükseltilen dört duvarın öğretmen evi bölümünün üstünü, Köy İhtiyar Kurulu, hükümet duyarsa böyle örttürmez diyerek, kamış, hasır, ne bulduysa onunla, çabucak derme çatma kapatıverdi. Caminin bir bölümünün derslik olarak kullanılması, onları gayrete getirmişti.

Bu duvarlar 1945'te yapılmış, bu yıl da örtülmeseydi, yağmurlardan çökecekti. Nitekim, daha 1936'da da bir okul için böyle dört duvar yapılmış, ama üstü bir türlü örtülemediğinden yıkılmaya yüz tutmuş, köylü taşlarını bölüşmüş.

Zaten kendileri de demiyorlar mı, "Efendi, bu yıl seni göndermeselerdi, bunu da yıkardık. Beşon yıl daha rahat ederdik. Ama olmadı işte..."

Okul yapısının üstü örtülünceye kadar camiye yerleşmemiz de bir sorun oldu ya... Hatip ayak diredi, ben camiyi gâvur okuluna açmam diye. İmam ne okursa, cemaat da onu söylermiş. Az kalsın köy halkı kazan kaldırıyordu. Bereket versin öğretmen, tatlı dili, iyi huyu ile kendini sevdirmişti. "Kızda, gelinde, akta, karada gözü yok, temiz adam" dendi mi, bitti.

İki ay camide ders yaptıktan sonra, okulun örtülmüş bir yerine geçtik. Bari ders araçları tamam mı diyeceksiniz. Ne gezer. Pösteki üstünde bağdaş kurup oturuyoruz. Oturma sıraları, karatahta ne söz?...

Ama okulun açılmasıyla her iş bitti mi? Bir de çocuk babalarını, çocuklarını okula göndermeye kandırmak gerek. Gönülleri olmadı mı, 4274 sayılı yasa onlara vız geliyor:

"Efendi, sen de köylü imişsin, bizdenmişsin, hani lafın içime işledi de ondan. Yoksa çocuğu okutacan da ne olacak ki? Allah deldiği boğazı aç komaz. Babası nasıl ettiyse, o da öyle eder. Düşsün iki öküzün ardına da sürsün çifti, işine baksın."

Ya da, "Askerlikte kendini kurtaracak kadar, ıcık da mektubunu yazacak kadar öğrendi mi, gayrisi haram bize" diyorlar.

Allah'tan, askerlikte yazı bilmemek gözlerini korkutmuş, o da olmasa... Ama köyde, askerlikte biraz harfleri söküp de çat pat okuyanların sayısı ona çıkmaz.

Biz içimizdeki aşkla, daha ilk sınıftaki çocukları gazete okur ettik. Bu derdin devası, yine bu dertli köyün koynundan çıkacak. Buna imanımız var.

Ya Mahalle Mektebi

Eskiden mahalle mektebi şöyleydi, böyleydi diye makaleler döşenir, piyesler oynarız. Sanki şimdi yok mu?

Pazartesiydi. Saat onu buldu. Okula gelen çocukların sayısı hâlâ onu doldurmamıştı.

"Öğretmenim, İsa Çavuş'un mektebine, 'sabah' almaya gittiler; biz aldık geldik, onlar da neredeyse gelirler" diyordu gelenler.

Tepem attı. Nasıl atmasın? Bu İsa Çavuş da nereden çıktı. İsa Çavuş, mektep açmış demek?

Günlerden beri dedikodusu kulağıma çalınıyordu ya! Her yıl Niyazi Hoca ya da oğlu Keleş Hoca okuturmuş. Bu Niyazi Hoca yatağa düşünce, ondan sonra tahtına çıkmaya en yaraşan İsa Çavuş işe el koymuş. Molla Mehmet de hemen odasını ona teslim etmiş. Oysa, bizim okul için kendisine rica etmişlerdi, vermem demiş, bir daha dememişti.

Çocukları sonunda yeniden ele alabildik. Kandırmışlar hepsini. Ama ben de onlara gerekli telkinleri yaptım. Şimdi "devam" oldukça iyi. Hoş, erkenden ötekine gidip, "sabah"ı aldıktan sonra gelenler de yok değil ya, yine neyse.

"Sabah"larını sordum. Kimi "elham", kimi "sübhaneke", kimi "Allahümme sallî" ezberliyormuş.

Bir hafta sonra, Molla’nın aklına ne gelmişse gelmiş, çocuklarınıza yer bulun, diye göstermiş kapıyı. Bizim okul bu duruma düşseydi, şap gibi ortada kalmıştık. Ama ötekinin değeri başka. Hemen muhtar ve ağalar toplanmış. Hüseyin Ağa’nın eski ahırını uygun görmüşler. Sürmüşler hayvanları öteki ahıra. Dam olsun da, isterse ahır olsun. İsa Çavuş, şimdi de oraya devam ediyor. Sabahleyin ellerindeki pöstekilerle ahıra giden çocuklar görülüyor. Kızlar çoğunlukta.

Bir gün, bir soluk alma zamanı, yanıma iki çocuk alarak İsa Çavuş'un dersini görmeye gittim. Kapıya yaklaşırken bir bağırtı, bir çığlık sesidir geldi. Hep bir ağızdan okuyorlardı. Kapıyı ittim. Hoca kalktı, hoş beş, keçesinin üzerine buyur etti bizi. İçeride yetmişseksen çocuk var. Pöstekilerin üstünde gülüşüp itişiyor, bağrışıyorlar. İki kızın kucağında canlı bebekler var. Bir yandan namazlık öğreniyor, bir yandan çocukları avutuyorlar. Kızları buraya yolluyorlar da, bize göndermiyorlar. Topu topu dört kız kaydedebilmiştik. Onları da yollamadılar.

Hocayı kıramayıp oturduk. Hoş, oturmamak da elde değildi. Çünkü kamışlar, örümcek ağları sarkan tavan, insan boyundan alçaktı. Hoca yarım

yamalak ezberlettiği sureleri bağıra bağıra okuttu. O, sözcük sözcük söylüyor, çocuklar hep bir ağızdan yineliyorlardı.

İçerde on beş dakika durdum. Durdum ya, nasıl durdum, bana sorun. Ahırın içi gelişigüzel de olsa temizlenmemişti. Duvar kovukları çeşitli böceklerle dolu, toprak taban ve göstekiler gübre içindeydi. Havada da gübre kırıntıları yüzüyordu. Tanımlanmaz bir pislik. Herhangi bir mahpusa, burada bir yıl yat, iki yıl sayılacak deseler kabul etmez sanırım... Sağlığa o denli zararlı...

Her hafta perşembe günleri hocaya "cumalık" yağıyor. Tütün, cigara, sahan sahan bulgur, kuru fasulye, buğday.

Hocanın altına her gün bir minder ya da keçeyle yastığı sırayla çocuklar götürüyor. Kimin kulağı çekilirse, bu görev ona düşer. O gün hocanın yiyeceği de o çocuğun üstündedir. Elhama kadar çıkmış bir çocuğun kulağı çekildi mi, tütün vs gibi bir armağan getirmek koşulu varmış.

Bunları bizim çocuklardan öğrendim.

Nisan’ın 15'inden 20'sine kadar, tam beş gün hiç durmadan yağmur yağdı. Okulun damı, suyu elek gibi aşağı süzdü. Akan yarı çamurlu sularla, içerisi göl oldu. Duvarın bir yanı daha çöktü. Çocukları dağıttık artık. Eşyalarla kendimi kurtarsam yeter. Köyde nereye gidecek olsan beterin beteri.

Bir fakir canın eşyası ne olacak? Pencerelerin önlerine sığdırıp yarı yarıya kurtardım onları. Taban zaten toprak olduğundan, orta yerin çamurunu kazıyıp çukurlaştırdım. Sağa sola damlayan sular, ortadaki gölde birikiyor. Biraz kuru toprak kazıyıp kül tenekesiyle getirdim, bir köşeye döşedim. Yatağı katlayıp koydum buraya. Portatif karyolanın da ayaklarını büküp pencerenin önüne koydum. Bezini milleyerek duvara gerdim. Bu karyola bezi çadır ödevini görecek, ben altında iki büklüm oturmak pahasına da olsa, akıntıdan kurtulacağını. Dediğim gibi oldu. Bez, köşeyi akıntıdan korudu; tam bir çadır yerini tuttu. Altı da, kuş yuvası gibi kuru bir sığınak olmuştu. Evin bir köşesine kurduğum bu çadırın altında iki büklüm otururken, gölün suyu fazlalaşıp da çadıra doğru kabardı mı, kalkıp birkaç teneke su döküyordum dışarı. Böylelikle su, çadıra yükselmiyordu.

Ne gelen var, ne giden! Herkes kendi derdinde. Ben de kendi serüvenimi yaşıyordum. Tepeden inme göl kıyısında ve çadır altında, "cap cup" diye gölün içine yukardan düşen kocaman damlaların duvara sıçrattığı suları ve oluşturduğu halkaları seyrediyorum. Bükü büke kötürüm oluyor bacaklarım. Bazan damlaların altına uzatıyorum.

Bereket versin, elimde beşon kuruş varken akıl etmiş de şu ispirto ocağını almıştım. Su dökmeye çıkışlarım dışında, beş gecemi böyle geçirdim. Sobayı neyle yakacaksın? Boruyu pencereden çıkarmıştım.

Onun içinden de su geliyor. İspirto ocağında tencere kaynamaz ya. Çadır altında yumurta pişirmekten başka çare yoktu. Yufka ekmek, tuz, birkaç yumurta, dürüm yap, ye!

Çadırın altında bazan düşündüm, bazan uyudum. Çektiğim sıkıntılar anlatılacak gibi değildir. Köyden de uzakta bulunan bu

yıkık okulun içindeki şu halime bakıyorum da, böyle bir şeyin başıma gelebileceğine -geldiği halde- inanamıyorum. Orhan Veli’nin ünlü şiirini değiştirip kendi durumuma uyguluyorum:

Göl var evimin içinde Göl başında çadırım "Çadırımın üstüne yağmur yağıyordu"

"Ve ben bir roman kahramanı"

İlköğretim savaşında bir er Dişlerimi sıkarak "Mevzuumu yaşamaya çalışıyordum."

İki yıl önce başlayıp Kim bilir nerde, kim bilir nasıl Kim bilir ne zaman bitecek mevzuumu...

Meğer bu yağmurlu günleri en ucuz atlatan ben olmuşum. Köylü dağlara düşmüş. Kıyıdaki mağaralara çekilmiş çoğu. Kerpiç duvarlardan birçoğunu göçürmüş yağmur. Bir evle, iki ahır yerle bir olmuş. Dışarı çıkıp da bakınca, gözüme ilk çarpan şey, Hüseyin Ağa’nın ahırı oldu. Yığılıp inmiş yere. Hani eskiden İsa Çavuş'un çocukları okuttuğu ahır.

Okullar Okulu

Dersliğin üzerini örtemedik. Öğretmen evinin son model çatı(!) ile örtülü odasında öğretimi yürütelim dedik; çocuklar hep hastalandı yine kuru toprağa oturmaktan; damın da akmasından... İyi havalar neredesiniz? Gözümüz yolda kaldı.

Denizde kum, bizde toz... Yut yutabildiğin kadar!

"Çocuklar, sonunda bize bir hal edecek bu toz."

"Öğretmenim, dışardaki soğuktan iyidir ya!..."

Odanın birisi de bizim konut... Şimdilik en iyi önlemimiz süpürmemektir. Yere dökülen kâğıt parçalarını falan ayıkladık mı tamam. Böyle yaptığımız halde, canımıza tak dedi. Yine eşyaların üstü tozla kaplı. İstediğin kadar temizle, ardına dönünceye kadar toz yerini alıyor.

Kafanı dışarıda yıka da öyle gir içeri, hangi toz koparan fırtınası içinden geçtiğini bilemezsin!

Buna da şükür! Yine kış yaklaşıyor. Geçen yılki gibi zemheri (ocak) de cömert davranıp, bize dışarda ders yaptırmazsa vay halimize.

İyi kötü bir soba edinebilsek diyorum, ama daha yanmadan kül olan tezeğin tozu da, üstüne tüy dikecek. Soğuk mu, yoksa toz mu, hangisi ehvenişer diye düşünüyorum. Sabahları fabrika bacasına dönen boğazımı, burnumu temizlemek de bir sorun oluyor. Bereket ki şu etle kemik, korktuğum kadar dayanıksız çıkmadı.

Çağdaş Mutfak

Bu odalardan birinin bir köşesine, iki taş çatarak ocak yaptım. Yemeği orada pişiririm. Pişirmek hadi neyse, durmadan gözleri yakan is, duman yine neyse, ama şu bulaşık yıkamak yok mu, ömür törpüsü!...

Bir dergide okudum: Pek yakında her işi atom görecekmiş. İki dakikada yemekler pişip önümüze gelecekmiş! Oy anam oy! Getir de önüme koy!

Bu dergi hangi ülkede çıkıyor yahu! Nemize gerek bizim atom matom, uygarlığın bin yıllık buluşlarını yurt yüzeyine yaymasını bilelim, bize yeter de artar bile.

Salma

Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, müfettişe vs'ye durmadan yazarak, bir yandan da muhtarı sıkıştırarak, okul üzerine dikkati çektik. "Salma"nın ivedi toplanması ve okul gereksinimine harcanması için emir geldi. (Salmanın köye özgü bir vergi olduğunu bilirsiniz herhalde!)

Şimdi köylünün bu salma borcunu toplayıp okula cam, soba, sıra alacağız. Muhtarın da aklı yattı artık bu işe. Güçlük çıkarmıyor.

Tellal çağırttık; gelen olmadı. Ev ev geze geze, bekçinin ayaklarına kara sular indi. Kimi kaçmış, kiminin hastalanacağı tutmuş, kimi de açıkça "yok" diye kesip atmış.

Yalnız, okul için köy bütçesinde altı yüz elli lira var. Ama elde altmış para bile yok. Oturmakla iş çıkmayacağını anlayarak paçaları sıvadık. Köy kâtibi, Köy İhtiyar Kurulu üyeleri ve ben, hacze çıktık. Bütün evlerin varını, yoğunu toplayıp bir araya getirsek, borçlarının tutarını ya çıkarır, ya çıkarmaz. 1944'ten bu yana borcunu ödeyen yok gibi bir şey. En az borçlu olanınki, otuz lirayı geçiyor.

İlk vardığmız kapıyı, gözümüzün önünde içeri kaçarak kilitlediler. Kuruldan bazısı kırmaya yeltendiyse de, bırakıp geçtik. Bu arada bizi görüp durumu sezenler, kapıları kilitleyip hemen içeriye saklanmışlar. Birkaç kişi de namusuna yediremeyip kapısını açık bırakmış, ertesi güne kadar zaman verilmesi için yalvardılar. O gün, topu topu bir makbuz kesebildik, 1944

borcu artığından dört liralık. Kapıları hep kapalı bulduğumuz için, hiçbir eşya da haczedemedik. (Etsek ne işe yarayacak sanki?)

Köylünün üzerindeki bu eski borçlar toplanabilse, birkaç okul yaptırır, ama köylüde borç ödeyecek güç mü var?

Köy İhtiyar Kurulu çok sıkıştırdığından, işi her zamanki gibi savsaklamaya cesaret edemedi. Bucağa yazarak haciz için jandarma kuvveti istedi. Jandarmalar geldi. Artık evlerde ne buldularsa zorla haczettiler: çul çaput, kap kaçak, yorgan, kilim... Bu eşya, bekçinin evine yığıldı. Şimdi sıraları bakır madeninden, döşemeyi çuldan çaputtan yapmak düşüyor gayri...

Gazete

Eşya olarak en çok gazete vardı şu oturduğum yerde. Boyuna geldiğinden, köşede yığılıp dururdu. Şimdi ilaç için bir tane bulamazsın. Tozdan korumak için eşyaların üstüne örttüğüm birkaç gazeteyi zor kurtarıyorum ellerinden. Kesip saklamayı düşündüğüm bazı yazılar da gitti. Dergileri bile çeke çeke alıyorlar elimden. Hele Varlık, Köy Postası gibi büyük boydakilere ilgi fazla. Köy Postası'nın bir tekini bile kurtarmak mümkün olmadı.

Ne yaparlar bu gazeteleri diyeceksiniz? Okuyup da bilgin olacak değiller ya. Üç dört kat edip pencerelere yapıştırırlar. Birbirinden gören damlıyor:

"Aman gazete, öğretmen efendi, çocuklar kırılacak soğuktan."

'Yahu, her zaman ne yapardınız siz?"

"Efendi, çulunan, çaputunan tıkarık her zaman. Şinci filanca yapıştırmış da, biz de heves ettik, virir diye. Hani birez kibar oluyor da!"

Köylü kibarlıktan hoşlanmaz diye kim demiş? Hele elini yetirsin.

Bunda da Gani Çavuş ön ayak oldu. Odanın iki büyükçe penceresini büsbütün kâğıtladı. Tutkalı da hamur.

Şimdi gelenler boş dönüyorlar. "Kıyıdan köşeden aman" diyorlar ya, o da tükendi.

"Cam alsanız olmaz mı?" diyorum.

"İş bir cama kaldıydı, öğretmen efendi. Oğlanı bile yanına deftersiz yollayoruz."

Bir Heves ki...

"Şu gazete hevesi de sana nereden geldi?" diyeceksiniz. Anlatmaya değer doğrusu. İlkokulu bitirdikten sonra gittiğim İvriz Köy Enstitüsü'nün havasına girinceye kadar, gezgincilerin sattığı âşık kitaplarını saymazsak,

ders kitabından başka türlü bir yayın (gazete, roman, dergi vs) bulunduğundan haberim bile yoktu. Kapalı bir kutu olan köyde, dört beş sözcük ezberlemiştik. O da, anlamına akıl erdiremeden. Örneğin, tabiat bilgisinde "kerpiç evler" diye bir şey okumuştuk. Kerpiç diye bizim köyde kışın yakılmak için hazırlanan tezek kalıplarına derler. Uzun zaman kerpiç evlerin bu tezeklerden yapıldığını sanırdım.

Nasıl oldu bilmiyorum, İvriz'de gazete ve dergilere birden dadanıverdim. Ama ne dadanış. Sonradan tiryakilik o dereceye vardı ki, etüt saatlerinde bile dergi okumaktan, ders kitaplarına el süremez olmuştum. Her gazete, her dergi ve kitap sayfasında, peri masallarını andıran dünyalar açılıyordu önümde. Benim o dapdaracık dünyam genişliyor, genişliyordu. Yeni şeyler öğrendikçe, öğrenmeye karşı duyduğum susuzluk artıyordu. Kafam düşünmeyi yeni yeni öğreniyordu.

Derken bir iki derginin adreslerini öğrenip abone olduk. Ay başlarını artık heyecanla gözetler olmuştum. Postayı gözlemek, gitgide bir hastalık halini aldı bende. Posta işlerini yöneten mutemetle az mı bozuştuk? Adamın işi getirip götürmek. Getirdiklerini idare odasına atardı. Müdür de, iki ya da üç posta birikince, aklına gelirse nöbetçi öğretmene emir verirdi dağıtması için.

İçimi bir kurt yerdi böyle zamanlarda. Ne heyecanlar, hatta buhranlar geçirdiğimi kimse fark etmezdi. Dergileri, idare nöbetçisinden zorla aldığını olurdu.

Pencereden, gazetelerle dergileri sicimle sarılı olarak tomar tomar gördükçe içimin yağı erirdi. Camı kırıp almak bile geçerdi içimden.

Müdüre gidip derdimi açardım:

"Sen derslerine çalışsana... Amma adamsın. Nene gerek gazete senin?"

Arkadaşlar da az gülmezlerdi hani halime.

Sonunda, son sınıfta ders dışı herhangi bir şeyi okumak yasak edildi. Benim de az kalsın yüreğime iniyordu.

Ama, artık özgürlüğümü kazanmaya çok bir şey kalmamıştı. Büyük büyük düşler kurardım. Şöyle işlek bir yere düşmüşüm... Her gün posta geliyor... Her postadan bana kitaplar, gazeteler, dergiler çıkıyor... Gel keyfim gel!...

Ama gel gör ki, evdeki hesap çarşıya uymadı.

Bir ilçeye düştük, demiryolu uğramaz, yol uğramaz. Köy de ilçeye göre hayli sapa. Gayri postayı bekle dur. Birkaç dergiye, gazeteye abone oldum. Dört, beş sayıda bir tanesini eline geçirebilirsen aşkolsun.

Her gün sorup soruşturarak, ilçeye giden bir köylü bulacaksın. Bir mektup yazacaksın, ilçede adres verdiğin yere. O da unutmazsa getirecek. Unuttuğu ya da söylenen adresi bulamadığı da çok olur.

Elime en düzgün gelen Varlıktır. Onun da en erken aldığını sayısını, ayın on altısında aldım. Çok kez ayın sonunu bulduğu olur.

Öteki dergiler, yakını uzağı bir yana, üç dört ayda bir ancak elime geçer. Düzgün mü göndermezler, yolda mı yiter? Allah bilir orasını gayri.

Şimdi köyde, böyle üzüntülerden habersiz, rahat rahat oturan kardeşlerimi düşünüyorum da, acaba şu okumak dedikleri şey, dertsiz başa dert midir diyorum kendi kendime.

Tevekkeli, Tarancı dememiş: "Bilmek yanmakmış büsbütün!"

Yaşam

Bin güçlükle elde ettiğimiz dergiler, kitaplar bize yaşadığımızı ara sıra anımsatır, ama çevremizde şöyle biraz neşe, biraz hareket yaratmak olanağını bir türlü bulamadık.

Canımızın çektiğini elimiz bulamıyor, kesemiz alamıyor.

Bir gramofona heves ettik. Değişik olmasa da bazan çalar, kulağımızın pasını sileriz, dedik, olmadı.

Dert yandığını bir kasabalı arkadaş, gramofondan ucuzdur diyerek kulaklıklı radyoyu salık verdi. Ankara'da bir tanıdığıma yazdım. Köyde arızasız çalışabilecek bir kulaklıklı radyonun, kırk iki liraya mal olabileceğini bildirdi.

İlkin çok sevindim. Bu işi becerebileceğimi umdum, ama aradan tam yedi ay geçti, bir türlü kırk iki lirayı bir araya getiremedim. En sonunda ondan da vazgeçtim.

Gerçi, bizim durumumuzda radyo, kel başa şimşir tarak, ama neylersin, heves ediyor insan işte.

Kasabaya her inişimde, bakkala borç edip, üç ay sonra elime geçen parayı oraya yatırıyorum. Sigara, içki gibi şeylere kulak verdiğim yok, ama yine de iki gazete, çocuklara üçbeş şeker almadan kös kös köyün yolunu tutmak düşüyor.

Anamdan doğdum doğalı, cebimde şöyle para denecek kadar bir şey bulunduğunu düşümde bile görmedim. Aldığımı, cebime girmeye vakit kalmadan elimden devrediyorum.

Bir keresinde, bir fotoğrafçı arkadaştan on lira ödünç almıştım. Ay tamam olmadan bir mektup geldi. "İstanbul'a malzeme almaya gidiyorum, acele gönder" diye. Davrandım, metelik yok. Bir kişide o kadar para

çıkmadığından, dört kişiden yüz kızartıp on lirayı denkleştirerek gönderdim, ama gönderinceye kadar anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.

Radyo ve Okul

İsa Çavuş, bu yıl Boyalı köyüne hoca durdu, yüz elli kile zahireye. O köyün çocuklarını okutuyor. Dün Nurgöz'e geldi, bizleri yoklamaya. Söyleşirken öğrendim; meğersem Çavuş, radyoya inanmazmış.

"Töbeler olsun efendi" diyor. "Hiç bunlar akıl yatacak iş mi? Mısır'da ezan okunacak, burada dinlenecek; ohooo!... Dünyada akşama kadar bunca ses meydana geliyor. Neden hepsini çekmiyor bu radyo?"

Hocam şöyledir, hocam böyledir, dilimizin döndüğü kadar anlatıyoruz. Nuh diyor da, peygamber demiyor.

"O söylenen yerin altında birisi var, o söylüyor, millete yutturuyorlar."

Böyle düşünenler az değil...

Din Konusu

Bizim köylü, dine hizmet için yaratılmış. Ama dinin birlik, dirlik, sevgi, saygı gibi, insanları günlük yaşamlarında ve ilişkilerinde doğruluğa, olgunluğa götürücü yanlarına ilgi göstermezler. "Kalpte şükür, dilde zikir... " Örneğin aptes temizliktir, deriz. Oysaki, burada adam aptes alıyor, elinin ayağının kiri şöyle bir ıslanıyor, sonra yeniden kuruyor.

"Yahu, aptesten amaç temizlik" demeyegör, "Gâvur oldun işte" diye yapıştın verirler.

Bizim öğrenciler küçüklüklerinden beri zaten camiye giderlerdi ya, din derslerinin söylentisi çıkınca, dağlar yol oldu.

Köyün yaşlıları, ileri gelenleri gelip, "Öğrendilerse öğrendiler, yeter gayri efendi yavrum, öğleninen, ikindinneyin uşakları ıcık vakitli dağıt da, namazları araya gitmesin" diyorlar.

"Ne bilsin ufacık çocuklar ibadeti?" diyorum.

"Allah bilir, kabul eder. Bizlere asıl öte dünya lazım. Şu seninkiler dünyalık. At, eşşek... Zamane okuması... Hava!"

Havadis

Kasımda kış bastırdıktan sonra, mart sonuna kadar ilçeye gidenler oldu, ama bunlar, mahkemede işi olup üç dört gün önce yola çıkarak köylerde eğleşe eğleşe varıp gelen, bilemedin birkaç kişidir. Bunlar dönünce, çevrelerine birikip havadis sorarız. Hep aynı yanıt: "Kıştan başka bir şey yok!"

Bu gidenleri, giderken görmek bir sorun. Bazan denk getirip de bir gazete sipariş etsek, "Ayazdan bakamadım, dükkânlar kapalıydı" derler. Birkaç kere, postaya atmaları için mektup verdim. Ezilmiş, büzülmüş, paçavra gibi geri getirdiler. "Bilemedik, yerini bulamadık" diyorlar.

Bir keresinde, siparişimiz gelebildi. Köylülere hep haftada bir ya da iki kere ve gününden çok önce çıkan Köroğlu tipi gazeteri verdikleri için, bir kâğıda, "Cumhuriyet" diye yazıp satıcıya göstermesi için eline vermiştim köylünün. Ama bildiğinden şaşmamış adam, o çeşit gazetelerden birini tutuşturmuş eline.

7 Şubat tarihli, bir buçuk aylık, ama bizim için yenidir. Ekmek gibi sarıldık. Bizim köy adına gelip, bakkalda bir hayli bekledikten sonra ellerine geçip getirdikleri bizim ilin gazetesi var bir de. Birkaç tane de asker mektubu. Dükkânda toz yükünü tuttuktan sonra, köy yoluna çıkan bu mektuplar, ekimde yazılmış. Kimi çorap, eldiven; kimi para istiyor. Babalarının eline verdik Mart 25'te...

"Havadis..." diye köylü benden önce sabırsızlanıyor.

"Oku, efendi" diyorlar. "Oku da söyle..."

"Tam bize göre gazeteymiş ya" diyorum. "Bir şeycikler yok bizim işimize yarayacak."

Ama kanmazlar. Ne olursa olsun okuyup anlatacaksın. Öyle alıştırdık.

"Her zaman böyle dirsin ya, gine de birçok havadis bulup, ağnadırsın."

"Pekâlâ" dedik ve başladık anlatmaya:

"İstatistik Genel Müdürlüğü, yurtta ne kadar köpek olduğunu anlamak için işe başlamış."

"Hımm! Bizim köpekler belaya girdi. Vurduracaklar gine! Bunu iyi söylemedin, efendi. Neyse hele daha bak bakalım, harp darp olmasın da?"

Okuyup, "Rusların Amerika'dan geri kalmamak için bir Doğu Avrupa Bloku kuracaklarını..." anlatıyorum.

"Töbe, canım, geri çekilir mi? Daha efendi?"

"Daha... Kaz Dağı'nda beş yolcu donmuş..."

"Ora da buradan beter imiş hele."

Filan yerde filan zaman, şu kadar adam donmuştu, diye başlıyor anılarla karışık söyleşi!

"Hele bi de, berikine bak..."

Beriki, bizim ilin gazetesi. Bir yaprak zaten. Birinci sayfayı beş altı evlenme ilanı doldurmuş. Söylüyorum. Gülüyorlar:

"Biz neyiz ki, gazetemiz ne olacak? Başka ne işleri var, falanca evlenmiş, falanca nişanlanmış. Gözlediğimize, dinlediğimize değmiyor... "

Köylü âlim değildir, ama ariftir. Gelişigüzel aydın dediğimiz çoklarına taş çıkartırcasına yorumladıklarını bilirim dinlediklerini. Sorun, yararlı yayınların köylünün eline varabilmesinde. Köy eğitimi kadar önemli olan bu davayı, acaba ne zaman ele alacağız?

Derken gazetede, "Başbakan Şemsettin Günaltay..." diye bir cümle geçmez mi? Afalladım. Hasarı Saka ne oldu? Ne zaman oldu bu değişiklik? Yoksa bütün kabine mi değişti?

"Hasarı Saka da başbakanlıktan çekilmiş" dedim.

"Şu, şekeri pahalılandıran mı?" dedi biri. "Şekerle alışverişimiz yok ya, neyse. Bu yeni gelen nasıl ki?..."

Sonradan öğrendim ki, bu hükümet değişikliği ocakta olmuş. Koca bir köy halkı hükümetin değiştiğini, o da rastlantıyla martın sonunda öğrenebiliyor...

Din işleriyle ilgili olmayan yazı olsun, söz olsun, kitap olsun, köylünün gözünde hiçtir. Bakmayın öyle her okunan şeyi dinlediklerine, bazılarına iyi, bazılarına kötü demelerine ve okunanlarla ilgilendiklerine. Sonunda hemen şu sözü yapıştırırlar: "Esasta bize bunlar ilazım değil. Fakat devir böyle getiriyor. Kulaktan geçirmeli bunu. Asıl öteki..."

Hiç dedim, ama tam anlamıyla hiçtir dinle ilgili olmayan her şey. Elime bin güçlükle geçirdiğim üçbeş kitap gözlerinde büyüyor:

"Deli be herif" diyorlar birbirlerine. "Babalı (vebali) boynuma olsun deli. Dine hayrı yoğumuş okuduğu kitapların, imana hayrı yoğumuş..."

"Gözlerine yazık, gözlerine. Bari bu kadar göz nuru döküyon, yeni yazıynan din kitapları varmış, onları okusan olmaz mı?"

"Güzelcene yalnızsın şurada. Şu kâğıtlara boşu boşuna kafa yoracağına, aptesini alıp namazını kılsan, Allah’a borcunu ödesen... İyi, güzel; doğrusun, temizsin. Bizim yanımızda olduğun gibi, Allah’ın yanında da öyle ol..." diyorlar.

Babam yanıma geldiğinde, sözü açmışlar odada. Fitlemişler babamı adamakıllı. Gelip dikildi karşıma:

"Bundan sonra namaz kılmayacak olursan, şinciden itibaren evlatlıktan iret ediyorum seni. Ne bu Allaşkına. Hem şu üst üste kayılı gâvur kitaplarını okumayacan bundangilli. İlalem Müslümanlığa heves eder, namazlığını beller, Müslüman olur, sen deli gibi inat edip gâvurluğa hizmet

ediyon. Var da bi bak, ne diyor elinoğlu sana. Bi bakmada ağnarlar adamın ne olduğunu... "

Yani, "herkes inancında, ibadetinde özgürdür" düşüncesine akılları yatmıyor bir türlü.

Bu yılın bunaltıcı, acı ve uzun kışı, gözümüzü gönlümüzü iyice kapatmıştı. Baharın her fırsatta bir yere gidip ders yaparken, Keleş Hoca geldi bir gün. Avarın Pınar'ın başındaydık. Gözleri çapaklanmış, dudağı çirkefe dönmüş. Dişleri sapsarı, insanın yüreğini kaldıran bir yağ da sarmış. Elinden, yüzünden kir akıyor. Tillim paltosu da sırtında. Tacı tahtı, doksan dokuzluk tespihi elinde. Ben severim hocamı, tatlı konuşuruz. Keleş Hoca, her cümlesine "hiyerif" sözüyle başlar... Gelir gelmez atıldı:

"Hiyerif Mamıdefendi, yok mu yanında bi şey, okusan da diynesek ıcık."

Bir öğretim kitabı vardı elimde, yaramaz işine. Bir şiir kitabı çıkardım cebimden ve birkaç şiiri ağır ağır okuyarak ekledim:

"Yaramaz bunlar sana hocam... "

Kızdı:

"Hiyerif Mamıdefendi, senin nirene yarıyor bi desene? Bi Allah adı mı geçiyor, peygamber adı mı geçiyor? Ne var dinden imandan hiyerif? Çocuk işi, çocuk. Şinci sen Kuranıkerim'i as efendim boynuna. Ezberle avare avare gezdiğin yerlerde. Ol hiyerif şöyle gözel bir hafız..."

Din Dersi [15]

İlkokullara din dersleri konulduğunu ve bu ders için kitap çıktığını benden önce duydular. Başladılar gelip geçerken sormaya: "Ne zaman okutacaksın, ne zaman başlıyorsun din dersine?"

Kitap geldi. Dört ve beşinci sınıflar için. Bizim var birinci, ikinci sınıfımız.

"Hökümatın emir verdiği şeyi niye okutmuyormuşum, sebep neymiş?" Başımın etini yediler. Gidip dilekçe verecek oldular. Belki de verdiler.

Zaten daha ilk yıldan beri patlatmışlardı kafamı.

"Gelen yok, giden yok bre efendi. Kimin habarı olacak? Sen sütü temiz birine benziyon. Anan baban hayırı için şu ateşek okumasını boşlasan da, çocuklara namazlık belletsen. Ya burayı kapatalım, Keleş Hoca'yla ikiniz birlikte okutun. Sizin miveddiş mi ne olurmuş, o gelince bi gün, seçersiniz uşakları İsa Çavuşunan, ona gösterirsin, olur biter..."

Geçen yıl neyse. Ama şimdi hükümet emir verdiği halde, nasıl oluyor da okutmuyormuşum? Şüpheye düştüler. Anlatıyorum: "Din dersleri

dördüncü ve beşinci sınıflar için. İnşallah önümüzdeki yıllarda okutacağız. Ben her gün veriyorum o kitabın yazdıklarını zaten; anasını, babasını sayacak, doğruluktan ayrılmayacak, temiz olacak, hırsızlık etmeyecek..."

Bir gün, köy odasında bu kitabı baştan sona kadar okuyup açıkladım.

"Var ol" dediler, "iyi okudun, iyi de ağnattın, amma elimize ne geçti? Allahımın namazı şöyle kılınır bile demiyor bu kitap..."

Yalnız, bir mucize öyküsünü beğendiler! Muhammed'in gittiği yerlerde, kıtlığın bolluğa çevrildiğini anlatan satırları.

"İmanım Demirkıratlar! Her dediklerini yaptırıyorlar. Bu sene din dersini koydurdular mı, gelecek sene de kendileri çıkar başa. Esas öteki Müslüman yazısıyla birlikte fesi getirirler gine. Atarlar şu dinini s...min şapkasını falan..." diye söyleniyorlar...

Görüyorsunuz ya, muhalifler için ilerleme ve tutunma yolu neymiş! Zaten epey yararlandılar bu yoldan. Din dersinden başkasını yasak edeceklerini de söylerlerse, iktidarın yolunu kolayca açmış olurlar kendilerine...

Tatilde Öğrenciler

Mayısta okulu tatil edince, köyden biraz ayrıldım. Haziranda yine döndüm. Bir ay okulda kaldım. İç sıvasını filan onardım. Bu arada geldiğimi duyan öğrencilerim, görüşmeye geldiler. Bir ay içinde hepsiyle görüştük. Nadas zamanı olduğundan, tarlada yatıyorlar ve çift sürmekten artan zamanlarını da öküzleri otlu yerlerde güderek geçiriyorlar.

Geldiğimi birbirlerinden duydukça, öküzleri başka arkadaşlarına bırakıp geldiler. Ben de onlarla, gelmeyenlere selam saldım.

Ama hiçbirini tarladaki kılıklarıyla göremedim. Eve giderek başlarındaki poşuyu çıkarıp kasket giyiyorlar. Ceketi olanlar, onu eski içliğinin üstüne geçiriyorlar. Asıl iş kılıklarıyla gelseler daha iyi olacak ya, ne ayrımı var!

Kışınki halleri bile kalmamış çocukların. Ağız burun birbirine karışmış. Bütün yüz yanık ve kavlak. Çoğunun dudakları yalama olmuş.

Bu halleri yüzünden benden çok utanıyorlar. Yine de gelip görüşmekten geri duramayışları hoş değil mi?

"Çalışmak herkesin başında; ayıp değil. Ben de çalışıyorum. Ne var bunda utanacak?" diyorum, ama pek kandıklarını sanmıyorum.

Sizlere Ömür

Okul binasının yapılışı, beş yıl öncedir. Çocukların oyun oynarken yaptıkları evciklerden ayrımsız, yumruk gibi taşlarla baştan savma yapıldığı

bir bakışta anlaşılır. Harç yerine çamur kullanılan duvarlar, beş yıldır yağmur yiye yiye çürümüş. Zaten çürümeden önce neydi!... Kapıyı pencereyi yerlerine tutturamadık. Dışı sıvasız dururken, duvarların iç yanını çamurla sıvayıp geçmiştik içine.

Biraz hızlıca dayansan, çökecekmiş gibi gelirdi insana. Korka korka bu baharı da getirdik. Sonu ne olacak demeye kalmadı, anam hastalandığı için cumartesi, pazar iki gün okuldan ayrılıp kendi köyüme gitmiştim, dönüşümde ne göreyim: Ön duvar cümle kapısının yanından başlayıp olduğu gibi çökmemiş mi? 'Yağmur göçürdü" dediler. Yıkılan taşları elime alıyorum: Hamur sanki, ufalanıveriyor. Duvarda erimiş taşlar. Bu üstü kapalı bölümün göçmesinden sonra, beş yıldır açık duran öbür bölümlerin de önümüzdeki yağmurlardan kurtulması pek umulmaz.

Hoca'nın cüppesini havalansın diye ipe sermişler. Derken şiddetli bir yel, estiği gibi cüppeyi alıp götürmüş. Hoca "Şükür ya Rabbi!" diye dua etmeye başlayınca, karısı, "Ayol, niye dua edersin?" diye sormuş. "A hatun; ben de içinde olsaydım, halim nice olurdu?" demiş. Bizimkisi de o hesap. Ya duvar göçerken biz altında olsaydık? Ucuz kurtulduğumuza şükredelim.

Peki, ama şimdi biz ne yapacağız? Onarım desek kabul etmez. Temelden hayır yok. Yenisi? Büyük sorun!... Hani Sait Faik'in bir hikâyesi var. Ben de onun gibi soruyorum: Gülsem olmuyor, ağlasam olmuyor, dövünsem olmuyor. Söyleyin a dostlar, ben ne yapayım?

Yemek Sorunu

Çocukların gözüne bak fersiz, yüzüne bak kansız. Söz söylerler, cansız mı cansız... Burnu sümük, boynu bükük... Tombul tombul yüz olmalı çocukta. Kan çıkmalı yanağına dokunsan... Nerede? Daha on yaşında, elmacık kemikleri fırlak fırlak olur. Bakımsız, üzüntülü bir durum... Bakıp bakıp dert doluyorum...

Öğrencilerin evlerinde ne yediklerini araştırdım. İkinci sınıfın sonucunu vereceğim. Bu sınıf otuz bir kişidir. Yoklama ekim, ocak, nisanda olmak üzere üç kere yapılmıştır. Bu suretle güz, kış ve ilkbaharda alınan besinler anlaşılır:

9 Ekim cumartesi. Birinci dersten sonra, çocuklara sıra ile sordum. Bu sabah yirmi bir kişi hiçbir şey yemeden aç gelmiş, on kişi yavan ekmek dürünüp yemiş. 11 Ekim öğleden sonra: Otuz beş kişi de hep karpuz şalağı ile ekmek yemiş.

Yirmi iki kişilik birinci sınıfla, otuz bir kişilik ikinci sınıfın toptan yoklaması, yani ikinci yoklama, 10 Ocak perşembe günü öğleden sonra:

Dört kişi yavan çorba, altı kişi bulgur pilavı, on altı kişi ekmek gevretip yemiş öğleyin. Dört kişi pilav ısıtıp yemiş, beş kişi pekmez dürümü, ikisi evde anasını bulamamış, aç gelmiş. Beş tanesi, "Ne yiyeceğim?" diye ağladıktan sonra yavan ekmek yiyip gelmişler. On bir kişi soğan tuzlayıp dürünmüşler...

Bahar geldi, katıklar tükendi. Unlar bile tükendi. Gonca Derviş ta şubatta aldı ardını da, daha o zamandan biraz un toplandı onun için. Hemen herkesin yediği, şimdi, sabah cacıklı pilav, öğleyin cacıklı dürüm, akşam cacıklı pilav. Ekmeği olmayan sadece cacık.

1 Nisan sabahı, ikinci sınıftan on iki kişi aç, on bir kişi yavan ekmek, yedi kişi cacık pilav (bir öğrenci eksik). Öğleden sonra, otuz mevcudun hepsi cacıklı dürüm.

Cacık deyince, şu iştah verici yoğurtlu salata gelmesin aklınıza. Ne gezer burada öyle şeyler. Cacık diye buralarda, karavluk, mercimelek, çıtlık, kuşkusu, iğnelik, yemlik gibi otlara derler. Kadınlar, kızlar bahar boyunca akşamlara kadar dere bayır dolaşarak sele ve çantalar dolusu bu otları toplarlar. Tuzlanarak yufka ekmeğe sarılıp yenir. Ya da kaynatılarak veryansın edilir kaşıkla.

Bit Öyküsü

Geçen öğretim yılını yarı bitli bir durumda sona erdirirken, düşünmüştüm ki, ne olsa, okulu yeni açtık. Bu ilk yıldan sonra işler yoluna girer; öğrencilerimiz bitsiz olur...

Hiç de düşündüğüm gibi çıkmadı. Tam karşıtı oldu. Çocukları yoklamak için yakalarını açmak gerekmiyor. Zaten çare olmadıktan sonra, yoklama neye yarar? Ben de artık bıraktım bu alışkanlığı. Ama, söz dinlemek gerek. Öğrenciler derste, toplantıda vs parmak kaldırıyorlar. Ben yoklamıyorum, yaka açmıyorum. Boynundan görülüyor.

Bir gün, en garibi oldu. Güneşli havada, dışarıda ders yapıyorduk. On sekiz parmak kalktı. Önlerindeki arkadaşlarının boynunda birer ikişer yüzenleri haber verdiler. Demek bitler de güneşe can atıyorlar... Çocuk kısmı, arkadaş sırrını saklamaktan çok, açmayı seviyor!...

Her zaman yaptığını gibi, bitli denenleri evlerine gönderdim. Ötekilerin boynunda olmadığı için, çamaşırlarına da bakmadım.

Gidenler, bu kez de aynı biçimde geldiler:

Anaları ya da bacıları, çocukları soyup, gömlekte, içlikte ve donda görebildiklerini, ellerinin başparmakları arasında çat çat öldürüyorlar ve giydirip geri gönderiyorlar.

"Gel bakıyım, ne ettin?..." deyip, yakaları açıp bakıyorum.

"Bakıttım" diyorlar.

Dirilerle ölüler karışık!... Sabır, katlanabilme, insanlık uçup gidiyor. Bin türlü düşünce içinde insanın yüreği kalkıyor.

Bazıları, tamam soyunup, babalarının ya da kardeşlerinin içliğini vs giyinip geliyorlar. (Dış giyim yok. İçlikle don, ana giyimi oluşturur...) Giyinip geldiklerine bakıyorum: Biraz temiz. Yıkanmış ve hiç giyilmemiş. Ama gel gör ki, o da bit dolu. Demek kökten kaynıyor!...

İlaç ve Pompa

Bizim bir pompa var. Birkaç kere öğrencileri tek tek içeri alarak DDT püskürttüm giysilerine. Birkaç şişe DDT harcadım. Elleri, yüzleri, çamaşırları; hatta tenleri başladı kokmaya. Zaten soyarak ilaçlıyorum. Ama hiç etkisini göremedim. Ne eksiliyor, ne tükeniyor...

Pompa işini köylü de biliyor. Hepsinin haberi var bende pompa olduğundan. Gelip istiyorlar. İlk zamanlar boş verirdim. Ne yazık ki, hiç kullanmadan getirirlermiş. Kendilerinde ilaç olmadığı gibi, benden istemeye de çekinirler ve boş götürüp, boş getirirlermiş. Bunu sonradan öğrendim. Ben kendilerinde ilaç olduğunu sanırdım. Şimdi isteyenlere soruyorum ve ilaç da koyup veriyorum.

Düşünüyorum: "Birkaç yüz liram olsa, her eve en aşağı bir şişe ilaç ve hepsine yetecek kadar pompa alsam!" Nerede?...

Bir komşum geldi, oturuyoruz, paçasında kendisi görüp yakaladı. "Demin Molla Mehmet’in odasından çıkınca buldum birini, bu da oradan kalmadır" diyor!

Öğrencilerim ve konuklarım kaynar da, ben boş durur muyum hiç? Nem eksik benim?...

Elbisemin içine akrep girmiş gibi kıvrandım ve hemen soyundum. Meret, bir çekirge yavrusu gibi nasıl da büyümüş!...

Hastalık Sorunu

İşi yolunda gidenler için yaşam tozpembedir. Nerede olursa olsun, böylelerinin dertleri olsa olsa sevgi, özlem, sıla vs'clir. Biz sevgiden, özlemden, sıladan, her şeyden vazgeçtik. Bütün bunları unutarak, başımızın derdine düştük. Gerçi, bu perişanlık içinde bile havalar güzel gittikçe, iyikötü anılarla geçinebiliyordum. Şimdi hepsine birden paydos!...

Bu yıl havalar da bize diş mi biledi nedir, her işimiz birbirinden yolsuz gitmeye başladı. Okulu açtık, bir buçuk ay kadar duvarın dibine oturarak

ders yaptık. Ama 25 Kasım, iplerimizi kırdı. Yani, Deli Oğlan’ın cini gibi açıkta kaldık: Kar yağdı.

Geçici olarak örtülen öğretmen evinin bir odasında ders yapardık. Buranın tabanı toprak. Bu yıl pösteki de getirmiyorlar. Ne söyledimse para etmedi, getirmediler. Yokmuş. Olanları babaları satmış. Sıra dersen zaten semtimize uğramadı. Toplanamadı, alınmadı, yok... Pencere de öylesine camsız... Çocuklar, evden gelirken üşüyor, dişleri birbirine vurarak ve ellerini uflayarak oturuyorlar, kupkuru toprağın üstüne. Kar da vuruyor pencereden yüzlerine, gözlerine!.. Ben bunları ne yapayım? Öldüreyim mi burada, yoksa dağıtayım mı? Dağıtmak daha akla yatıyor ve paydos ediyorum.

Köy odasına gidiyorum. 'Yahu, ne yapacağız böylelikle..." diyorum.

"İyi etmişsin efendi, paydos ettiğine."

"Efendi, mefendi, paydos ettim, iyi ettim, ama her gün böyle yapmakla başa çıkılır mı bir çaresine bakalım" diyorum. "Sen bilirsin, nasıl bilirsen öyle yap, geçen yılki gibi idare et de..."

Herkes bana atıyor: Yok... Ah, her şeyin en acısı ve en büyük dert olan yokluk, gözü kör olsun.

Bu havada çocukların ayağı yalın olanları hiç gelemiyor. Yarıdan çoğu hasta, grip. Zar zor gelip de geri göndermek zorunda kaldıklarım da, iki sınıfta topu topu yirmiotuz kişi...

Ben kendimi koruyabiliyor muyum sanki... Yüzümde ergenlik midir nedir, ufak kabarcıklar türedi, jiletle tıraş olmak bir sorun. Berber, ara da bul! Saçı sakalı salıverdim, tam iki ay. Çok zor olarak arada bir jiletle tıraş oldum. İkinci kez, saç kulaklarımı; sakal her yerimi kapladı. Yani, saç üç aylık, sakal tıraşı bir aylık oldu. Kızdım, kendimden utandım. Çocuklara da, "Sözümü tutmuyorsunuz da, sakalı onun için uzatıyorum" dedim.

Sonunda, sora soruştura, çocukların birisi bir saç makinesi salık verdi. Köyde bir tane varmış. Çağırdım o adamı. "Tıraş edemem" dedi. "Öyle ise dipten al da, ben de kurtulayım" dedim ve bir numaraya gitti saç. Yine zahmetle, jilete de katlandım ve temizlenebildim.

Gelen kış. Havalar bozuk... Bu tıraş, düpedüz deli işi; ama en son çare bunu bulabildim. Birkaç gün sarınıp sarmalandım, ama yine aklımdaki başıma geldi. Yani, gribe tutulup serdim postu döşeğe...

Kimse yok, yalnızım. Derde derman için bir şey arama. İlçeyle de ilgi kesildi: Kar yağdı. Ne giden var, ne gelen. İlaç olarak bir şişe geçti elime Sağlıkçı Celal'den. Üstünde, "Mitol" yazılı. Nezle ilacı sözde. Onu

çekiyorum. Akşamları bir ıhlamur kaynatıp içiyorum, külüstür sobaya da bir tezek doldurup, yatıyorum tozun dumanın içine. Ne varsa üzerime yığıyorum. Kafayı gözü sarıyorum. Bir türlü terleyemiyorum. Nasıl terleyeyim ki, soba filan kaç para eder? Üstüm kar, taban toprak, hava ayaz. Sözü çok uzatmak neye?... İçlerindeki su, buz tuttuğu için topraktan yapılmış testi ve ibrik çatlamış gece... Artık yollar açılıp ilçeye gidilir gelinir olunca sipariş ederiz.

Masallar

Kışın ders yapmadığımız günler, bazan de pazar günleri, köy odasında bir kitap, dergi ya da gazete okuyarak, karınca kaderince herkesin dinlemesini ve düşündüğünü söylemesini gelenek haline getirdik. Yazı, herkesin kolayca anlayıp sevebileceği bir konuyu anlatıyorsa, çok hoşlanılır. Köy yaşamından bir parçanın hikâye edilerek kâğıt üzerine basılmasını da sevinçle hayret karışımı bir davranışla karşılarlar. Köy Enstitüleri dergisindeki küçük yazılarla işe başlayarak ilgi ve dinleme alışkanlığını geliştirdik. Çok hoşlandılar. Öyle ki, çok akşamlar, işimi gücümü bırakıp, onlar için yazı bulup okuyorum. Çağırıp dört gözle bekliyorlar. Sesli okumaktan, az çok dil damak yorulsa da, onların beğendiklerini, bir şeyler öğrendiklerini gördükçe, yorgunluğumu unutuyorum.

Geçen yıl okuduğumuz yazılar içinde en çok Ali Dündar'ın "Çocukluğumuz" adlı yazısı beğenilmişti, on kereden fazla okumuştuk. Dinlerken ağzıma gireceklerdi nerdeyse... Sabahattin Ali’nin öyküleri de öyle...

Bu yıl okuduklarımız içinde de, Orhan Veli’nin manzum çevirdiği La Fontaine Masalları hoşa gitti. Bir masalı, belki elli kere okuduğumuz oldu. Hele çevirisindeki güzellik, halk deyimlerinin yerinde kullanılışı (Bağırıyordu cıyak cıyak... Koştu kabara kabara... Canına okuyacaktı dünyanın... vb) çok beğenildi. Sanki masallarda konunun her biri, bizim köyün insanlarının birinden çıkmış gibi, hepsini birer kişiye yakıştırdılar.

"O tilki de, Cavit Ağa gibiymiş hani..."

"O karga, aynı Saraç İrfan’a benzermiş..."

Dillere destan olanı da, öteden beri bu deyimi herkes bildiği halde, buradaki söyleyiş güzelliğiyle bir yenilik gösteren, "Doğuran Dağ" oldu. Daha ilk okumamızda, Cır Hasarı’ın oğlu, "Efendi, teşbihte hata olmaz, o dağın durumu da tıpkı bizim durumumuza benzermiş" demesin mi?

"Ne ilgisi var ki, canım?" diyecek oldum.

"Neye, nesi varmış, efendi" dedi. "Dağdan şehir doğurmasını umuyor millet, gürültüsüne bakarak, o ne doğuruyor görüyon mu? Biz de öyle değil miyik sanki? Sen ne kadar öteberi okudun, hani şöyle edilecek, böyle edilecek diyerek. Duydukça, o işleri yapılacak sandık. Hani bakıp gören, hani yapılan. Bir okulumuz var, yaptırılacak dediler. Bekledik, gelen giden olmadı, biz yapalım dedik, o da yıkıldı. Şurada senin çektiğini biz bilirik. Sen de bizim halımızı biliyon. Var mı, bundan kimsenin habarı? Eskiden okuldan hoşlanmazdık, kıymetini bilmezdik. Fakat, şinci sen ağnattın, hep aklımız yattı. Kendimiz yapamıyok. Hökümet yapsın canımız kurban. Sen bakma, o okul yapılmasın diyenlere. Şaşkınlıklarından, kızgınlıklarından. Yoksam onlar da ölüp gidiyorlar okul özleminden. Ama hani? Ne çocuklarda bi hayır kaldı, ne sende. Gayrım biz neyse. Valla inan olsun, kendimizi koyup da seni düşünüyok. Tanrı başadan gönendirsin seni... Yapılacak diyorlar, on sene, yirmi sene geçiyor. Laf olsun! Gine o dağ bi sıçan doğurmuş. Ya bizimki, hiç..."

Adamcağız yarım saat falan dinletti. Söylevin arkasını zor aldık.

Göleğe üstünden su gelmediği gibi, dibindekini de toprak emer, yazın çukurun içi kuruyup bomboş kalır.

Altı öğretmen varız, bizim köyden. Öğretim aylarında çevre köylerdeki görevimizde çalışıyoruz. Tatilin de hiç değilse bir bölümünü kendi köyümüzde geçiriyoruz. Tatil zamanındaki durumumuz, bu gölekten ayrımsız. Hoş, öğretim aylarındaki durumumuz da başka türlü değil ya!

Bu yıl da tatilin ilk günleri baş başa verip öğretmenlik anılarımızla avunduk. Ara sıra arkadaşları zorlayarak bazı yazılar okudum, dinlediler. Bir aralık can sıkıntımdan aklıma esti: "Pus" adlı bir gülmece gazetesi çıkardım. Bir gün, sabahtan akşama kadar uğraşarak birkaç sayı çoğalttım. Arkadaşlara birer tane yolladım. Büyük kentlerde gazeteler çıkar, yurdun dört yanındaki abonelerine gönderirler ya... Sözgelişi, biz de ona heves ettik. Gazetemizin yıllık abonesi bir oruçtur. Biz de kendimiz çıkaralım parasız olarak, oruç karşılığında okuyalım, vakit geçirelim dedik. Gazetenin sekiz sütunluk başlığı şöyleydi: "Müjde: Öğretmenlerle ilgili yeni bir yasa tasarısı!" Bundan sonra bir arkadaş da "Beyhude" adlı bir gazete çıkararak, "Püs"ü destekledi. Bütün bunlar, kararsız bir kafanın, paslanmış bir ruhun kendisine zoraki bir neşe verebilmek için bulabildiği çarelerdir. Külebi gibi:

"Bir fakirlik, bir yalnızlık, bir gurbet İnsan nasıl olsa katlanır..."

demek de zor.

Temmuz gelip çattı. Ben ekin biçmeye ayrıldım. Yanıma aldığını kitaptan bazı günler birkaç sayfa okur, bazan okumaya vakit bulamazdım. Arkadaşlar toplanıp, Osman Ağaların söğüdünün gölgesinde altmışbir, altmışaltı ya da domino oynadılar. Bu arada ramazan da geldi, oruçlarını tuttular.

Beş aylık bir tatil içinde okuyabildiğimiz bir iki kitap, denizde damla gibi kaldı. Zekâmızın körleşmeye doğru gittiği, su götürmez bir gerçek. Ben oyun bilmediğim ve sevmediğim, kitapda bulamadığını için, işten artan zamanlarımı boşu boşuna harcadım durdum.

Tepki

El elden üstündür derler ya, dert de dertten üstün çıkıyor. İnsanlar çok kez kendi hallerini unutup, eşin dostun haline acımak zorunda kalıyor. Zaten başkalarının derdine bakmaktan, kendi derdimi düşünmeye vakit bulduğum olmuyor ya...

Köylere gittiğimiz zaman, ne yaman güçlüklerle karşılaşacağımızı bilmez değildik, ama şu anlatacağını şeylerin de öğretmen arkadaşların başlarına gelebileceğini hiç aklımıza getirmemiştik:

Muttalip ile çocukluğumuz bir köyde geçmiş, ilkokulu birlikte bitirmiş ve Enstitü'ye de birlikte gitmiştik. Yine komşu iki köyden birine o öğretmen oldu, birine ben. Şimdi size Muttalip'in komşu köyde başından geçenleri anlatayım:

Çimli köyüne öğretmen olarak gittiği zaman, köyün büyükleri ve şıkları, oğlanın kapalı yerlerde başı açık oturmasına içerlemişler. Sonra da, okulun balkonuna ara sıra çıkıp oturduğu için ve çeşme de o yanda olduğundan "Irahat vermeyecek karıya, kıza" diye tutturmuşlar.

Kış geldi. O da yalnız başına, okulun bir odasında eğleşiyor. İki kere baskına uğradı. Bilinmiyor nedeni. Bunları sağ selamet atlattı. Kendisi yokken camlarını kırıp, kilim vs gibi eşyalarını topladılar. (Şüphelendiği adamlarla hâlâ mahkemedeler.)

Ben ilçeye giderken -yol üstü olduğu için- uğradım. Camları tuzla buz olmuş; perdeler, kilimler, yatak takımları hep gitmiş. Çalınan eşyaları için tutanak ve dilekçeleri varmış. Al ilçeye götür diye bana verdi. Götürdüm, ilgili görevliye verdim. Açıp okudu. "Amma da yapmışlar ha" diye güldü. "Elin karısına, kızına göz dikmenin sonu budur!..." diye söylendi.

Dönüşte durumu anlattım. "Güvendiğin dağlara çoktan kar yağmış kardeşcağızım" dedim. Ağladı. Dövünmeye başladı. Teselli edebilmek olanaksızdı...

"Ne edeyim, nerelere gideyim kardeşim, kimlere anlatayım halimi?" diye zari zari ağlıyordu.

Bu iş şubatta oldu. Derken nisanın sonu gelip çattı. Okulları tatil ettik. Şu var ki, bizler tatilde okuldan ayrılamıyoruz. Yalnız iki ay iznimiz var. Arkadaş eşyasız kaldı. Yemek yapmak, şu, bu, yalnız başına bir okulu beklemek. Hepsi neyse... Bir de 20 Mayıs günü olanlara bakalım:

Sözde efendim, Gancıl'a (bir kadının takma adı) sataşmış, laf atmış... Derken yapışıyorlar yakasına. Sopa, taş ne geçerse ellerine; indiriyorlar kafasına çocuğun. Ne yüz kalmış, ne göz. Bütün köy halkı birikmiş başına... Her yeri mosmor. Yani, pişmiş tavuğun başına gelmemiştir onun başına gelen. Laf söyleyecek hali kalmamış. Üstü başı kan içinde, ceket paramparça. Şapkası kaybolmuş. Yüzü tırmık tırmık... Anlatılır şey değil...

Bu halinde ite kaka muhtarın odasına sürüklemişler. Orada ellerini bağlayarak üçbeş cahilin önüne katıyorlar, götürüyorlar doğruca karakola.

Şimdi, Çimli köyünde bayram havası esiyor. Tarikatçılar bir halka çevirip zikre başlamışlar. Öğretmenin başına gelenler sevindirmiş, coşturmuş onları. Kadını bahane ederek muratlarına ermişler ya artık!...

O karakola götürüldükten, bayram havası da yatıştıktan sonra karıyı bir arabaya bindiriyorlar, haydi ilçeye: "Zorla evimi bastı" diye ifade verdiriyorlar. Bir sopa da karakolda öğretmene.

Kadın, kadın dedikleri, elli beş yaşında, evinde yalnız başına yaşayan, kimsesiz, bakımsız yatalak bir kadın.

Yaralarıma baktıracağını, yeniden elbise alacağını, mahkemeye gidip geleceğim diye iki yüz lira kadar da borç etti bizim arkadaş. Şimdi şaşkın, bitkin, umutsuz, bezgin bir durumda, iki davada mahkemeden mahkemeye mekik dokuyor.

Gerçi şimdi iş anlaşıldı. Kadın, "Beni sıkıştırdılar, cebri bastı evimi diye ifade vermezsen, seni bu köyde yaşatmazık, dediler. Onun için mecbur oldum. Esasında benim öğretmennen davam dalabam yok" diyerek, ilk ifadesinin yalan olduğunu açıkladı.

Ama, iş işten geçti bir kere. Bir öğretmenin hakkını aramak için kimse yardım etmiyor. "Hak etmiş" deyip çıkıveriyorlar işin içinden.

Ne yapsın şimdi bu çocuk? Bu karışık ve kötü durumda kime koşsun, kimden yardım istesin? Karşısındaki cahil ve azgın kitle ile nasıl savaşsın?...

Öğretmenlere hoş gözle bakmayan köylülerin, bu iftiradan sonra takınacakları tavrı kestirebilirsiniz. Kentte de, bakkalı çakkalı, "Zaten

birader, bunlardan hayır gelmez" diye kestirip atıyorlar.

Bu da Başka Türlüsü

Mayısın yedisi. Göstük köyünden Yunus Çavuş, bir adam göndermiş bana. "Acele yetişin, hocanın başına bir iş geldi" diye. (Yunus Çavuş, Göstük öğretmeni Kenan'ın ev sahibidir.) Kenan, bizim köylü ve teyzemin oğludur. 1946'da Enstitü'yü bitirince Göstük köyüne atandı. Yunus Çavuş'un odasında oturuyor. Başına bir iş gelmiş demek! Acaba nedir? Okulları bir hafta önce tatil etmiştik.

Kalktım gittim... Köye varır varmaz sağdan soldan aldığını haberlerle serseme döndüm. Hanefi ve Avni adında iki kişi, öğretmeni tutup suya atmışlar. Adamakıllı ıslatmışlar, boğacaklarmış, ama boğamamışlar. Çıkarıp Allah yarattı demeden, kafasını gözünü yarmışlar zavallının.

Kolu kırık, başı yarılmış, her yanı kan içinde. Hıçkıra hıçkıra yürümüş, ilçeye gitmiş.

"Peki, nedeni?"

Efendim, Avni'nin yeğeni Halime'de gözü varmış bizim "hoca"nın da, onun için yolunu beklemişler! Bu şaşkınlık içinde vardım Yunus Çavuş'un evine. Başıma biriktiler. Anlattılar, acındılar, ilendiler bu işi yapanlara...

Yunus Çavuş anlattı:

"Gonşu! Gonşu! diye sesi geldi dışarıdan. Ben çıkmaya kalmadı kapıdan girdi hoca. Aman ne deyim sana, öldürmüşler hocayı... 'Beni öldürdüler gonşu' dedi. Topaktaş'ın orada çevirmişler, suyun başında. Suya atmışlar. Kurtulmuş. Bu kez de taşla girişmişler. Tabancasının kabzasını kafasına vurmuş Avni. 'Durmayacağını, yalnız bana biraz harçlık ver varsa, doğru ilçeye şikâyete gideceğim' dedi. Ben de dün iki batman soğan satmıştım da, iki buçuk liram vardı, onu verdim. Aldı gitti. Sana da haber ettim, bakalım ne diyecek... Baksın, görsün diye..."

Ne diyeyim? İlçeye gidecektim. O sırada birisi geldi ilçeden. Hoca da geliyor diye haber getirdi. Bekledim.

Hoca geldi. Kafasındaki yaraları sardırmış. Yalnız gözü görünüyor. Üzerindeki kanlar da olduğu gibi duruyor.

"Ne yaptın teyzeoğlu?"

"Sorma, dayıoğlu" dedi. "Arkadaşları görüp dert anlatayım dedim. Beni görünce hep gülüştüler. 'Git jandarmaya anlat derdini' dediler."

Sonra? Sonra, ne olacak. Emmisi, dayısı, parası olmayan iş mi söktürebilir? Bir iki tokat attıktan sonra salmışlar suçluları. Öğretmeni de Göstük köyünden alıp Alayhan'a verdiler. Böylece zafer, saldıranlarda

kalmış oldu. Bizim arkadaş için de yürütülen yargı şu oldu: "Rahat duraydı. Ötekileri niçin dövmüyorlar?"

Bu inanışa göre, başına bir bela geldi mi, dayak yedin mi, haksızsın...

Gördünüz mü adaleti! Dayak yememeye bakmalı, yoksa okkanın altına gittiğimiz gündür...

Toplantı

Öğretim yılının başında ve sonunda Milli Eğitim Memurluğu'nda bir toplantı yapıyoruz.

Ben umarım ki, yıl başındaki toplantıda, öğretim yılı içinde yapacağımız çalışmalarımız hakkında dikkatimiz çekilsin, bazı noktalar üzerinde aydınlatılalım.

Baharınki toplantıda da beklerim ki, yıl içinde bize yararlı ve bizim duymadığımız eğitsel olaylar hakkında konuşulsun, yıl içindeki aksaklıklarımız öne sürülsün ve giderilme yolları aransın, gösterilsin.

Oysa, hiç de öyle olmuyor. Örneğin, son toplantıyı anlatayım:

Sıralara geçip oturduk. Müfettiş geldi ve şunları söyledi:

"Bazı arkadaşlar, kaymakamlığa dilekçe verip de izin almadan ilçe merkezine geliyorlar bir işleri olduğunda. Bir daha böyle şey istemem."

Aynen bunları ve bu kadarcık söyledi, çıkıp gitti. Dilekçeyi köyden kuşlarla göndermemizi salık veriyor olmalı...

Milli Eğitim memuru da toplantı tutanağının birinci maddesini yazdı:

"İzinsiz... ilçeye... inmek... hakkında..."

Bir de ben söz aldım ve bizim okulların durumunu anlatarak, bu konuda ne düşünüldüğünü sordum.

Milli Eğitim memuru:

'Yazarsın yazarsın o okul; dersin dersin o okul... Yok işte! Sizin okul için Bakanlık bütçesinde de, ilçe bütçesinde de ödenek yok!... Ne söyleyip duruyorsun? Duvarın dibinde okut. Okutmazsan köylünün yumurtasını ye, yat arkaüstü..."

Ve tutanağın ikinci maddesini yazdı:

'Yapımı eksik okulların... durumu... hakkında... aydınlatıldı..."

Bu zamanda, temizler hamamda, kirliler seyranda... Kimi yücede, kimi işkencede, çobanlar sarılı keçede, toklar neşedeyken; yoklukmuş, açlıkmış herkesin belini büken. Kiminin bahtı kara, kiminin akmış. Çok söylemesi, dert yanması yasakmış: Dilini yutmalı, sessizce oruç tutmalıymış adam, yoksa başına yıkılırmış dam.

Bir kambur felek varmış, ne söz dinlermiş, ne ağıt! Karalanmış nice kâğıt. Ama hiç kulak asan olmamış. Tok açın halinden bilmez hesabı, yaslanmış da yaslanmış. Dert üstüne dert yığılmış.

Kimine kavun yedirmiş, kimine kelek. Kiminin boynuna geçirmiş bir çarpık elek. Elekçiler ağladıkça gülmüş felek... Söylemesi, dinlemesi hoştur ya, gel bir de şu masala kulak ver, neler olmuş neler... İster bir çare bulup güldür, ister yine yüreğini tıka da öldür. Masal derler bunun adına, kanlı yaşlar karışmıştır tadına. Var dinle gayri:

Bir köy öğretmeni varmış. Güzden biraz para geçmiş eline. Borcunun yarısını ödemiş, bir dem sürmeden çekilmiş köye. Bir torba bulgurla bir çuval un atmış kenara... Geçinmiş bununla bir ara. Kimi kimsesi yokmuş, canı cananı yokmuş. Bu adamın emmisi yokmuş, dayısı yokmuş. "Medet!" diye başına üşüşüp de eli boş çeviremediklerinin hesabı yokmuş... Üç dört günde bir pişirdiği yağsız pilav, boğazından zor geçermiş. Bulgurundan, unundan gayrı, varmış bir de yatağı ya; ne biberi varmış, ne yağı. Bu nedenle bir yanı aç, bir yanı tok, yese de bir, yemese de birmiş. İçi üşür, dışı üşürmüş. Gece ağlar, gündüz yüreğini dağlarmış. En çok "Anam, anam, garibim" türküsünü sever, geceleri yatağının içinde titrerken fısıltı halinde söylermiş.

Bir kitap buna dermiş ki: "Sen bu köyü kalkındıracak tek adamsın, burada onun için bekliyorsun." O dermiş ki, kitaba: "Ben kendimi kalkındıramadım, halsizim, güçsüzüm. Bu güçsüz vücut bir köyü nasıl kalkındırsın? Sen beni kalkındır, ben de onu. Var benim de bir ereğim, bir düşüncem. Ama kitap arkadaş, kâtip arkadaş, ne gelir benim elimden, zari zari ağlamaktan gayri..." Böyle dermiş, ama ümidini kesmezmiş büsbütün. Okuyup yazmak, öğrenip öğretmek için yine de savaşır dururmuş. Zaten her teselliyi okumakta bulurmuş.

Yağsız bulgurdan usanır, yine döner dolaşır ona kul olurmuş. Benzi solmuş, gözü yorulmuş, özü çürümüş. On sekiz yaşındaymış, ama otuzdan yukarı görünürmüş.

Ceketi eski, paltosu yırtık. Kuru bir kemikle, çıkmadık bir canı kalmış artık. Bacakları olmuş birer kamış; saç sakal dersen uzamış da uzamış. Her şeyin canına tak dediği bir gün, derken kapı da vurulmuş "tak!" demiş. Gelmiş bir müfettiş seke seke... Müfettişe gelir bunlar şaka maka, o usanmış çeke çeke.

Gelmiş efendim müfettiş, aramış iş. Arar elbette, ama bunun, usu var, erdemi var; yolu var, yordamı var... Hal hatır sorup nasılsın, nicesin

demeden, "Hani" demiş, "kooperatif kolu, disiplin kolu, bilmem ne kolu?" Çocuklarını sorduğu adamın, bakmamış hadım olduğuna. Kupkuru dört duvarda olur mu bunlar? Sankim olsa, ne işe yarar? Ne ardına bakmış, ne önüne... Gitmiş kendi bildiğine. Dayanmış rapora. Ne buyursa? "Havale kursa!... "

Beriki de gam çekermiş, geçtim tavuk dolmasından, kahvesinin bile olmadığına, konuk müfettişe bir acı kahve sunamadığına.

Biri çekip gitmiş, birinin çektikleri canına yetmiş. Ama, yine canla başla işine devam etmiş.

Giden ermiş muradına, eben ermiş, deden ermiş muradına.

Biz de dileyelim ki kambur felekten, gayri ağı katılmasın aşına, bir çare bulunsun gözünün yaşına, bir merhem sürülsün bu masal kahramanının kel başına...

Amin!

Basında

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir.

Türk Basınında

Bizim Köyün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi Nayır (Varlık dergisi)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskiden İstanbul İstanbul'du, taşra da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlamıştı...

İlhan Selçuk (Cumhuriyet gazetesi)

Bu kitabı okuyan hiçbir milliyetçi ve devrimci Türk, vicdan azabından değil de gönül üzüntüsünden birkaç gece kurtulamaz. Bu kitap, bir milliyetçi ve devrimci Türk’e, onu okutmamak ve unutturmak değil, bütün atılışlarımızla, irademizin ve aklımızın bütün gücü ile bu geriliği, bu yoksulluğu ve bu kimsesizliği ortadan kaldırmak aşkını verir. Ziraat Enstitüsü'nün, Tıp Fakültesi’nin, Yüksek Mühendis Mektebi’nin, Siyasi İlimler Mektebi’nin ve üniversite kollarının hepsinde Makal’ın bu kitabını okuturdum, bu kitap üzerine tezler hazırlatıldım.

Falih Rıfkı Atay (Ulus gazetesi)

Mahmut Makal’ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor.

Sabahattin Eyüboğlu (Kitaplar dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin, gölgesiz; süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat yine de içli bir üslupla önümüze seren bir başka yapıt okuduğumu hatırlamıyorum. Genç yaşında yabancı dillere çevrilen ve dünya aydınları arasında olumlu yankılar uyandıran Makal'dan, şöhret, servet ve refah kapıları ufak bir işaret beklemektedir. Sağdan soldan ve hatta devrin hükümetinden kendisine öneriler yağıyor. Fakat Makal’ın bir tek ülküsü vardır: Okumak, öğrenmek, öğretmek ve topluma yararlı olmak...

Nadir Nadi (Cumhuriyet gazetesi)

Mahmut Makal tek değildir. Başkasınınkine benzemez bir kişiliği var elbette, o ayrı iş. Yalnız bilelim ki edebiyatımızda bir Mahmut Makal'lar çığırı açılıyor. Onların karşısında biz küçüklüğümüzü anlamalıyız. Yurdu da, yurdumuzla birlikte edebiyatımızı da bugünkü gençler, bu Mahmut Makal'lar kuşağı kurtaracaktır. Gerçeği onlar getiriyor edebiyatımıza. Hepsi de yurda değinir değinmez en güzel dili, en temiz dili buluveriyorlar. Mahmut Makal'ın Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgamızdan utanıyorum doğrusu.

Nurullah Ataç (Ulus gazetesi)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazıları çıkıyordu. Bizim Köyü aldım, çok beğendim.

Nâzım Hikmet (Yeni Dergi)

Memleket insanlarının yüzde sekseninin yüz kızartıcı durumunu apaçık ortaya dökme yürekliliğini gösteren, Demokratlar iktidara geldikten sonra da uyarıcı yazıları hoş görülmeyen Makal'a 27 Mayıs'tan sonra da korku ile bakılıyor. Poliste ve Emniyet Müdürlüğü'nde koskoca bir dosyası var. Sözün kısası, Makal baştakiler için sakıncalı kişi olmuştur. Makal veya daha yüzlerce aydın, ileri düşünceden ve insanlarımızın daha iyi yarınlara kavuşmasından yana sanatçı, düşünür, yazar için son yıllarda "ilgili" ve "yetkili" makamların düzenlediği daha neler vardır...

Burhan Arpad (Vatan gazetesi)

Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum.

Yaşar Kemal (Sanat dergisi)

Bu güzelim yurdu hapishaneye çevirenler, insan haklarını hiçe sayanlar, Anayasa'yı çiğneyenler kimlerdir? Yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar, Makal gibiler yurtlarını sevmedikleri için mi Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, lokmalarını kendilerine zehir ediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar? Yazık... CHP iktidarında böyle, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor. Ama Fikret'in özlediği sabah bir gün olacak. Sabah olacak...

Aziz Nesin (Akşam gazetesi)

Mahmut Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımından eylemci işleve geçişinde tohumu çatlatmıştır. Ardından gelmiştir öbürleri.

Adnan Binyazar (Sanat Olayı dergisi)

Milletvekillerinin evrak çantalarında Makal'ın yapıtlarından birer tane bulunmalıdır.

Ercüment Ekrem Talu (Son Posta gazetesi)

Anadolu'yu tanımak istersen, hemen bir kitapçıya koş, bir tane Bizim Köy al, çekil bir köşeye yutkuna yutkuna oku. Okuyup bitirdikten sonra da aynaya bakmayı unutma.

Suat Taşer (Zafer gazetesi)

Amerika'da Türkiye hakkındaki yabancı dil yapıtlarından bir sergi düzenlememiz istenmişti. Katalogda Makal'ın çevirisini bulduk. Aslıyla birlikte sergiye koyduk. Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük eden genç yazarın yapıtlarına böyle bir sergide yer vermek ödevimizdi.

Sami N. Özerdim (Varlık dergisi)

Makal, köyün sorunlarına bilgiyle yaklaşmaktadır. Köye ve insanımıza bakışı bütün olumsuz durumlara karşın umut yüklüdür. Onun yapıtları bilginin, aklın, sevginin ve umudun ne kadar çok şey başarmaya yeteceğini göstermektedir.

Konur Ertop (Günaydın, 8.4.1978)

Mahmut Makal olayı, meziyet düşmanlığının yaşayan biçimine çok canlı bir örnektir. İdealist bir köylü genci köyünü olduğu gibi dünyaya tanıtmayı iş ediniyor, ortaya halis ve temiz bir sanat yapısı çıkıyor.

Ahmet Emin Yalman (Vatan gazetesi)

Remarque Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok adlı yapıtında koskoca bir savaşı anlatmış. Makal, hareketsiz, olaysız, mini mini bir köy içinde o savaş kadar olağanüstü bir yaşam kavgasını -Anadolu köylüsünün geçim derdiyle pençeleşmesini- aynı ilginçlikle anlatıyor.

Genç yazarın yapıtı üstüne sade ben kaç yazı yazdım. Başkaları da o kadar çok yazdılar ki, neredeyse bir kitaplık dolduracak. Bu da, nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan köylülere ilişkin gerçekçi ve içten galiba bir tek kitabın mevcut oluşundan ileri geliyor.

Vâ-Nu (Akşam gazetesi)

Mahmut, sen tam adı üstünde sanat görevi yapıyorsun. Bize köyü ilk kez ve dört köşesiyle tanıtıyorsun. Hikâyelerin, elbette doğruyu söylüyor. Tanıyı konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyor. Öyle ki Türk köyü davasını ele alacak olan içten bir devrimci ya da ıslahatçı veya kalkındırıcı ve yürütücü, ana harita olarak eline senin kitaplarını alsa, sanırım sağa sola

kaymadan hedefe doğru yol alır. Bu ülkede görülecek tek işin böylece de ucundan tutulmuş olur.

İlhan Tarus (Varlık dergisi)

Makal'ın yazdıklarının önemi, Cumhuriyet kuşaklarının karşılaşacağı kültür, uygarlık ve ekonomik genişleme sorununun uzamı hakkında en doğru haberci olmasındandır. Bizim Köy yazarı, Türkiye'de ilkesiz, davasız ve oportünist politikacının elinde, azametli bir kuvvet haline gelebilecek, 25 yılda uygarlık, insanlık, ilerleme ve özgür düşünce alanında ne yapılmışsa, hepsini kısa zamanda yok edecek unsurlara dikkati ilk çeken aydın bir Türk gencidir. Kitaplarının İngilizce çevirisindeki önsözleri dikkatle okunmalıdır. Bu önsözlerde, 1950 iktidar değişmesinde de büyük rol oynadığına işaret edilmektedir.

Forum dergisi (Baş yazıdan)

Kültür alanında uluslararası en büyük değer payesine layık görülen ülkücü öğretmen Mahmut Makal, bugün kendi toplumunda karşılaştığı her türlü baskıya karşın görevini kendi toplumunda sürdürmektedir.

Abdi İpekçi (Milliyet gazetesi)

Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin sanılan sorunları çözmek kolaylaşır. Yazılarında, birçok insan için yüzyıllar boyunca gizli kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan sorunları açık açık, arka arkaya dizişin, köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda biçimi vardır ki, köy dilinin ulusal yazınımıza mal olması için böyle yazılara gereksinim var. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

İ. Hakkı Tonguç (Tonguç'a Kitap)

Biliyor musunuz Makal'ın kitabı neden bunca güzel? Güzel bir kitap yazmaya özenmemiş de ondan...

Oktay Rıfat (Yaprak dergisi)

Bizim Köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (Yücel dergisi)

Senin kitabı okurken yanımda anam da vardı. Güle güle katıldık gittik. Güldük ama ne yalan söyleyeyim Mahmut, sen tıpkı Molyer'e benziyorsun. Nüktelerin zehir gibi. Geri tarafı neyse ne ama, hele bir hoca portresi çizmişsin... Bıçak yemin olsun, bıçak!...

Fakir Baykurt (Varlık dergisi)

Makal günün birinde ölür gider, her fani gibi. Ama Makal'dan geriye kalacak birkaç kitap var, bütün bir yaşam boyunca verilmiş yiğitçe bir kavga var. Onun ardına jandarmalar takan Dengiz'den, Sirer'den, İleri'den, Yardımcı'dan ne kalacak?

İlhami Soysal (Akşam gazetesi)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar; bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye. Kitapçılarda Fransızca, Almanca, İngilizce bir yapıtına rastlayınca, bir kitap kabında resmini görünce mutlu oluyoruz.

Oktay Akbal (Cumhuriyet gazetesi)

Mahmut Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak "yaşa aslan" diye haykırdığını zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Onu hiç tanımıyorum. Hiçbir yerde görmüşlüğüm falan da yok doğallıkla. Gecenin üçünde beni heyecanlandıran bu delikanlıyı alnından öpmek için önüne geçilmez bir istek duymuş, buna olanak bulamayınca da kaleme kâğıda sarılmış Bizim Köy hakkında bir övgü döktürmüştüm. Ne zaman uykuya geçtim bilmem. Sabahleyin çok erken uyandığını zaman akşamki heyecanı yeniden yaşadım ve karıma, "Bu kitabı bugün oku" dedim. "Hemen oku... senden yemek falan istemiyorum, öğleye kadar oku, üzerinde konuşalım!"

Orhan Kemal (Yaprak dergisi)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

Melih Cevdet Anday (Yaprak dergisi)

Bizim Köyü yazan bir insandan bu ülkeye kötülük geleceğine inanamayız. Onun bu yurdu en az Niğde Valisi kadar sevdiğini biliriz. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Meşrutiyet yıllarında çıkmış Küçük Paşa adlı bir kitabı vardır. Niğde bölgesindeki köylülerin durumunu anlatır. Anlatılan durumun da Bizim Köyde anlatılandan ayrımı yoktur. Yani Makal'ın gördüğü iş, böylece, o köylülerin yüzyıllardır değişmeyen yazgılarını bir de bugünkü kuşaklara göstermek olmuş. Sonunda da tutuklanmış.

Orhan Veli Kanık (Yaprak dergisi)

Mahmut Makal'ın yapıtında her şey "dama" der. Ondan sonra gelenler sadece köyü anlatıyorlar...

Mehmet Kemal (Barış gazetesi)

Nerde Türk halkı için savaşan bir Türk aydını vardır, onu dünya alkışlasa da Türkiye’nin yerli kompradoru lanetleyecek ve yerin dibine batırmaya çalışacaktır. Mahmut Makal’ın başına gelen budur. Çünkü bu değerlerden Mahmut Makal, her türlü baskıya karşı koymuş, kimseye boyun eğmemiş, gazaba çarptırılmış biriydi. Onun dünya kamuoyu önünde alkışlanması, kendisini alaşağı etmek isteyenleri bir kat daha küçültüyor.

Çetin Altan (Akşam gazetesi)

Size ben Makal ayarında yüzlerce Türk sol yazarı, çizeri, sanatçısı, düşünürü sayabilirim. Siz bana Makal’ın eline su dökülebilecek, yurtdışına adım atar atmaz sudan çıkmış balığa dönmeyecek on sağcımızın adını verebilir misiniz?

Refik Erduran (Milliyet gazetesi)

Hak bildiğim yolda Makal gibi bir can yoldaşı daha kazanmanın sevinci içindeyim. Mahmut Makal'lar edebiyattan çok, bir memleket davası olan bu yolda başarılı olacaklardır.

Samim Kocagöz (Yeditepe dergisi)

Edebiyatımızda yeni bir aşama belki de bu yapıtla başlayacaktır. Bu, gerçek, her türlü abartı ve kişisel görüşlerle niteliği değişmemiş bir gerçekçiliğin egemen olduğu edebiyat aşamasıdır. Orta Anadolu köy halkının yaşamından gerçek sahneler cidden çok sanatkârane gösterilmiş bulunuyor.

Samet Ağaoğlu (Varlık dergisi)

Makal, kuşağımızın zaferini kazanmış oldun. Yapıtın, Hayal Şehir gibi ödül kazanmayabilir. Fakat okuması yazması, anlama isteği olanların zihinlerini kazanacağı muhakkaktır. Hâlâ Amerika’ya, bilmem nereye ziraat uzmanlığı için adam gönderiyorlar. Çalışmaz bu adamlar bizim köyümüzde. Camlı masa gerisinde oturacak olduktan sonra, şimdiye kadar uzmanlık kazanıp dönenler yetmiyor mu?

Muzaffer Hacıhasanoğlu (Varlık dergisi)

Mahmut Makal davanın dış manzarası ile iç manzarasını maharetle ortaya koyuyor. Ve gösteriyor ki, yaralara parmak basmamak için biz, sürekli olarak köyü kendi dert ve acıları içinde bırakmış, büyük bir bencillikle aynı vatan üzerinde birbiriyle bağdaşmayan iki hayat yaratmışız.

Cihat Daban (Son Saat Gazetesi)

Bizim soyumuzun hayal çağını yaşamamız gerekiyordu, ama bizden ilerideki soylar, daha zengin, daha sağlam kaynaklarla işe başlıyorlar. En

güzel örnek, Köy Enstitülerinden yetişen yazarların durumudur. Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi. Ama onun yolunu hayat ve Türk edebiyatının yeni gelişme olanakları açmış bulunuyordu.

Ceyhun Atuf Kansu (Varlık dergisi)

Bizim Köy 1950'de bir başyapıttı. 1995'te de bir başyapıt. Anlatılan nesne ya da olayın kendisi sanılacak ölçüde yalın anlatımıyla, sıradanı şiire dönüştüren gözlem gücüyle, yoksulun o soylu ve varla yok arası gülümsemesiyle donanmış genç anlatımcının, duyarlı olduğu kadar da nesnel yaklaşımıyla, Bizim Köy yazınımızda bir doruktur...

Prof. Tahsin Yücel (Cumhuriyet,5.9.1995)

Makal siyasi iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır. Yirmi üç yıldır iktidara kim gelmişse, onun sillesini yemiştir. Suçu da köyü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmen, bir yazar, yirmi üç yıldır o toplumun gözleri önünde manevi işkence ile cezalandırılmaktadır.

Sadun Tanju (Cumhuriyet gazetesi)

Demokrasi deneyimleri, iktidar değişiklikleri bile aydın geçinen çevrelerde, Makal'ın uyandırdığı şaşkınlık, yılgınlık ve hayreti uyandıramamıştır. Kamuoyu yüzyıllardır ilk kez "efendimiz" köylünün ne olduğunu bir köy çocuğunun ağzından dinliyordu. Makal'ın gayet sağlam ve iyi bir anlatımı var.

(Akisdergisi)

Eski kuşağın, "Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmiştir. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır; bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı, edebiyat olsun diye yapan eski kuşaktan değil çünkü. Geri bırakılmış bir halkın acısını Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Ahmet Köklügiller(Çaltı dergisi)

SAKAL-MAKAL Yahut Aferin Oğlum Ahmet Bu Yolda Devam Et

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası Cebinde dört dilberin telefon numarası Bir elinde telefon bir elinde kesesi Uyyy! Yesun oni nenesi Yesun oni nenesi

Bedri Rahmi Eyüboğlu (Yeditepe dergisi)

Derleyip düzenleyen: Kaya Serdengeçti

İngiliz Basınında

Mahmut Makal’ın "Anadolu’da Bir Köy" başlığı ile İngilizce'ye çevrilen iki yapıtı İngiliz basınında büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Bizim Köy ile Hayal ve Gerçekten oluşan bu yapıtın basındaki yankılarından birkaç parçayı aşağıda okuyacaksınız:

Başarılı bir çeviri. Sadece ilkel bir Anadolu köyünün sosyal durumunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda Batı kültürü almış genç bir Doğulunun düşünce ve duygularını ve birdenbire gözleri açılan kuşağının şaşkın, duraksayan halini de anlatıyor. Şair ve filozof ruhlu, duygulu bir yazar. Sade ve zekice hazırlanmış bir yapıt. Gerçekten sert...

The Times Literary Supplement

Duygulu, efendice ve çok içten. Son yıllarda Türkiye’de yayımlanan kitaplar arasında belki en fazla tartışmaya yol açan iki yapıt. Yeni baştan ve gizlice oluşan Doğu'yla ilgilenenlerin okuması gerekir.

Spectator'daCalt Careo

Çok ilgi uyandıran bir kitap. Yazarın mücadeleci ruhu, yenilmesi gereken birçok güçlüklerle karşılaşıyor. Alay ve nefretle yazıyor. Üslubu sade ve tepeden inme.

British Book News

Canlı bir izlenim. Türkiye’de büyük heyecan yarattı ve Demokrat Parti’nin zaferine yararlı oldu.

Manchester Guardian

Türkiye’de en fazla tartışma yaratan ve en çok satan kitaplardan biri. Bazı Anadolu köylerinin sefalet ve geriliğinin canlı bir tasviri. Çalışkan, hisli ve işlek bir kaleme sahip genç bir adamda eskiyle yeninin karşılaşması, bu çok ilginç kitabın en ilgi çeken yanı değildir.

The Economist

Çok etkileyici bir yapıt; önsözü ve yardımcı notları da çok yararlı.

Time And Tide

Yazar, kendi ülkesinde ünlendi, kitapları onu burada da tanıtacak.

John O’London’s Veekly'deHenry Barlein

Bu ilginç, çekici bir yapıttır. Mutlaka okunmalı...

Tribune’de Bruce Bian

Türk köylüsü arasından çıkan ilk işlek kalem. Makal unutulmaz şeyler yazıyor. Dikkatle okunmaya değer.

Western Mail

Eşine pek rastlanmayan hoş bir kitap. Dünyanın hemen hiç bilinmeyen bir köşesindeki yaşamı bu kadar doğru anlatan bir kitap şimdiye kadar belki de yazılmamıştır.

Cape Times

Alman Basınında

Mahmut Makal dünyanın ve insanların unuttuğu bir köyün öğretmeniydi. O hiçbir şey katmadan bir fotoğraf kamerası gibi köyünü ve oradaki olayları saptadı. Bunun arkasından da tutuklandı. Sonradan yazdıklarının doğru olduğu görüldü. Türk köylüsü hâlâ cehennemde yaşar.

Wiener Wochenblatt,19. 6. 1971

Makal, Anadolu'nun ortasındaki köylerin çaresiz durumunu, insanı sarsan bir gerçeklikle dile getiriyor. İnsan onuruna yakışmayacak biçimde sürdürülen bu yaşamın öyküsü Orta Avrupalıyı sarsmıştır. Aklın alacağı gibi değildir. Kitap, yalnızca köydeki yapıyı ortaya koymamış, aynı zamanda köylünün düşünme biçimini bize yansıtmıştır. Türk köylüsünün yaşam düzeyi ve toplumsal durumuna ilişkin bu aracısız (direkt) kitap en büyük kitaplıklarda yer almalıdır.

Ervin Beier(Büchenzeiger),Temmuz 1971

Bu kitap Türkiye hakkında fikir edinmek isteyenler için de önemlidir. Bu kitabın yankısı bütün dünyaya yayıldı. Ama Türkiye o günden bugüne acaba değişti mi? İnsan başına düşen gelir arttı mı? Yüzde doksan beşi ışıksız olan köylerde ve yüzde altmışı okuma yazma bilmeyen köylülerin yaşantısında bir değişiklik oldu mu?...

Am Wochenende,13. 7. 1971

Mahmut Makal, acı köy gerçeğini konuşma diline yakın yalın bir dille fakat empresyonist bir görüşle dile getiriyor. Bu yazılar edebiyat çevrelerinde bir olay yarattı. Hücumlara uğradı. Fakat haksızdılar. Çünkü yaralar, iyileştirilebilmek için önce açılmalıdırlar. Bu işi ya hekim yapar, ya da bizzat hasta yapar. Makal hekim değil, ama dertlilerden biridir. O köyün bilinmeyen sefalet ve unutulmuşluğunun acısını bizzat yaşayanlardandır.

Prof. F. Rummel (Die Tükei Auf Dem Weg Nach Europa)

Bu yapıt, Türkiye’de ilk "bestseller" ve Türkler arasında Kuran'dan fazla okuyucu bulan tek kitap oldu. Bu başarının nedenleri çok yönlü idi: Bir kere, Türk halkının, yüzde seksen ikisinin henüz köylerde yaşadığı bir dönemde, köy yaşamı, yazdıklarını ayrıntısına kadar bilen bir yazar tarafından kaleme alınmıştı. Sonra da, bu yapıt, kentli aydınların

kafasındaki "bahtlı, doğayla baş başa ve mutlu köylü yaşamı" klişesini yıkıp dağıtmıştı...

Prof. Petra Kappert,(FrankfurterAllgemeineZeitung,9.1.1 982)

Dört Ülke Basınında

Bizim Köyde anlatılan toplumsal, kültürel ve insancıl sornlarla köyün kalkınması yolunda Makal ve arkadaşlarının gösterdikleri ülkücü çabalar, bence yalnız Türkiye için değil, öteki uluslar, özellikle Türkiye'nin komşuları için büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle yapıtın İsrailli okuyucuları da yakından ilgilendireceğinden eminim.

Dr. Uriel Heyd (İsrail)

Bizim Köy, açlıktan, soğuktan, boş inanışlardan, adaletsizlikten, insan zekâsından söz eder; çağımızın olgularını yansıtır. Çağdaşlaşma ve kalkınma hareketlerinin öncüsü Kemalist devrimin sonuçları böyle mi olacaktı? Onurlu, bağımsız, kahraman bir halkın başarıları nerede? Reform hareketleri Demirciköy'e, Nurgöz'e neden ulaşmadı? Kişisel cesaretin, eğitimin ve içten gelen öfkenin bir belgesi olan Bizim Köy, eskimiş bir dünyanın kökünü kazımak için çalışan genç kuşağın kitabıdır...

Mondadori (İtalya)

Makal'ın kitabı, Amerika Üniversitesi'nde yetişmiş Türk gençliği üzerinde kaynaşmalar yarattı ve ümitsiz, ama içe işleyen haykırışı bütün ruhlarda devrimci inancı körükledi. Yazarın anlatım gücünü ve çağdaş anlayışını takdir edeceksiniz...

P. Papados (Yunanistan)

Türk edebiyatında Anadolu yüzyıllarca unutulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu uyandığını gösterir. Ve birden, Türk edebiyatında bilinmeyen bir Anadolu canlanıverir. Açılarıyla, sefaletiyle, cehaletiyle, yarı feodalizmiyle, kavgalarıyla, bağnazlığıyla, ilkelliğiyle... Makal bu akımda, Anadolu'yu bize bütün çıplaklığıyla gösteren ilk kişilerdendir. Onun çağdaş Türk edebiyatına hizmeti başkadır. O bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı. Türkiye'de kaleme alınmayan başka bir âlemin var olduğunu gösterdi. Birdenbire bir perde kaldırıldı ve Anadolu bütün toplumsal, politik, kültürel, psikolojik sorunlarıyla meydana çıktı.

Prof. Rıza Mollof (Bulgaristan)

Fransız Basınında

Mahmut Makal'ın 1950. yılında unutulmaz Bizim Köy'le başlayan başarısı, on dört yıldır, gittikçe büyüyerek sürüyor. Bu başarı zincirine,

1963 yılının son aylarında bir halka daha eklendi: Makal, birçok dilden sonra Fransızca'ya da çevrildi. Çeşitli kitaplarından yapılan güzel bir seçme, Plon Yayınevi'nin La Terre Humaine dizisinde yayımlandı. Un Village Anatolien adıyla sunulan kitap, Fransa'da olduğu gibi, Fransız dilinin yaygın olduğu birkaç ülkede de küçümsenmeyecek bir ilgi uyandırdı. Ünlü Les Temps Modernes dergisi, Preuves Informations, L'Orient, Revolution Africaine gazeteleri kitaptan parçalar yayımladılar. Lyon'da yayımlanan Bulletin des Lettres dergisi, Makal'ın kitabını, ayın en iyi beş kitabı arasında gösterdi. Kitap hakkında çıkan bazı eleştirilerden alınmış parçaları okurlarımıza sunuyoruz:

Bir köy öğretmeninin yazdığı bu olağanüstü belge, İngiltere'de olduğu gibi Rusya'da da geniş bir okur kitlesi bulmuştu. Fransa'da aynı şeyin olmasını dileyelim.

Paris-Normandie,15 Kasım 1963

Mahmut Makal, otuz üç yaşındadır. Yaşamının bu otuz üç yılının hepsini köylüler arasında geçirmiştir: Önce doğduğu yer olan Demirciköy'de, on yedi yaşından sonra da, İvriz Köy Enstitüsü'nde beş yıllık bir öğrenimin ardından, öğretmenliğine atandığı Nurgöz köyünde.

Mahmut Makal, daha öğretmenlik mesleğinin başında, Türk köylerinin acıklı yazgısı üzerinde yazılar yazmaya başladı. Yazıları, İstanbul'un ilerici dergilerinden Varlık/la yayımlandı, sonra kitap halinde toplandı. Bu yazıları büyük dalgalanmalara yol açtı. Alınan önlemlere karşın, Mahmut Makal geniş bir okur kitlesi buldu.

Revolution Africaine,16 Kasım 1963

Mahmut Makal'ın sade, dolaysız bir dille yazılmış kitabı küçüklü büyüklü bir yaşanmış hikâyeler dizisi halinde sunulmuş. Bazı bazı biçim bakımından basit olsalar bile, hepsinde korkunç bir acılık var. Bir Anadolu Köyü (Un Village Anatolien), yaşanmış bir tanıklık. Yazarın mizahı altında her zaman belli olan bir acı çığlığı.

Hiçbir şey kaçmıyor Makal'ın gözünden. Ne kişilerinin insan nitelikleri, ne de kusurları. Ama bu kişiler ister iyi, ister kötü, ister cömert, ister cimri, ister kurnaz, ister bön olsunlar, hepsi de çekiyor, sarıyor insanı. Kaynayıp duran sefalete karşı her dakika savaşmak zorundayken, yaşama içgüdüsü iyi duygulardan önce gelirken, ölüm hastalıktan eriyen sevgili varlıkları almak için fırsat beklerken, kusursuz olmalarına olanak var mı?

Le Monde,21 Aralık 1963

Böyle bir kitap, durumu dolayısıyla, her türlü edebiyat sorununu aşmasına karşın amacının bambaşka olmasına, sonuçlarının da Türkiye’de birçok aydının, politikacının görüşünü değiştirme olasılığı bulunmasına karşın, Makal’ın yalnızca bir tanık, rastlantıların yazar yaptığı bir sanatçı olmadığını ısrarla belirtmek gerekir. Mahmut Makal, güçlü, açık, keskin bir deyişle yazıyor. Ama bu deyiş, çoğunlukla, gerçek yazarı belirten, anlatılmaz bir büyü sezdiren, kekre bir şiire erişiyor...

Action(Tunus), 21 Aralık 1963

1950 yılında, yirmi yaşlarında bir Türk öğretmenin, Mahmut Makal'ın Bizim Köy adlı kitabı, yayımlandığı zaman Türkiye’de gerçek bir tepki yarattı. Okumuş, Batılılaşmış kentliler, Türk köyünün vahşilik diyebilecekleri durumunu karşılarında buluyorlardı. Makal daha sonra başka kitaplar da yayımladı. Birincisi gibi, bunlar da köylülerin sefil, pis, bilisizliğe ve boş inanışlara batmış yaşayışını gösteren, büyük ölçüde özgeçmişe ilişkin hikâyelerden oluşmuş kitaplardı.

Güzin Dino, Makal’ın değişik kitaplarından seçilmiş metinleri ustalıkla bir araya getirmiş. Kitabı, pek yararlı notlar, kanıtlayıcı desenler ve güzel fotoğraflarla zenginleştirmiş. Bu durum, kitabın edebiyat değerine zarar vermeden, ilginç bir budunbetimsel (etnografik) ve toplumbilimsel yön kazandırıyor ona. Çeviri güzel, özenli. Yapılan ekler de Fransız okuru için karanlık kalan birtakım sorunlara ışık tutuyor. Kısacası okunması hararetle salık verilecek güzel, yararlı bir yapıt.

Bulletin Critique du Livre Français,Ocak 1964

1950 yılında, İstanbul’da, Mahmut Makal’ın ilk kitabı yayımlandığı zaman, Orta Anadolu'nun geri durumu üzerindeki tanıklığı gerçek bir tepki uyandırdı. Yazar tutuklandı. Birkaç hafta hapiste tutuldu, anlattığı köyün adı değiştirildi. Ama bu tanıklığın değeri kısa zamanda kabul edildi. Makal’ın yazıları yabancı dillere çevrildi. Bu yazılardan yapılmış seçmelerden oluşan bir kitap, bugünlerde Fransızca’da, Plon Yayınevi'nin Terre Humaine dizisinde yayımlanmış bulunuyor. Uygarlıklar ve toplumlar üzerinde incelemeler yayımlayan bu değerli dizide Claude Levi-Strauss'un Tristes Tropiques’i, Georges Blandier'nin Afrique Ambigue'sü, Renâ Dumont'un Terres Vivantes'i gibi değerli yapıtlar yer almıştır.

Bir Anadolu Köyü'nü (Un Village Anatolien) Güzin Dino bilimsel bir doğruluk ve ağırbaşlılıkla sunmuş. Genç Türk öğretmeninin, Anadolu'nun ortasında bir köyün yaşayışını gösteren acı tanıklığı, Japon filmi L'ile Nue

gibi, Carolina Maria da Jesus'nün Le Depotoir'i gibi, son yılların o insanı allak bullak eden belgelerini düşündürüyor.

D’Orient,4 Ocak 1964

Mahmut Makal her şeyi görmüş, her şeyi not etmiş, hep de titrek bir kalemle. Kopardığı imdat çığlığı işitilecek mi? Öyle sanıyoruz, çünkü bugünün Türkiye'si, köklü reformlar yapmaya kararlı görünüyor. Geriliğe, tarım yöntemlerinin ilkelliğine karşı sesini yükselttiği için, köylülerin uzun zaman canlı bir gerçek olarak kalmış sefil yaşayışını gözler önüne serdiği için, bu kurtuluş hareketinde, bu eşsiz belgenin yazarının da bir payı olacaktır elbet.

Figaro Litteraire,9 Ocak 1964

Daha ilk sayfalarda bir gübre, sefalet ve pislik kokusu yapışıyor gırtlağınıza. Kitabın sonuna kadar da bırakmıyor. Türkiye’de Orta Anadolu’da, 1950 yılında mıyız, yoksa yüz yıl, beş yüz yıl, iki bin yıl öncesinde miyiz? Kitapta öyle köy tabloları var ki, unutulur gibi değil.

Bulletin des Lettres,15 Ocak 1964

Yazar, Menderes’in yıldırımlarını üzerine çekmiş olan bu yazılarında, yorulmak, bıkmak bilmeden, sade, dolaysız bir dille, insanı duygulandıran bir deyişle köylü sınıfının içinde tutulduğu ortaçağ öncesi karanlığını gözler önüne seriyor.

Nouvelles Litteraires,30 Ocak 1964

Tanıklığından dolayı hapse atılmış yazarın satırları arasında, işlenmemiş halde bir toplumbilim, insanı altüst eden bir belge özelliği seziliyor. Kitap birçok tarım ve ekonomi uzmanıyla toplumbilimciyi de aynı biçimde altüst etti. Türkiye’nin bakımsız taşra bölgelerinin yazgısının değiştirilmesine bundan sonra karar verildi.

Libre Belgiquc(Brüksel), 24 Ocak 1964

Ciddi görünüşü ve ateşli anlatımı, sözündeki doğruluğu ve sakınmazlığı ile Makal, kolayca boyun eğecek kişilere benzemiyor. Doğru bildiğini söylemeye, cehalete ve yoksulluğa karşı savaşına devam ediyor. Durmadan yazıyor; kitapları İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerine çevriliyor.

Sophie Lannes(Santâ du Monde,Aralık 1966)

Derleyip çeviren: Prof. Tahsin Yücel

1

"Köy romanı" tartışmalarının yoğunlaştığı 1970'lerde, başlangıçta modaya uyarak romanında köy konusunu işleyen bir yazarın, "Artık köy romanı para getirmiyor, ben de şehir romanı yazmaya başladım" dediğini kulaklarımla duymuşumdur! Kuşkusuz, bu anlayıştaki bir yazar, köyü de yazsa kenti de yazsa, hiçbir zaman "roman" yazamayacaktır.

2

>Varlık,Aralık 1979, sayı: 867;Yaşar Nabi'ye Saygı,Varlık Yayınları, İstanbul 1982, s. 54-59.

3

acele acele.

4

Bit, yoksul kesimin doğal saydığı bir kan emiciydi. Köyde öyle de kentte başka türlü mü? O zamanın Diyarbakır'ında da durum aynıdır: "Avlunun gölgelik yerlerinde, kızının başındaki bitleri sessizce ayıklayan bir ana ya da yaşlı neneyle karşılaşabilirsiniz. Kız, bit sirkelerini kökünden kurutan gazyağının kendisini güzelleştirdiği sanısıyla size gülerek bakar." (Adnan Binyazar,Masalını Yitiren Dev,Can Yayınları, İstanbul 2003, 5. Basım, s. 108-111, 231-232.)

5

O dönemlerde Türkiye'ye gelen Elia Kazan da, İstanbul'un göbeğindeki hamalları şöyle anlatıyor: "... Galata Köprüsü'nü geçip toptancı pazarına vardığımızda o insan kılıklı yük hayvanını, hamalı gördük. Yükleri hafifse iki metre yüksekliği bulabiliyordu. Kimilerinin sırtındaki yük öyle ağırdı ki boşaltmak için başkalarının yardımı gerekiyordu. Hamallar çabuk, kısa adımlarla ilerliyorlardı; aynen onlar gibi yüklü, onlarla aynı işi gören eşekler de öyle. Hamallar karşılaştıklarına haşin bir ses, donuk bir yüzle sesleniyorlardı. Gözleri 'ölmüş'tü. Bu yaratıklar çevreye ne dost ne düşmandılar; evet, eşeklerden bir farkları yoktu. Bağırışları insan sesine hiç benzemiyordu. Bu toplumun, insanlığın en alt katındaydılar." ("Kazan İstanbul’da, Ankara’da, Kayseri'de",Akşamlık,28 Kasım 2003, sayı: 82, s. 3; [Yazarın, 1989’da Güneş Yayınları'nca yayımlananBir Yaşamadlı kitabının tanıtım yazısından)).

6

Yun. Utopia;u:yok,topos:yer, ülke.

7

Yücel, Tahsin:Alıntılar("Bizim Köy ve Huzur"), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 184.

8

"Köy Enstitülü yazarlar edebiyatımızı felce uğrattı" diyenler çıktığı gibi, Kemal Tahir de,Beş Romancı Tartışıyor'da,"Köyde görülecek ne var yahu, altı toprak, üstü toprak dört köşe evler..." diyecektir. Daha da ileri giderek, onlara yol gösterenler de oldu. Örneğin,Bizim Köy'ünyayımlanmasından on yıl sonra (1960) Reşat Nuri Darago'nun kanısı şöyledir: "Üstünkörü müşahede edildiği için derinliğine gösterilmeyen bir âlemin ezeli davalarını binlerce defa geveleyen bu köy hikâyeleri roman üslubunun gelişmesine de engel olmakta. Dil ve tasvir ettiği muhitin iptidailiğini muhafaza etmekte, hazin bir intiba bırakmaktadır. Bu yeni muharrirler Türk romanını köyden kurtarıp hiç değilse bir kasabada aram etmesine (burada, "olayları kasabada geçirme" anlamında) yardım ederlerse pek kıymetli bir adım atmış olacaklardır." Romanı köşklerde, konaklarda geçen bayatlamış aşk serüveni sanan tuzu kuru "beyefendi" hanımlarının, köy anlatılarını kastederek, "Artık romanlar da tezek kokmaya başladı!" demeleri de bu döneme rastlamaktadır.

9

Kayıt olmak:Rıza göstermek (burada, "Allah da razı olmaz" anlamında).

10

Değeyde bulunmak:Temasta bulunmak, ilişki kurmak.

11

Alıntılar,BizimKöy'ün (Güldikeni Yayınları, Ankara 2000, 14. Bası) 14., 19., 20.-21., 23., 27., 32., 34., 40., 44., 45.-48., 52., 62.-64., 82.-85., 90.-91., 95.-97., 103., 116.-117., 130. sayfalarından yapılmıştır.

12

'Yaşar Kemal ve Türk Halkının Epopesi",Milliyet Sanat Dergisi,15 Kasım 1981, Yeni Dizi: 36 (Altan Gökalp'in Yaşar Kemal'le yaptığı bu konuşma daha önce Fransa'da çıkanLe Monde'un4 Ekim 1981 günlü Ek'inde yayımlanmıştır).

13

Türk Dili,Mayıs 1978; Makal, Mahmut,Bir İşçinin Günlüğünden,Tekin Yayınları, İstanbul 1980, s. 5-17.

14

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın düzenlediği (02 Aralık 2003) "Edebiyat 80 Yılda Devri Âlem - III [1943-1953] konulu toplantıda Bizim Köy üzerinde dururken, dostum Konur Ertop, ele aldığını konuya yönelik olarak bana bir "not" verme inceliğinde bulundu. Bilindiği gibi,

kitabaBizim Köyadını, -Makal, daha önce Cahit Beğenç'in 1948 yılında yayımlandığı bu adda bir kitabının olduğunu anımsatmasına karşın- bu benzerlikte bir sakınca bulmayan Yaşar Nabi Nayır koymuştur. Konur Ertop, ilettiği "not"ta şu açıklamayı yapıyor:"Bizim Köybaşlığını, Mahmut Makal'ın kitabından 20 yıl kadar önceKadrodergisinde Falih Rıfkı Atay'ın kullandığını anımsamalıyız. / Kadro'daki yazısında milletvekilibaşyazar, 'Etimesgut köyünün bir İsviçre köyünden ne farkı var?' diye sorar. 1933 yılında Ankara'nın bu köyüne asfalt yol, demiryolu, elektrik getirilmiş, sulama kanalları açılmış, okul, dispanser, otel, çarşı eksik değilmiş. Ancak Etimesgut köylüsünün yaşamı hâlâ Van köylüsünün yaşamından farksızmış:/'Kışın yakmak için, o da, ineklerinin gübresini kurutuyor. Evinin bir tarafını büyüteceği zaman, o da kerpiç yoğuruyor. O da kaşınıyor. O da avucu ile bulgur yiyip ot üstünde yatıyor.'/Falih Rıfkı, köyü eğitimcinin ve iktisatçının kurtaracağını düşünüyor. Köyün geleceğini düşlüyor: Bizim Köy, Kemalist Köy, Türk ihtilalinin köyü, baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, dalga uzunluğu ile dinleyen, ocağı başında gazetesinin Köy Saati'ni okuyan, Hamburg piyasasının tahıl fiyatlarını soran Kemalist köylü...'Bu düş gerçekleşmedi. Köy, kente taşındı, hatta yurt dışına sürüklendi. 'Köy Romanı', bu başarısızlığın hikâyesidir."

Kadrodergisi söz konusu olduğuna göre, Falih Rıfkı'nın tasarladığı köy ütopyasının, Şevket Süreyya Aydemir'de Toprak Uyanırsa(1963) ile romanlaştığını da

15
Din dersi 1948'de konuldu.

Ara Güler - Resimler

Ara Güler'in kitabın Fransızca baskısı için o dönemde çektiği Bizim Köy albümünden seçmeler...

İşte bizim köy... Bir film platosu değil. Doğuda, batıda, güneyde, kuzeyde değişmez bu görüntü. Doğa bile cömert davranmamıştır bu topraklara.

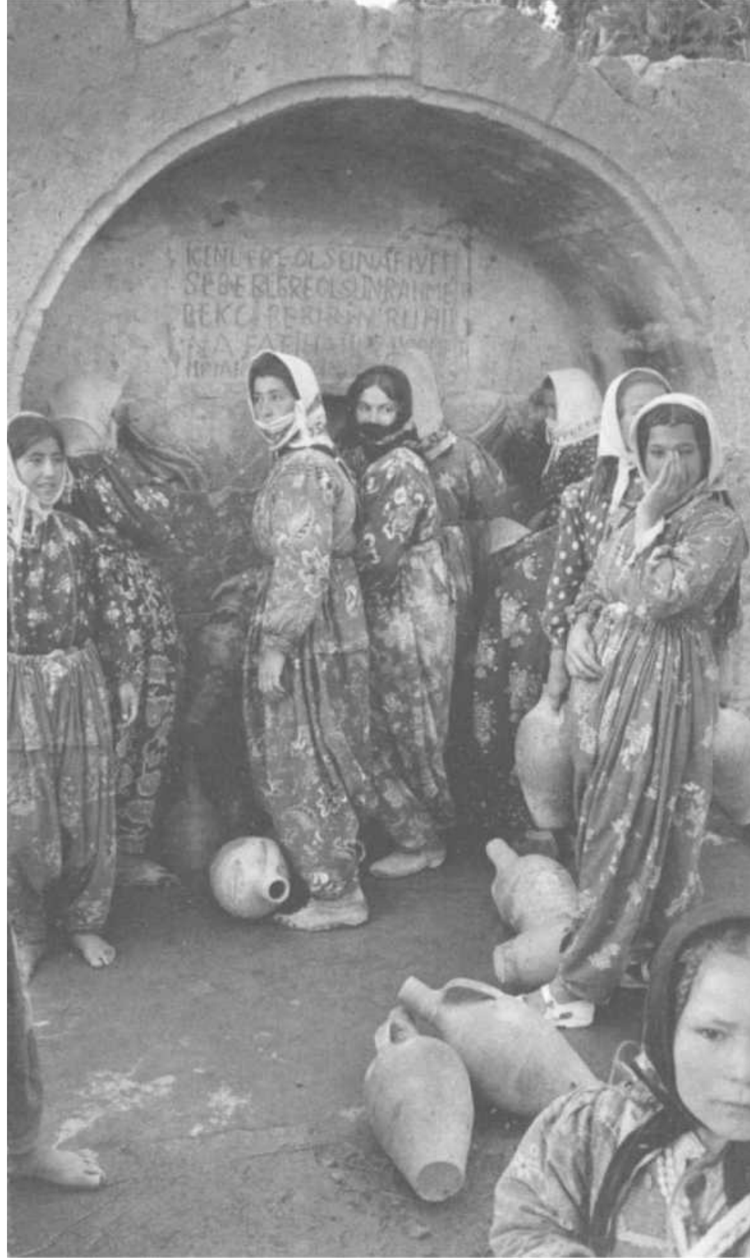

Yazgısı kara gül bebeler hayata tutunmayı becerirlerse, bu sokakta koşup oynayacaklar.

Yoksulluk bellerini bükse, işsizlik kırıp geçirse de avunurlar duvara astıkları film afişiyle. Dost sohbetlerine, "Dertli Çoban" duvardan eşlik eder.

Gökkuşağının yedi rengi vardır yüreklerinde. Allı dallı fistanlar içinde, yoksulluğa meydan okur güleç yüzleri.

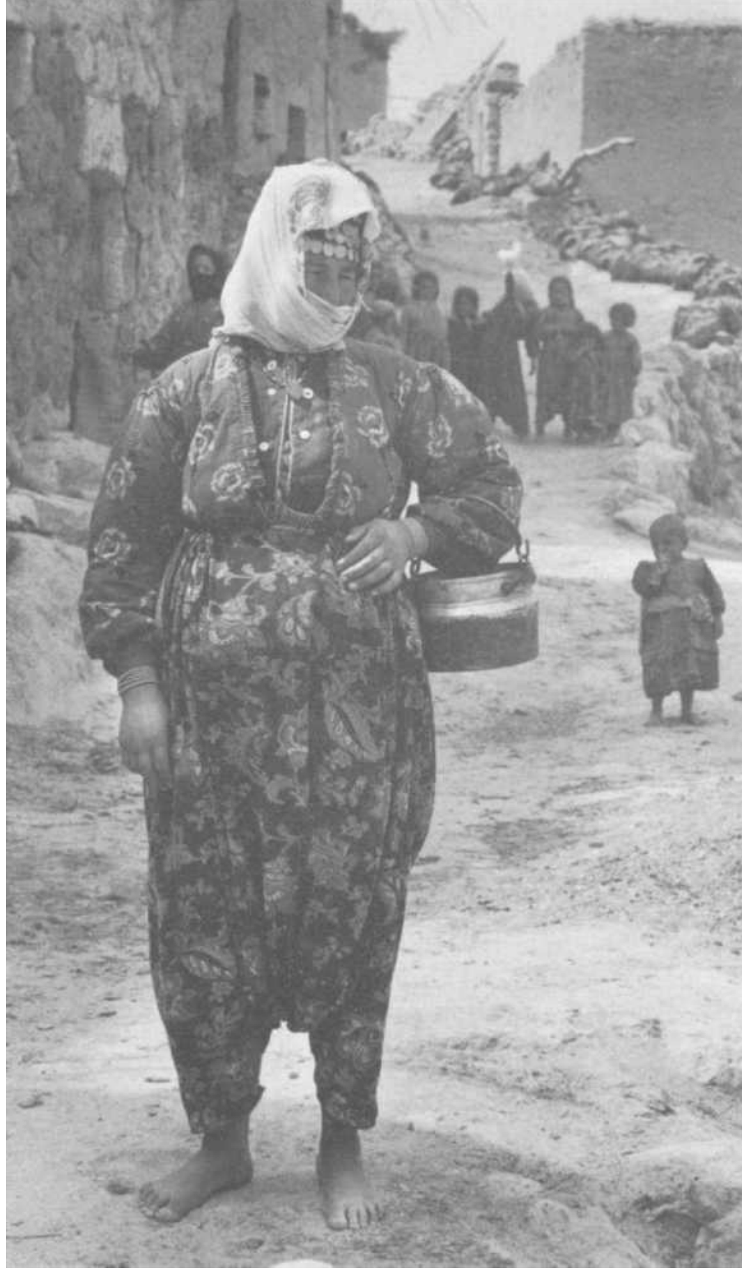
Toprak testiden olursa abıhayattır içtiğin. Hele bir de güzel köylü gelini sırtında taşımışsa, ne doyulmaz tattır o...

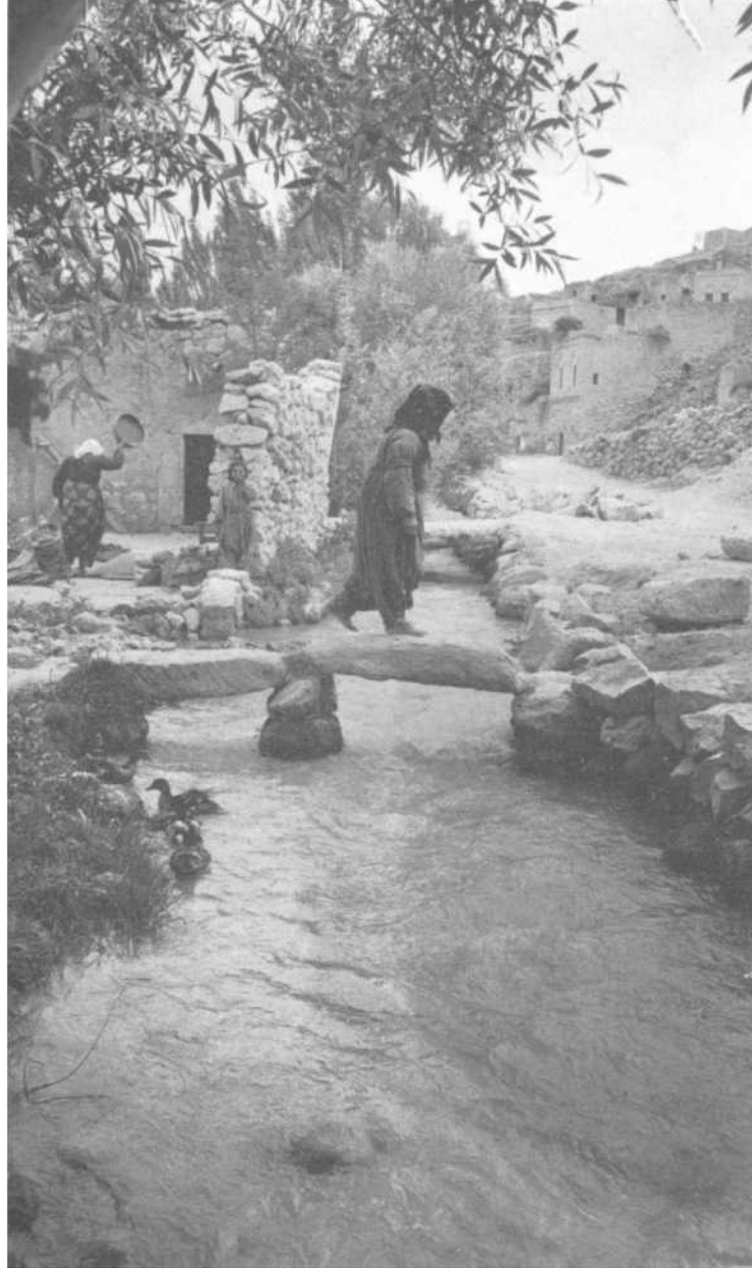
Bebeler sacda pişecek lavaş ekmeği bekler. Katığı, biraz yokluk, biraz sevgi. Peki ya umut, hiç uğramaz mı yanlarına?

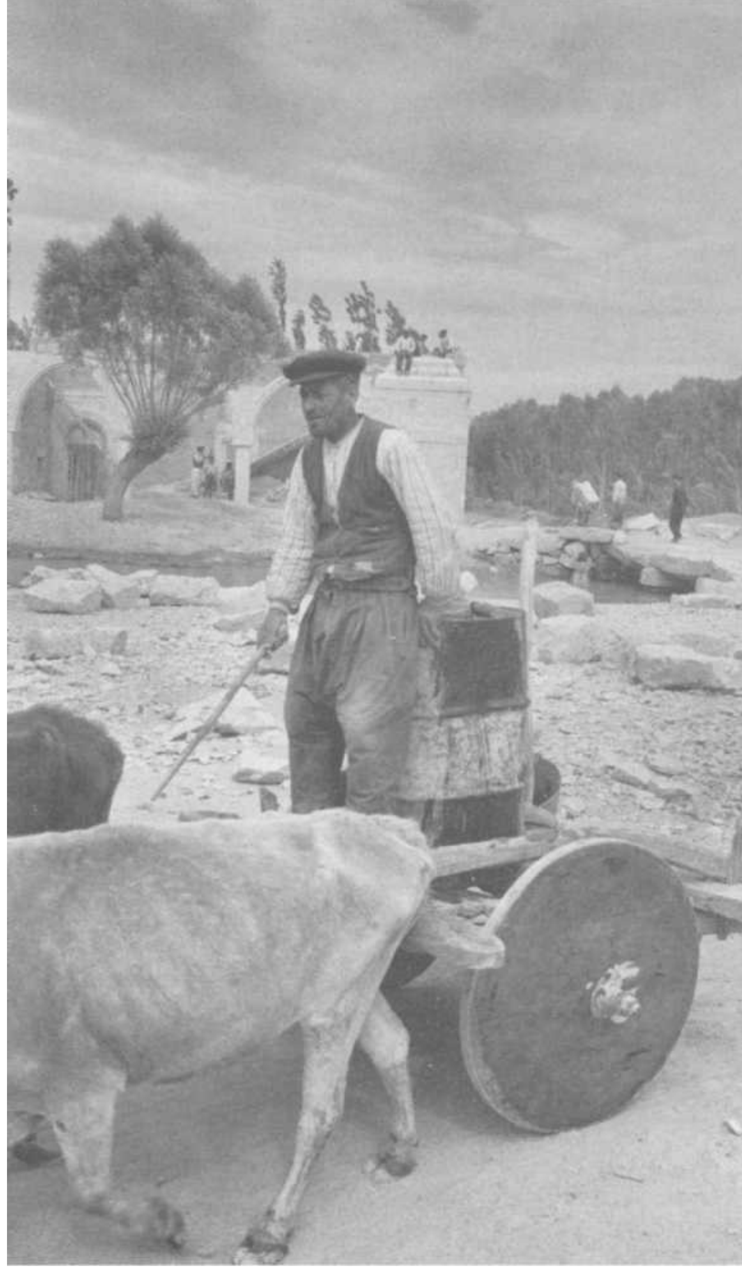
Dağları taşları kömür memleketimin. Ama onlara düşmez kömürü, gazı, odunu. Kadının nasırlı elindeki tezektir onların yakıtı.

Yalınayak, bakracı kolunda... Şafakla başlar uğraşısı, günbatımında bitmez. Bir tas çorba, bir lokma ekmek için...

Cemre düştüğünde toprağa, değme manzara fotoğrafları sönük kalır yanında.

Öküzüdür tek aracı. Yükünü taşır, harmanını döver. Sürücüsünün genç yaşta yoksulluktan beli bükülmüş olsa da.

Yüreğinde hangi fırtınalar kopuyor kim bilebilir ki? Gözlerinin güler onun. Çünkü sevgi ve sevecenliktir en büyük zenginliği.

Bu gül yanaklı bebelerin çocukluk albümleri yoktur. Belki de çocukluklarının belgesi tek karedir bu.

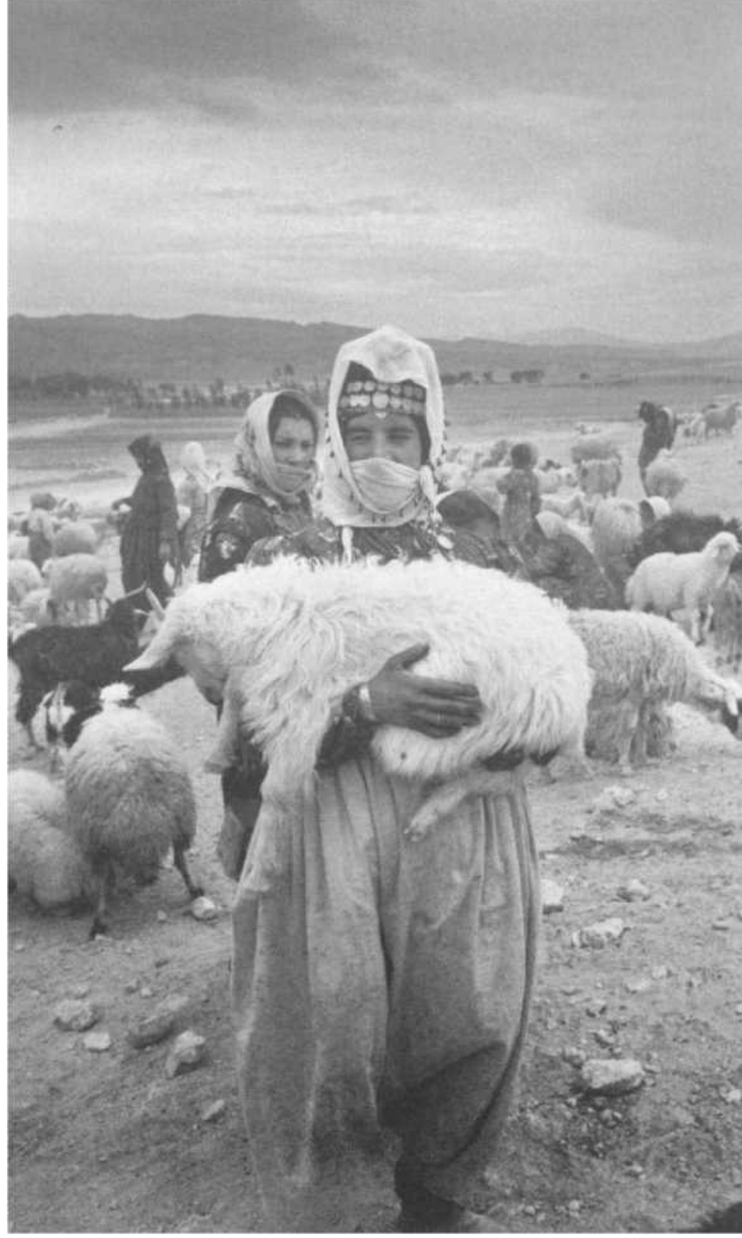

İşte bereketi bile kıt doğanın sana verdikleri... Yokluktur tek yükün. Eşeğin de olmasa, nasıl taşırdın yokluğun bunca yükünü?

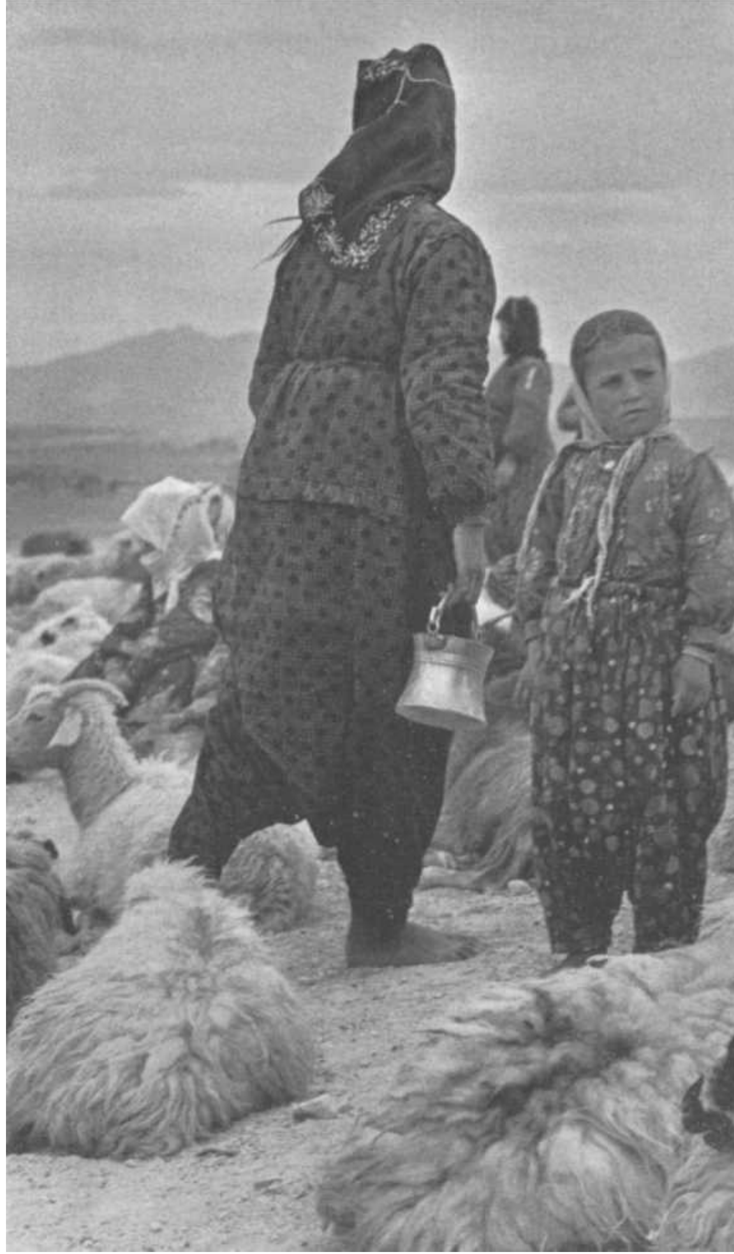

Şimdi koyun sağma zamanı. Kıraç topraklarda ne bulup da yesin ağzı yok dili yok hayvanlar? Verecekleri süt de ona göre işte...

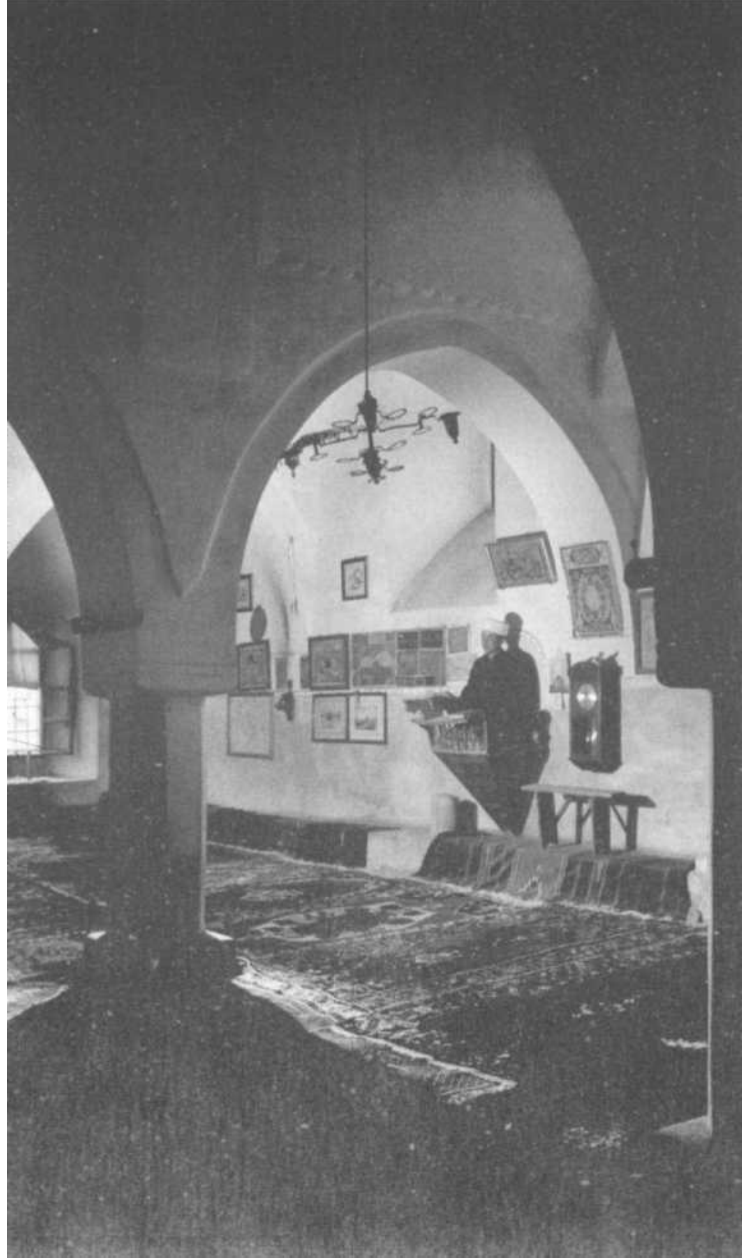
Sorgulamadan yaşadıkları yoksunluklara rağmen sevgisi çoktur onların. Doğaya, insana, hayata... Anne şefkatiyle kucaklar, ak koyunun yavrusunu.

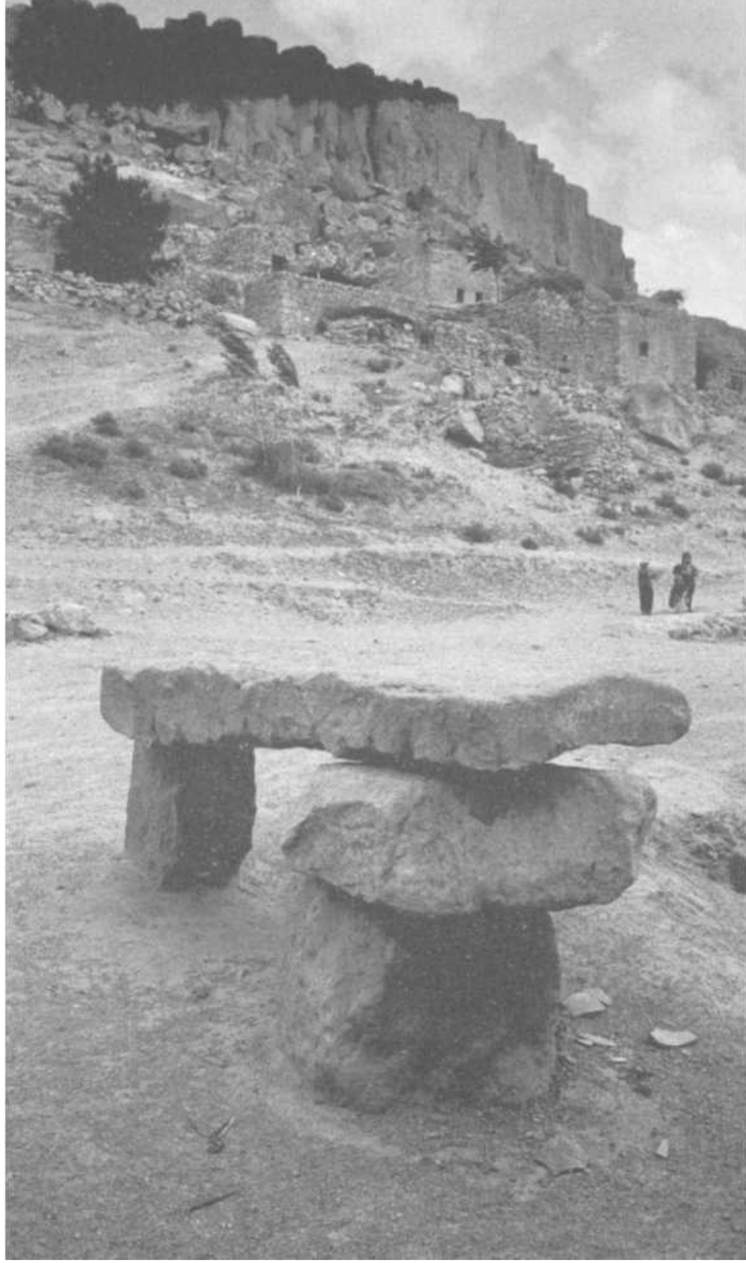
Yaşama can katan kadınlar... Ayakları çıplak, başlarında karayazgı, ellerinde çingil, bir öğün bile yeteceği şüpheli süt derdinde...

Hayatlarının fonunda tezek vardır onların. Geçmiş objektifin karşısına, ressam elinden çıkma tablolara taş çıkartırcasına.

Köyün, köylünün vazgeçilmezidir cami. Bu dünyada olmasa da, öteki dünyada gülecektir belki yüzleri.

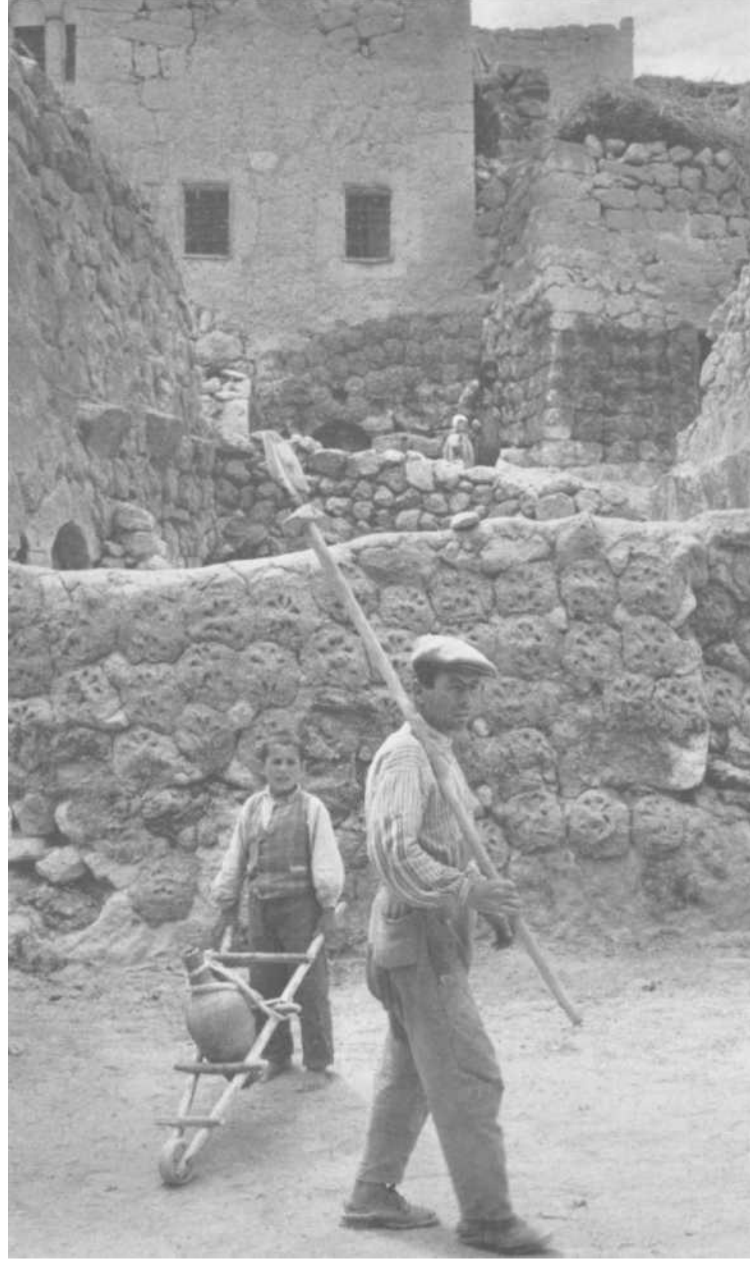
Musalla taşı... Mermerden de olsa, topraktan çıkmış taştan da olsa, üzerine gelindi mi gidilecek yer aynı. Gerisi lafü güzaf.

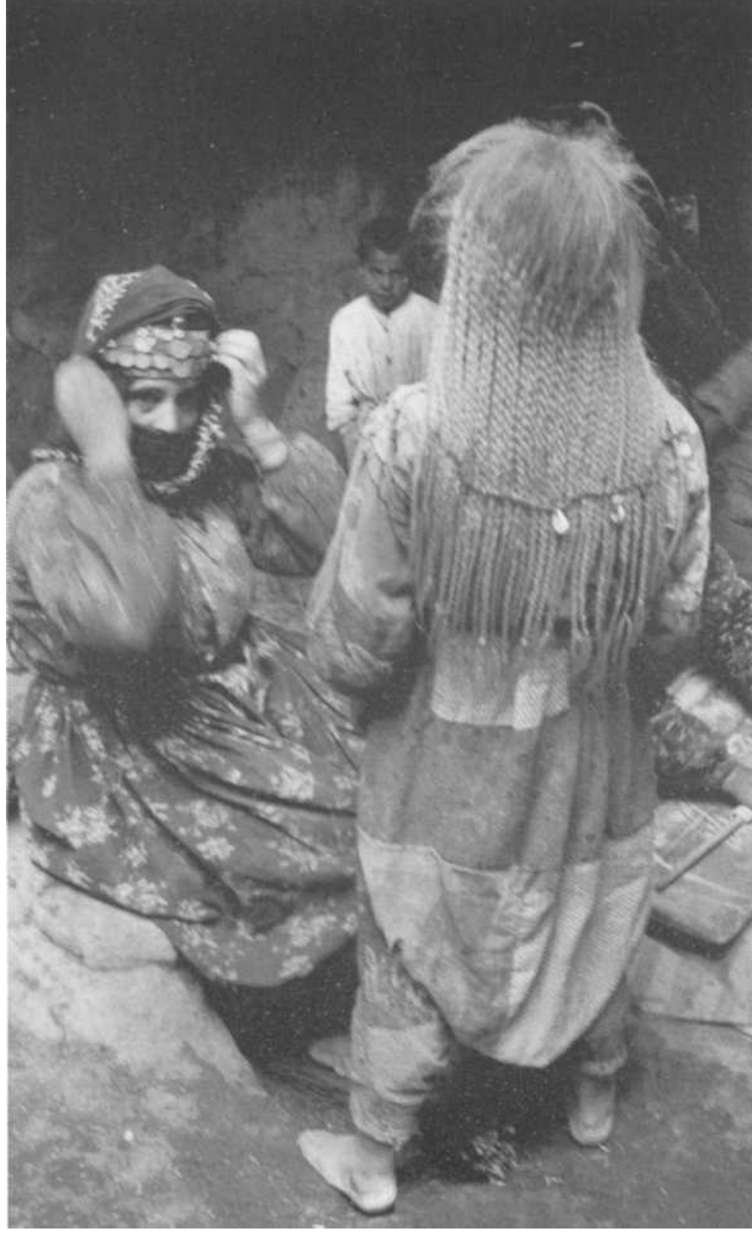
Gül bebeler anneleriyle sırt sırta, onların kaderlerine ortak...

At sırtında, bulutların kanatları altında taşınır hastalar... Hayatlar Allah'a havale.

"İhtiyaç ihtilal gibidir." Öğretir, yoktan var ettirir. Yaşamak için yaşamı kolaylaştırmak için...

Belik saçlı, güzel kız, nasıl da sabırla, sevgiyle örülmüş saçların Sanki ilerde saçlarının görünmeyeceğini bilerek, bu kısacık özgür lüğün tadını çıkarmanı, göz kamaştırmanı istemişler gibi.

Çocuksu, utangaç gülümsemesi en kıymetli mücevherlerden daha çok yaraşır o güzelim yüzüne. Kader ona hiç gülmese de, o inatla gülümser kadere.

Ah güzel gelin! Yaşın kaç diye sormasınlar. İnanamazlar. Yokluğun, yoksulluğun çizgileridir yüzündeki, anlayamazlar...